

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

LEOPOLD I. VE SVĚTLE ČESKY PSANÝCH POHŘEBNÍCH
KÁZÁNÍ Z ROKU 1705

Vedoucí práce: doc. PhDr. Rostislav Smíšek, Ph.D.

Autor práce: Marie Mištová

Studijní obor: Dějepis – Anglický jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
pro středí školy

Ročník: třetí

2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích dne 27. července 2023

Marie Mištová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla upřímně poděkovat doc. PhDr. Rostislavu Smíškovi, Ph.D., za odborné vedení předkládané bakalářské práce, trpělivost, cenné rady, užitečné připomínky a konzultace, které mi během tvoření tohoto pojednání poskytl.

Anotace

Předkládaná bakalářská práce se zabývá pohledem na císaře Leopolda I. v pohřebních kázáních sepsaných na jeho počest v roce 1705. Hlavním cílem je představit asociace spojené s císařovou osobností na základě česky psaných smutečních přednesů. Kromě představení konkrétních postav a předmětů, k nimž byl uvedený císař přirovnáván, přibližuje předkládaná práce také životní příběh zesnulého panovníka. Rovněž je v rámci práce představen koncept vnímání smrti v raném novověku.

Annotation

The presented bachelor thesis deals with the view of Emperor Leopold I. in the funeral sermons composed in his honour in 1705. The main aim is to present the associations connected with the emperor's personality on the basis of the funeral orations written in Czech. In addition to introducing specific figures and objects to which the emperor was compared, the present work also presents the life story of the late monarch. The thesis also introduces the concept of the perception of death in the early modern period.

Obsah

1. Úvod.....	7
2. Leopold I.	14
2.1 Války a povstání za vlády Leopolda I.....	17
2.2 Manželky Leopolda I.	25
3. Dobrá smrt.....	27
3.1 Koncept dobré smrti.....	28
3.2 Smrt a pohřeb Leopolda I.....	33
4. Barokní kázání.....	36
4.1 Pohřební kázání.....	38
4.2 Česky psaná pohřební kázání za Leopolda I.	41
4.2.1 Osobnost Leopolda I.....	41
4.3 Křesťanské motivy	45
4.4 Antické a starověké motivy.....	51
4.5 Nástupnictví	56
4.6 Další motivy	57
5. Závěr.....	62
6. Seznam použitých pramenů a literatury	67
6.1 Prameny:	67
6.2 Literatura:.....	67
7. Seznam vyobrazení	78
8. Obrazové přílohy.....	79

1. Úvod

Uctívání zesnulých má své prvopočátky již v době starověkého Říma. Ačkoli pohřební kázání v katolickém prostředí netvořila nedílný prvek smutečních slavností, zůstala součástí pohřbů společensky nejvýše postavených osob.¹ Po obsahové stránce v zásadě nepředstavovala skutečnou osobnost zesnulého. Naopak propojovala reálné, životopisné informace s vlastnostmi, kterými měl zemřelý oplývat ve vztahu k jeho společenskému a politickému postavení.² Díky tomu zprostředkovávala pozůstalým i dalším generacím dobrou památku na zesnulého a rovněž působila jako jakási chvalořeč na šlechtický rod, z něhož nebožtík pocházel, nebo instituce, ve které působil.³ Právě k uvedeným písemným památkám, česky psaným pohřebním kázáním za zesnulého císaře Leopolda I. z roku 1705, upře svou pozornost předkládaná bakalářská práce.

V souvislosti s tématem práce je nutné zmínit v první řadě literaturu zabývající se osobností Leopolda I. Zájem o osobnost císaře projevil především zahraniční historici. Za zmínku stojí kupříkladu Anton Schindling či John P. Spielmann.⁴ V českém prostředí císařův život přiblížil ve své populárně zaměřené monografii Jiří Mikulec.⁵ Složitá a dlouhá cesta Leopolda I. za korunou císaře Římsko-německé říše se stala rovněž námětem díla Jiřího Kubeše.⁶ Života Leopolda I. se v české historiografii také dotýkají další monografie a dílčí analytické studie, které se zaměřují především na poznání struktury a každodenního života panovníkova dvora, ozřejmění kariérních strategií šlechty z českých zemí u dvora uvedeného barokního Habsburka a reflexi panovníckých rituálů a slavností, které se zde odehrávaly.⁷ Rovněž vzniklo několik synteticky zaměřených prací

¹ Radmila PRCHAL-PAVLÍČKOVÁ, *Triumphus in mortem. Pohřební kázání nad biskupy v raném novověku*, České Budějovice 2008, s. 12-16.

² TÁŽ, „Dobrá památka“, *pohřební kázání a starší české dějepisectví. Německé pohřební kázání nad kardinálem Harrachem z roku 1667*, *Theatrum historiae* 2, 2007, s. 137-155, zde s. 140-142.

³ Miloš SLÁDEK, *Poznámky k problematice českých pohřebních kázání 16. a 17. století*, *Literární archiv* 27, 1994, s. 191-208.

⁴ Pouze výběrově Anton SCHINDLING, *Leopold I.*, in: TÝŽ – Walter ZIEGLER (edd.), *Die Kaiser der Neuzeit 1519-1918. Heiliges römisches Reich, Österreich, Deutschland*, München 1990, s. 169-185; John P. SPIELMANN, *Leopold I. of Austria*, New Brunswick 1977 (německy TÝŽ, *Leopold I. Zur Macht nicht geboren*, Graz 1981). Dále také Volker PRESS, *Leopold I.*, in: *Neue Deutsche Biographie* 24, Berlin 1985, s. 256-260; Ernest LORENZI, *Kaiser Leopold I.*, Wien 1986; Jutta SCHUMANN, *Die andere Sonne. Kaiserbild und Medienstrategien im Zeitalter Leopolds I.*, Berlin 2003; Friedrich POLLEROS, *Die Immaculata, Kaiser Leopold I. und ein römisches Thesenblatt der Laibacher Franziskaner*, *Acta historiae artis Slovenica* 23, 2018, č.1, s. 93-111.

⁵ Jiří MIKULEC, *Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka*, Praha-Litomyšl 1997.

⁶ Jiří KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I. za římskou korunou (1657-1658). Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*, České Budějovice 2009.

⁷ Jmenovitě například: Vít VLNAS, *Princ Evžen Savojský. Život a sláva barokního válečníka*, Praha 2001; Ivo CERMÁN, *Pojmy „frakce“, „strana“, a „kabala“ v komunikativní praxi dvořanů Leopolda I.*, *Český časopis historický* 100, 2002, s. 33-54; TÝŽ, *Raimundo Montecuccoli a „válečná strana“ na dvoře*

zabývajících se dějinami habsburského rodu. Za zmínku stojí zejména dvousvazkové dílo z per několika českých a zahraničních badatelů s názvem *Habsburkové*. S tématem předkládané bakalářské práce úzce souvisí především první díl zmíněné práce, který se zabývá nejen postavami vladařů habsburského rodu, ale rovněž jejich rodinným a každodenním životem v letech 1526-1740. V tomto díle také nechybějí inspirativní kapitoly dotýkající se (sebe)reprezentace habsburských panovníků prostřednictvím ceremoniálů a rituálů, které mimo jiné reflektují průběh jejich umírání, pohřbů a smutečních slavností.⁸

Člověk raného novověku, panovníka nevyjímaje, směřoval k smrti již od narození a celý život se měl na poslední momenty svého života připravovat.⁹ Dějiny smrti a

---

Leopolda I., Historie a vojenství 51, 2002, s. 568-603; Rostislav SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009 (= Monographia historica 11); Jiří HRBEK, *České barokní korunovace*, Praha 2010; TÝŽ, *Císařský hon na křivoklátském panství v roce 1721*, Rakovnický historický sborník 8, 2011, s. 5-27; Rostislav SMÍŠEK, *Císařský dvůr v polovině 17. století očima nejvyššího hofmistra arciknížete Leopolda Viléma. Deník Jana Adama ze Schwarzenberku z roku 1657*, Folia Historica Bohemica 27, 2012, s. 263-314; Jiří HRBEK, *Barokní Valdštejnové v Čechách 1640-1740*, Praha 2013; Jiří KUBEŠ, *Zápas o funkci nejvyššího štolmistra na dvoře císařovny vdovy Eleonory Gonzagové. Edice důvěrné korespondence bratří Ditrichštejnů z roku 1683*, Folia historica bohemia 28, 2013, s. 105-150; TÝŽ, *Jan Marek z Clary a Aldringenu jako vyslanec Leopolda I. u saského kurfiřtského dvora na konci 17. století*, Český časopis historický 113, 2015, s. 346-380; TÝŽ a kol., *V zastoupení císaře. Česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii 1640-1740*, Praha 2018; Lenka MARŠÁLKOVÁ, *Ferdinand z Ditrichštejna a jeho boj o kanonikáty pro syna Waltera Xavera. Příspěvek ke komunikačním strategiím aristokracie z českých zemí v 17. století*, Opera historica 19, 2018, s. 33-55; Jiří HRBEK a kol., *Panovnický majestát. Habsburkové jako čeští králové v 17. a 18. století*, Praha 2021; TÝŽ, *Panovnické návštěvy Jindřichova Hradce v 17. a 18. století*, Opera historica 23, 2022, s. 323-347. K manželkám Leopolda I. například Rostislav SMÍŠEK, *Střední Evropa a Španělsko v polovině 17. století. Markéta Tereza Španělská a její španělský hofstát očima soudobých pozorovatelů*, Český časopis historický 109, 2011, s. 397-413. K slavnostem na dvoře Leopolda I. především Kateřina FAJTOVA – Miroslav KINDL (edd.), *Koně v piškotech. Slavnosti na dvoře císaře Leopolda I.*, Olomouc 2017.

⁸ Zásadní informační zdroj tvořil první svazek dvousvazkového díla nazvaného *Habsburkové*, v němž kolektiv autorů pod vedením Václava Bůžka a Rostislava Smíška představil vládu habsburské dynastie v zemích Koruny české mezi lety 1526-1740 v kontextu dějin Římsko-německé říše: Václav BŮŽEK – Rostislav SMÍŠEK (edd.), *Habsburkové. Země Koruny české ve středoevropské monarchii (1526-1740)*, Praha 2017. Dále je nezbytné zmínit druhý svazek tohoto díla zabývající se roky 1740-1918, který vyšel pod vedením Iva Cermana: Ivo CERMÁN (edd.), *Habsburkové 1740-1918. Vznikání občanské společnosti*, Praha 2016. Další edice věnované Habsburkům: Robert A. KANN, *A History of the Habsburg Empire 1526-1918*, London 1974; Brigitte HAMANNOVÁ (edd.), *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, Praha 1996; Walter POHL, *Habsburkové. Historie jednoho evropského rodu*, Praha 1996; Lynne HELLER – Karl VOCELKA, *Soukromý svět Habsburků. Život a všední dny jednoho rodu*, Praha 2011; TITÍŽ, *Život Habsburků. Kultura a mentalita jednoho rodu*, Praha 2012.

⁹ Badatelské přístupy k dějinám smrti zhodnotil taktéž ve své práci Pavel KRÁL, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004 (= Monographia historica 4). V českém prostředí k dějinám smrti především TÝŽ, *Pohřební slavnosti jako prostředek a místo komunikace raně novověké společnosti*, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000 (= Opera historica 8), s. 315-332; TÝŽ, *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty mezi léty 1550-1650*, České Budějovice 2002 (= Monographia historica 2); TÝŽ, *Rituál a ceremoniál. Na příkladu pohřebních slavností na šlechtických dvorech v raném novověku*, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity C 49, 2002, s. 72-86; TÝŽ, *Tod, Begräbnisse und Gräber. Funeralrituale des böhmischen Adel als Mittel der Repräsentation und des Andenkens*, in: Mark HENGERER (ed.), *Macht und Memoria. Begräbniskultur europäischer Oberschichten in der Frühen Neuzeit*, Köln-Weimar-Wien 2005, s. 421-448; TÝŽ, *„Knižka o smrti“ Mikuláše Krupěhorského. Příprava*

pohřebních obřadů se staly zvláště ke konci 20. století velkým tématem evropské historické vědy.¹⁰ K dějinám smrti proto nelze nezmínit monumentální dvoudílné dílo z pera francouzského historika Phillipe Arièse, který ve své práci zachytil proměny evropské mentality právě ve vztahu k umírání.¹¹ Posledními chvílemi života, smrtí a pohřby představitelů habsburské dynastie se historická věda začala zabývat až v posledních letech. Z českých historiků lze jmenovat například Václava Bůžka, který se ve svých pracích zabýval především umíráním, smrtí a pohřby Ferdinanda I. a jeho synů.¹² Právě pohřební slavnosti vyšších společenských vrstev byly většinou doprovázeny smutečnými promluvami.¹³ K tomuto tématu vyšlo nepřeberné množství děl, především však z pera jazykovědců.¹⁴ Veskrze interdisciplinární pohled, pohybujících se na pomezí mezi literární vědou a historií, nabídl Miloš Sládek.¹⁵ V případě historie se v českém prostředí pohřebními kázáními zabývala především Radmila Prchal-Pavličková. Ve svých pracích se soustředila na analýzu smutečních kázáních pronesených

---

ke smrti v českém prostředí na přelomu 16. a 17. století, in: Jitka RADIMSKÁ (ed.), *Vita morsque et librorum historia. K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven*, České Budějovice 2006, s. 141-154; TÝŽ, *Paměť a smrt v myšlení české šlechty na počátku novověku*, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL, *Paměť urozenosti*, Praha 2007, s. 173-187; TÝŽ, *Knihy o dobrém umírání v českém prostředí ve druhé polovině 16. a první půli 17. století*, in: Martin HOLÝ – Jiří MIKULEC (edd.), *Církev a smrt. Institucionalizace smrti v raném novověku*, Praha 2007, s. 7-22.

¹⁰ Václav BŮŽEK, *Smrt a pohřby Ferdinanda I. a jeho synů. Repräsentace katolické víry, politické moci a dynastické paměti Habsburků*, Praha 2020, s. 5-9.

¹¹ Philippe ARIÈS, *Dějiny smrti I-II*, Praha 2000. Dále například Nancy Lee BEATY, *The Craft of Dying. A Study in the Literary Tradition of the Ars Moriendi in England*, New Haven 1970; Philippe ARIÈS, *Image of Man and Death*, Cambridge 1985.

¹² Václav BŮŽEK, *Ferdinand I. ve svědectvích o jeho nemocech, smrti a posledních rozloučeních*, Český časopis historický 112, 2014, s. 402-431; TÝŽ, *Smrt a pohřby Ferdinanda I. a jeho synů*; TÝŽ, *Tod und Begräbnisse Ferdinands I. und seiner Söhne. Repräsentation katolischen Glaubens, politischer Macht und dynastischen Gedächtnisses bei den Habsburgern*, Wien-Köln-Weimar 2021; TÝŽ, *Die Vorbereitung der Begräbnisfeierlichkeiten der habsburgischen Kaiser und österreichischen Erzherzöge zu Beginn der Neuzeit*, in: Gerhard AMMERER – Ingonda HANNESSCHLÄGER – Martin HOLÝ (edd.), *Festvorbereitung. Die Planung höfischer und bürgerlicher Feste in Mitteleuropa*, Leipzig 2021, s. 111-129; TÝŽ, *Odcházení Ferdinanda I. The Death of Ferdinand I.*, in: Jiří HANUŠ – Jiří SUK (edd.), *Dobrodružství historické interpretace. The Adventure of Historical Interpretation*, Brno 2021, s. 27-41; Václav BŮŽEK – Pavel MAREK, *Nemoci, smrt a pohřby Rudolfa II.*, Český časopis historický 111, 2013, s. 1-30; TITÍŽ, *Smrt Rudolfa II.*, Praha 2015; TITÍŽ, *The Funerals of the Emperor Rudolf II. in the Spanish Monarchy, 1612*, in: Tibor MARTÍ – Roberto QUIRÓS ROSADO (edd.), *Eagles Looking East and West. Dynasty, Ritual and Representation in Habsburg Hungary and Spain*, Turnhout 2021 (= Habsburg Worlds 4), s. 97-119. Ze zahraničních historiků především Mark HENGERER, *The Funerals of the Habsburg Emperors in the Eighteenth Century*, in: Michael SCHAICH (ed.), *Monarchy and Religion. The Transformation of Royal Culture in Eighteenth-Century Europe*, Oxford 2007, s. 367-394.

¹³ Miloš SLÁDEK, *Malý svět jest člověk aneb Výbor z české barokní prózy*, Praha 1995.

¹⁴ Například Marie JANEČKOVÁ (ed.), *Růže prší krásná...Disputace o barokním jazyku a (chválo)řeči*, Praha 2016; TÁŽ, *Čeští barokní kazatelé a vliv conceptualismu*, in: Gertrude ZAND – Stephan NEWERKLA, *Jezuitská kultura v českých zemích = Jesuitische Kultur in der böhmischen Ländern*, Brno 2018, s. 253-273.

¹⁵ M. SLÁDEK, *Malý svět jest člověk*; TÝŽ, *Vitr jest život člověka aneb Život a smrt v české barokní próze*, Praha 2000; TÝŽ, *Svět je podvodný verbíř aneb Výbor z českých svátečních a příležitostných kázání*, Praha 2005.

nad zesnulými biskupy předmoderní doby. Stranou pozornosti neponechala ani pohled na odlišnosti pohřebních proslovů v rámci různých konfesí.¹⁶ Pohřební slavnosti, kázání nevyjímaje, obsahovaly propracované symbolické prvky.¹⁷

V českém dějepisectví se symbolickou komunikací barokních rituálů doposud zabývali především Rostislav Smíšek a Jiří Hrbek, který ve své studii, zaměřené na představy habsburských vladařů o jejich předurčení k vládě, potvrdil podobnost mezi Ježíšem Kristem a císařem.¹⁸ V rámci zahraniční historiografie tematizující symbolické jednáním spojené s osobností Leopolda I. lze jmenovat v první řadě Marii Golubevu. Ta se s mimořádnou erudicí věnovala reflexi myšlenkového obrazu uvedeného císaře v soudobých ikonografických pramenech, hudebně dramatických představeních, literárních textech a hmotných předmětech.¹⁹ Naopak francouzská historička Philippine Dauga-Casarotto jako jedna z mála upřela ve svých dílčích analytických studiích svou pozornost k obsahové náplni pohřebních kázání za Leopolda I.²⁰

---

¹⁶ Radmila PRCHAL-PAVLÍČKOVÁ, „Siroťci učiněni jsme bez otce“. Pohřební kázání nad biskupy v raném novověku a konstrukce kontinuity diecéze, *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Philosophica, Historica* 33, 2007, s. 109-127; TÁŽ, *Triumphus in mortem*; TÁŽ, *Konfesionelle Polemik in der Begräbnishomiletik: Fünf Leichenpredigten des Kontroverspredigers Georg Scherer aus den Jahren 1583-1603*, *Acta Comeniana* 24, 2010, s. 7-41; TÁŽ, „Co jest spasení? Na čem záleží?“ *Prezentace konfese v pohřebních kázáních: mezi násilím a spásou*, *Folia Historica Bohemica* 30, 2015, s. 91-111.

¹⁷ Josef HRDLÍČKA – Pavel KRÁL – Rostislav SMÍŠEK, *Symbolické jednání jako strategie aktéra a přístup historika*, in: TITÍŽ (edd.), *Symbolické jednání v kultuře raného novověku*. Věnováno Václavu Bůžkovi k jeho životnímu jubileu, Praha 2019, s. 9-18.

¹⁸ V. BŮŽEK, *Smrt a pohřby*, s. 37-38. Jmenovitě například Rostislav SMÍŠEK, *Deplua Charitum Aurora. Leopold I. a Markéta Tereza Španělská v symbolické řeči gratulačního spisu Sebastiana Glavinice k jejich sňatku roku 1666*, *Listy filologické* 137, 2014, s. 41-71; TÝŽ, *Uherská korunovace Josefa I. jako prostředek symbolické komunikace*, *Český časopis historický* 112, 2014, s. 624-654; TÝŽ, *Markéta Tereza Španělská v symbolické řeči barokních performancí. Teze habilitační práce*, *Opera historica* 16, 2015, č. 1, s. 70-99; TÝŽ, *Leopold I. a Markéta Tereza Španělská v alegorické řeči příležitostné poezie k jejich sňatku roku 1666*, *Český časopis historický* 119, 2021, s. 353-386. U druhého jmenovaného je nutné zmínit Jiří HRBEK, *Christomimésis. Habsburkové jako Kristovi následovníci v 17. a 18. století*, *Český časopis historický* 114, 2016, s. 32-63. Dále pak TÝŽ, *Rituál jazyka – jazyk rituálu. Příspěvek k politické komunikaci raného novověku na příkladu českých barokních korunovací*, *Folia Historica Bohemica* 22, 2006, s. 211-250; Štěpán VÁCHA, „*Mutatio vestis*“ v korunovačním ceremoniálu českých králů z rodu Habsburků v 16. až 18. století, *Folia historica bohemica* 22, 2006, s. 251-266; Jiří HRBEK, *Starozákonní motivy v habsburské reprezentaci doby barokní*, *Historie – Otázky – Problémy* 5, 2013, s. 73-82; J. HRDLÍČKA – P. KRÁL – R. SMÍŠEK (edd.), *Symbolické jednání v kultuře raného novověku*; J. HRBEK a kol., *Panovnický majestát*; TÝŽ, *Panovnické návštěvy Jindřichova Hradce*.

¹⁹ Marie GOLOUBEVA, *The Glorification of Emperor Leopold I in Image, Spectacle and Text*, Mainz 2000. Dále se studiem prostředků panovnické reprezentace a sebereprezentace rovněž zabývala J. SCHUMANN, *Die andere Sonne*.

²⁰ Tato francouzská historička je podepsána hned pod několika studii zabývajícími se reflexí osobnosti Leopolda I. v pohřebních kázáních: Philippine DAUGA-CASAROTTO, *La „Doucer“ autrichienne contre la superbe des Bourbons: un éloge funèbre en images à la gloire de l'empereur Léopold Ier (Vienne, 1705)*, *Exercices de Rhéoriques* 11, 2018; TÁŽ, „*Plumer le coq gaulois*.“ *Éloge du prince, guerre des images et stratégies médiatiques dans les oraisons funèbres et les catafalques éphémères en l'honneur de Léopold Ier (1705) et Joseph Ier de Habsburg (1711) dans l'Empire et les territoires de la Maison d'Autriche*, *Études Épistémè* 38, 2020, odst. 1-62.

V předkládané bakalářské práci se autorka pokusí na základě teoretických východisek symbolické komunikace nabídnout dílčí pohled na osobnost Leopolda I. po jeho smrti v roce 1705. Cílem pojednání bude interpretace symbolických obrazů vyskytujících se v česky psaných pohřebních kázáních z roku 1705. Základním pramenným východiskem bakalářské práce se autorce stala tři kázání pronesená v českém jazyce, která jejich autoři sepsali k oslavě zesnulého císaře Leopolda I. První z textů zazněl v červenci 1705 v Kutné Hoře. Autorem kázání byl jezuita František Dubský.²¹ Tento kazatel pocházel z Rožnova v Čechách, kde se narodil roku 1662. Stal se členem Tovaryšstva Ježíšova a začal vyučovat gramatiku, humaniora a rétoriku. Působil především v řádových kolejích v Praze a Kutné Hoře. Zemřel v metropoli Království českého v lednu 1735.²² Druhým použitým pramenem se stalo pohřební kázání pronesené v Jičíně 18. srpna 1705. Jeho autorem byl katolický kněz Jiří Schoffberger, který rovněž působil v Tovaryšstvu Ježíšovu. V tomto případě se hlavním tématem promluvy stala oslava četných vítězství Leopolda I. nad nepřáteli.²³ Poslední promluva, taktéž pocházející z Kutné Hory, byla pronesena 19. srpna 1705 ústy jezuita Františka Doudlebského (Daudlebského).²⁴ Tento český katolický kněz působil především na jezuitské koleji v Kutné Hoře. V roce 1685 vypomáhal v rámci své misijní činnosti ve farnosti ve Zručí nad Sázavou.²⁵ V tomto případě se navíc dochovalo jméno objednavatele promluvy, kterým byl hrabě František Karel Přehořovský z Kvasejovic.²⁶

Již na přelomu osmdesátých a devadesátých let 17. století zastával František Karel Přehořovský úřad nejvyššího mincmistra.²⁷ Na počátku 18. století se propracoval na místo

---

²¹ František DUBSKÝ, *LIBITANA VINDICATA, Zastánj Smrti, Aneb Ržeč Pohřebnj [...]*, Praha 1705. Národní knihovna České republiky v Praze, sign. 54C877.

²² Václav PUMPRLA, *Knihopisný slovník českých, slovenských a cizích autorů 16.-18. století*, Praha 2010, s. 288.

²³ Jiří SCHOFFBERGER, *Palmový strom Při veřegném Smutku wsseho Křestianstwa [...]*, Praha 1705. Zámecká knihovna Český Krumlov, sign. 19 H 3787 přív. 16.

²⁴ František DOUDLEBSKÝ, *Truchlivý Západ Neygasněgssýho celé Ewropy Slunce [...]*, b. m., b. d. Národní knihovna České republiky v Praze, sign. 54C841.

²⁵ V. PUMPRLA, *Knihopisný slovník*, s. 241. Jazykovědným rozborem tohoto kázání se zabýval ve své diplomové práci rovněž Vojtěch ZEMAN, *Pohřební řeč a kázání Františka Daudlebského na počest císaře Leopolda I. podle kodexu 65.C.1705 Národní knihovny České republiky*, Ústí nad Labem 2016 (diplomová práce).

²⁶ F. DOUDLEBSKÝ, *Truchlivý Západ Neygasněgssýho celé Ewropy Slunce*. František Karel Přehořovský z Kvasejovic se narodil roku 1645. Pocházel z rodu, který se dlouho dobu pohyboval na pomezí mezi nižší šlechtou a erbovními měšťany. Předci Františka Karla Přehořovského z Kvasejovic působili v úřadech městské samosprávy v Táboře. Teprve otec uvedeného zadavatele, Kryštof Karel, získal hraběcí titul. Valentin URFUS, *Nejvyšší zemský sudí František Karel Přehořovský, barokní velmož, právník a ekonom v Čechách na počátku 18. století*, Právněhistorické studie 31, 1990, s. 194-208.

²⁷ Tento úřad mu dopomohl ke vzestupu a získání nových hodností. František PALACKÝ, *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků zemských i dvorských ve království českém, od nejstarších časů až do nynějška*, Praha 1941, s. 393.

rady české komory a později působil jako její viceprezident.²⁸ Postupem času začal spravovat úřad nejvyššího zemského sudího.²⁹ František Karel Přehořovský také rozšiřoval svůj majetek, neboť zakoupil roku 1701 panství Konopiště³⁰ a v Praze nechal postavit palác, který proslavili jeho pozdější majitelé, Lobkovicové.³¹ Avšak jím nashromážděný majetek se započal na počátku druhého desetiletí 18. století značně zmenšovat, až byl v roce 1713 nad jeho jměním vyhlášen konkurz.³² Nezbývalo mu nic jiného než také rezignovat na úřad nejvyššího zemského sudího.³³ Konec života František Karel Přehořovský strávil v Táboře, kde také roku 1723 zemřel. Jeho jediný tělesně postižený syn František Helfrid ho následoval ještě téhož roku, čímž uvedený šlechtický rod vymřel.³⁴

Předložená bakalářská práce je rozdělena do tří kapitol. Záměrem první části je seznámit čtenáře s životními osudy Leopolda I., který patřil k nejvýznamnějším a nejdéle vládnoucím habsburským panovníkům 17. a počátku 18. století.³⁵ Hlavní téma druhé kapitoly představuje nástin konceptu dobrého umírání a dobré smrti. V této části autorka popíše poslední věci člověka a v krátkosti představí základní aspekty barokních funerálních slavností. Třetí kapitola se již bude věnovat samotným smutečním proslovům. Autorka předložené práce nejprve představí soudobý koncept barokních kázání a jejich strukturu. Následně se již zaměří na dílčí alegorické podoby Leopolda I. v analyzovaných kázáních. Při jejich rekonstrukci využije koncept symbolické komunikace, jež vychází z historicko-antropologické perspektivy. Na sklonku 20. století jej vypracovali Gerd Althoff a Barbara Stollberg-Rilingerová z univerzity v Münsteru.³⁶ Uvedení historici kladli velký důraz na jednotlivé symboly a gesta, které sloužily jako prostředek vzájemné komunikace mezi aktéry určitých společenských struktur. Zmíněné

---

²⁸ Joseph Cajetan von AUERSPERG, *Geschichte des königlichen böhmischen Appellationsgerichtes*, Praha 1805, s. 77-81.

²⁹ František ROUBÍK, *Místodržitelství v Čechách v letech 1577-1749*, Sborník archivních prací archivu ministerstva vnitra 17, 1967, s. 539-603, zde s. 582-583.

³⁰ *Ottův slovník naučný XX*, s. 616.

³¹ Emanuel POCHE – Pavel PREISS, *Pražské paláce*, Praha 1973, s. 58. V Benešově rovněž založil piaristickou kolej. O tom *Riegrův slovník naučný*, Praha 1867, s. 908.

³² Aleš VALENTA, *Lesk a bída barokní aristokracie*, České Budějovice 2011, s. 179-181.

³³ V. URFUS, *Nejvyšší zemský sudí*, s. 194-208.

³⁴ *Ottův slovník naučný XX*, s. 616.

³⁵ J. MIKULEC, *Leopold I.*

³⁶ Barbara STOLLBERG-RILINGER, *Symbolische Kommunikation in der Vormoderne. Begriffe Thesen Forschungsperspektiven*, Zeitschrift für historische Forschung 31, 2004, s. 489-527; Nikola MICHŇOVÁ, *Korunovace Josefa I. římským králem v Augšpurku 26. ledna 1690*, České Budějovice 2013 (diplomová práce), s. 5. V českém prostředí J. HRDLÍČKA – P. KRÁL – R. SMÍŠEK, *Symbolické jednání jako strategie aktéra a přístup historika*, s. 9-18.

symbolické prostředky se následně pokoušeli dešifrovat a na jejich základě porozumět kontextu a významu novověkých slavností, rituálů a dalších fenoménů.³⁷

---

³⁷ B. STOLLBERG-RILINGER, *Symbolische Kommunikation*, s. 500; N. MICHŇOVÁ, *Korunovace Josefa I.*, s. 5.

2. Leopold I.

Leopold I. se narodil v sobotu 9. června 1640 ve Vídni jako druhorozený syn římsko-německého císaře Ferdinanda III. a jeho první manželky Marie Anny Španělské, dcery Filipa III.³⁸ Mladší bratr římského krále Ferdinanda IV. byl již od narození předurčen k církevní dráze. Ta se neměla příliš odlišovat od té, kterou vedl jeho strýc Leopold Vilém. Výchova Leopolda I. proto od dětství pravděpodobně směřovala především duchovním směrem.³⁹ Dá se předpokládat, že byl do jisté míry vychováván podle soudobého latinsky psaného spisku *Princeps in compendio*, který vznikl již za vlády Ferdinanda II., děda Leopolda I. Základ správné výchovy arciknížete tvořila především zbožnost, spravedlnost a dobré mravy.⁴⁰ Výchova se však neomezovala pouze na tyto ctnosti. Mimo jiné se v ní současně kladl důraz na získání znalostí v rámci sedmi svobodných umění. Vzdělání Leopolda I. tak bezpochyby obsahovalo zdokonalování se v hudbě, cizích jazycích, tanci, lovu a v jízdě na koni.⁴¹ V červenci 1654 však nastal zvrát. Na následky pravých neštovic zemřel následník říšského, českého i uherského trůnu Ferdinand IV.⁴² Smrt Leopoldova staršího bratra samozřejmě ovlivnila výchovu budoucího panovníka. Zásadní změna souvisela s dosavadními politickými a vojenskými zkušenostmi nového následníka trůnu. Do této doby se pravděpodobně v tomto směru ve větší míře nezdokonaloval. Proto bylo nutné znalosti v tomto ohledu podstatně rozšířit.⁴³

Jak již bylo uvedeno, úmrtí Ferdinanda IV. mělo zásadnější význam než jen pouhou změnu ve vzdělávání Leopolda I. Druhorozený syn Ferdinanda III. se stal rázem následníkem trůnu. Po překonání smutku ze ztráty prvorozeného syna ho Ferdinand III. počátkem roku 1655 prohlásil svým nástupcem, dědicem a budoucím pánem rakouských zemí.⁴⁴ Urychleně se nyní muselo zajistit také jeho nástupnictví v Království uherském

---

³⁸ B. HAMANNOVÁ, *Habsburkové*, s. 239-240. K Ferdinandovi III. například Mark HENGERER, *Kaiser Ferdinand III. (1608-1657). Eine Biographie*, Wien-Köln-Weimar 2012 (anglická verze TÝŽ, *Making Peace in an Age of War: Emperor Ferdinand III. (1608-1657)*, West Lafayette 2020); Andrew H. WEAVER, *Sacred Music as Public Image for Holy Roman Emperor Ferdinand III. Representing the Counter-reformation Monarch at the End of the Thirty Years' War*, Farnham-Burlington 2012; Lothar HÖBELT, *Ferdinand III. Mírový císař proti vůli*, České Budějovice 2015.

³⁹ J. P. SPIELMAN, *Leopold I of Austria*, s. 32-36; Charles W. INGRAO, *The Habsburg Monarchy 1618-1850*, Cambridge 1994, s. 59; Rostislav SMÍŠEK, *Leopold I. ve víru válek*, in: Václav BŮŽEK – Rostislav SMÍŠEK (edd.), *Habsburkové 1526-1740. Země Koruny české ve středoevropské monarchii*, Praha 2017, s. 147.

⁴⁰ Ivo CERMAN, *Panovník*, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 54-78, zde s. 67-69.

⁴¹ R. SMÍŠEK, *Leopold I. ve víru válek*, s. 147

⁴² J. P. SPIELMAN, *Leopold I. of Austria*, s. 28; M. HENGERER, *Making Peace*, s. 253-257.

⁴³ R. SMÍŠEK, *Leopold I. ve víru válek*, s. 147

⁴⁴ J. P. SPIELMAN, *Leopold I. of Austria*, s. 28-29; J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 27-30.

a Království českém. Uherští stavové se proti tomu nestavěli zamítavě. Na druhou stranu chtěli volbu využít k výběru nového nejvyššího zemského úředníka – palatina. Po jmenování Františka Wesselényiho do úřadu byl v červenci 1655 Leopold I. zvolen uherským králem a ještě tentýž měsíc korunován svatoštěpánskou korunou v chrámu svatého Martina v Prešpurku.⁴⁵ V Království českém byla cesta ke korunovaci podstatně jednodušší. Obnovené zřízení zemské z roku 1627 totiž stanovovalo svatováclavskou korunu za dědičnou v habsburském rodě.⁴⁶ Dne 14. září 1656 se proto uskutečnila v chrámu svatého Víta v Praze korunovace Leopolda I. českým králem.⁴⁷

V druhé polovině března 1657 však Ferdinand III. začal trpět vážnými zdravotními potížemi a na počátku následujícího měsíce skončil.⁴⁸ Mladičkému Leopoldovi I. proto nezbývalo nic jiného než se ujmout vlády, ovšem pod poručnickým dohledem svého strýce, arciknížete Leopolda Viléma.⁴⁹ Sám, bez pomoci zesnulého otce, rovněž musel získat trůn císaře Římsko-německé říše.⁵⁰ Vzhledem k jeho nezletilosti – v roce 1657 mu bylo 17 roků – však sbor kurfiřtů dočasně zablokoval Leopoldův kurfiřtský hlas, který vlastnil díky české královské koruně. Zde však kurfiřti nakonec ustoupili argumentaci zástupců syna Ferdinanda III., neboť právoplatným českým králem se jedinec směl stát již ve 14 letech.⁵¹

Zásadní překážku při volbě Leopolda I. císařem Římsko-německé říše nicméně nečinil pouze jeho již zmiňovaný nízký věk a dosavadní politická nezkušenost, ale také změna v mezinárodní situaci, ke které došlo již před smrtí Ferdinanda III. Hlavní mocnější rivalové Habsburků na evropském kontinentě Francie a Švédsko v té době vyřešily své vnitřní problémy, s nimiž se dlouhodobě potýkaly, a v době uvedené volby si počínaly velmi aktivně.⁵² O nemalých problémech s volbou svědčí také i samotná délka celého volebního vyjednávání, které se protáhlo na téměř jeden celý rok.⁵³ Hlavní snaha omezit vliv rakouské větve Habsburků v Římsko-německé říši a přeneseně v Evropě vycházela z Francie. Zde došlo v druhé polovině padesátých let 17. století k upevnění

---

⁴⁵ Štafan HOLČÍK, *Korunovačné slávnosti, Bratislava 1563-1830*, Bratislava 1986, s. 12, 30.

⁴⁶ Hermenegild JIREČEK, *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*, Praha 1888, s. 8-11.

⁴⁷ Zdeňka KOKOŠKOVÁ, *Několik poznámek ke korunovačním slavnostem v Praze v roce 1656*, in: Jiří PEŠEK (ed.), *Pražské slavnosti a velké výstavy*, Praha 1995, (= Documenta Pragensia 12), s. 134-135.

⁴⁸ L. HÖBELT, *Ferdinand III.*, s. 379-382.

⁴⁹ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr v polovině 17. století*, s. 279-280.

⁵⁰ R. SMÍŠEK, *Leopold I. ve víru válek*, s. 148.

⁵¹ J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 86.

⁵² R. SMÍŠEK, *Leopold I. ve víru válek*, s. 148-149.

⁵³ J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 75-79.

moci kardinálem Julesem Mazarinem. Také švédský král Karel X. Gustav vedl protihabsburskou politiku. Obě tyto strany, Francie i Švédsko, společně usilovaly o změnu dvousetleté vlády Habsburků v Římsko-německé říši. Pokoušely se proto komunikovat s dalšími pretendenty na trůn.⁵⁴ Situaci rovněž komplikovala možnost nástupnictví Leopolda I. na španělský královský trůn v případě vymření španělské větve Habsburků.⁵⁵

Jediným z možných kandidátů se jevil bavorský kurfiřt Ferdinand Maria. Nicméně jeho matkou byla arcikněžna Marie Anna, sestra Ferdinanda III., která jednoznačně podporovala kandidaturu Leopolda I. Ferdinand Maria proto nominaci nepřijal a rozhodl se podpořit Habsburky.⁵⁶ Po neúspěchu v případě Ferdinanda Marii Bavorského francouzští diplomaté upřeli svou pozornost k falckraběti Filipu Vilémovi Falcko-Neuburského, se kterým zahájili jednání. Ani on však nemínil kandidovat.⁵⁷ Církevní kurfiřti uvažovali o dalších vhodných kandidátech především z obav z mládí a politické nezkušenosti Leopolda I. Za nejvhodnějšího pretendenta na císařský trůn proto považovali arciknížete Leopolda Viléma, bratra Ferdinanda III. Sám Leopold Vilém však nemínil kandidovat a podpořil svého synovce.⁵⁸

Při samotné volbě měl Leopold I. jistý hlas českého kurfiřta. Také mohl počítat s podporou bavorského kurfiřta Ferdinanda Marii, stejně tak jako s hlasem Jana Jiřího II. Saského a Fridricha Viléma Braniborského. Pomoc od falckého a zbývajících třech církevních kurfiřtů si vyžádala nemalé politické ústupky a značné finanční náklady.⁵⁹ Trevířský arcibiskup svůj hlas přislíbil v říjnu 1657. Podobně se zachoval také mohučský biskup. Zbývajících dva kurfiřti, kolínský a falcký, činili největší problémy. I ti však nakonec přislíbili svůj hlas ve prospěch Leopolda I. Proto se mladý Habsburk se svým

---

⁵⁴ J. P. SPIELMAN, *Leopold I. of Austria*, s. 28-29.

⁵⁵ Španělský král Filip IV. prozatím neměl mužského potomka, který by zaručil kontinuitu vlády v Království španělském. Prostřednictvím plánovaného sňatku Leopolda I. a španělské infantky Marie Terezy by se stal právě Leopold I. v případě nutnosti dědicem hispánské monarchie. R. SMÍŠEK, *Leopold I. ve víru válek*, s. 148-149. Srov. J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 39-42; J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 79.

⁵⁶ J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 87-88.

⁵⁷ J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 39-42.

⁵⁸ J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 89. Arcikníže Leopold Vilém se již v brzkém věku stal biskupem v Pasově a Štrasburku, po strýci Leopoldovi V. zdědil také opatství Murbach a Lüders v Alsasku. Roku 1627 ho zvolila biskupem také kapitula v Halberstadtu. Později mu bylo svěřeno také olomoucké biskupství a v neposlední řadě byl zvolen biskupem ve Vratislavi. Byl také členem Řádu německých rytířů, jehož se stal roku 1642 velmistrem. Současně se věnoval válčení, když roku 1639 převzal vrchní velení císařské armády. Leopold Vilém působil mimo jiné jako místodržící nizozemských provincií, kde zastupoval španělského krále Filipa IV. B. HAMANNOVÁ, *Habsburkové*, s. 238-239. Blíže k arciknížeti Leopoldu Vilémovi Renate SCHREIBER, „*ein galerie nach meinem humor*“. *Erzherzog Leopold Wilhelm*, Wien 2004.

⁵⁹ J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 43-47.

dvorem vypravil v polovině června 1657 nejprve z Vídně do Prahy. Odsud mohl snáze jednat o podpoře ostatních kurfiřtů.⁶⁰

Narozením syna španělského vladaře Filipa IV., Filipa Prospera, v prosinci 1657 navíc opadla jedna ze zásadních obav, které se strachovali kurfiřti. Ve Španělsku totiž přišel na svět nový dědic trůnu.⁶¹ Poté, co vyšlo najevo, že francouzští ani švédští diplomaté nedokázali přijít s vlastním vhodným kandidátem, se hlavní diskuze kurfiřtů stočila k obsahu volební kapitulace. Ta měla omezit rozhodování samotného císaře ještě výrazněji, než tomu bylo doposud.⁶² Leopold I. se proto vypravil na konci ledna 1658 se svým dvorem z Prahy do Frankfurtu nad Mohanem, kde probíhalo jednání. V polovině března 1658 dorazil do města a započala debata ohledně zmíněné volební kapitulace. Největší spory se vedly okolo takzvaného asistenčního článku, který by císaři zakazoval podporovat nepřátele Francie především vojensky a ekonomicky. Do připravovaného dokumentu byl nakonec zařazen pouze článek o nevměšování se do probíhající španělsko-francouzské války a zapovězení podpory Španělů na Apeninském poloostrově.⁶³ Finančně vyčerpaný Leopold I. kapitulaci přijal. V návaznosti na to proběhlo 18. července 1658 ve Frankfurtu nad Mohanem slavnostní hlasování kurfiřtů a 1. srpna 1658 došlo ke slavnostní korunovaci nového císaře Římsko-německé říše.⁶⁴

2.1 Války a povstání za vlády Leopolda I.

Hlavním protivníkem Leopolda I. se stal jeho vrstevník, francouzský panovník Ludvík XIV. S francouzským králem však císaře pojily úzké příbuzenské vztahy. Přes jejich matky byli bratrance a po jejich sňatcích s dcerami španělského krále Filipa IV. se rovněž stali švagry.⁶⁵ Uvedené sňatkové aliance navíc připravily oběma panovníkům cestu na španělský královský trůn. Hispánská monarchie byla hospodářsky vyčerpaná a zdejší královská dynastie procházela velkou personální krizí. Ačkoli se Filipu IV. narodilo hned několik potomků, pouze tři ho přežili.⁶⁶ Spor o případné španělské dědictví proto vyvolal nárůst napětí mezi Leopoldem I. a Ludvíkem XIV. Manželka Ludvíka XIV. – Marie

---

⁶⁰ J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 85-86, 103.

⁶¹ B. HAMANNOVÁ, *Habsburkové*, s.122.

⁶² J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 43-47.

⁶³ J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 108-113, 117-118, 121.

⁶⁴ J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 43-47.

⁶⁵ Magdalena S. SÁNCHEZ, *The Empress, the Queen, and the Nun. Women and power at the Court of Philip III. of Spain*, Baltimore 1998, s. 117; R. SMÍŠEK, *Leopold I. a Markéta Tereza Španělská*, s. 357.

⁶⁶ B. HAMANNOVÁ, *Habsburkové*, s. 120-122. K Ludvíkovi XIV. blíže Jiří KOVAŘÍK, *Ludvík XIV. Žitova, doba a války krále Slunce*, Třebíč 2013.

Terezie – se původně měla stát ženou staršího syna Ferdinanda III. – Ferdinanda IV. Po jeho smrti se počítalo s tím, že se španělská infantka provdá za Leopolda I.⁶⁷ Avšak vleklou francouzsko-španělskou válku probíhající v letech 1635-1660 neukončil vestfálský mír. Nadále pokračovala po skončení třicetileté války a vedla k vyčerpání Království španělského. Proto v roce 1659 završil vleklý konflikt takzvaný pyrenejský mír. V jeho rámci musel Filip IV. souhlasit se sňatkem své nejstarší dcery, již zmiňované Marie Terezie, s francouzským panovníkem Ludvíkem XIV. K uzavření manželství došlo následujícího roku.⁶⁸ Leopold I. se nakonec v dubnu 1666 oženil s druhorozenou dcerou Filipa IV. Markétou Terezou.⁶⁹

Jak již bylo naznačeno, kandidáty na španělský trůn se v případě vymření španělské větve Habsburků stali právě Leopold I. a Ludvík XIV. Druhý jmenovaný se sice formálně svého nároku na trůn vzdal podpisem svatební smlouvy v roce 1659, svůj závazek však nemínil dodržet.⁷⁰ Strasti ohledně pokračování španělské větve rodu Habsburků vzaly za své poté, co se králi Filipu IV. narodil legitimní mužský potomek Karel II. Krátce po jeho narození se však začaly šířit zvěsti o jeho špatném zdravotním stavu.⁷¹ Po smrti španělského krále Filipa IV. v polovině září 1665 se dokonce objevily plány ohledně rozdělení území hispánské monarchie mezi francouzského krále a římsko-německého císaře. V roce 1668 skutečně došlo k podpisu tajné vzájemné dohody. Leopold I. tak učinil jednak s ohledem na šířící se zvěsti o hrozícím brzkém úmrtí Karla II., jednak se také domníval, že Ludvík XIV. mínil smlouvu dodržet.⁷² Svůj názor mladý Habsburk změnil po vstupu francouzských vojsk do Španělského Nizozemí roku 1672.⁷³ V tento okamžik musel vojensky vystoupit proti svému mocenskému sokovi. Ovšem i po následném sepsání mírových dohod v Nijmegenu mezi lety 1678-1679 docházelo k častým útokům Francie na území Římsko-německé říše.⁷⁴

---

⁶⁷ J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 63; R. SMÍŠEK, *Leopold I. a Markéta Tereza Španělská*, s. 362.

⁶⁸ François BLUCHE, *Luis XIV*, New York 1990, s. 88-91; J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 61-63.

⁶⁹ R. SMÍŠEK, *Střední Evropa*, s. 403-404.

⁷⁰ F. BLUCHE, *Luis XIV*, s. 87-91; Rostislav SMÍŠEK, *Tajná smlouva mezi habsburskou monarchií a Francií o rozdělení dědictví po španělských Habsburcích*, in: V. BŮŽEK – R. SMÍŠEK (edd.), *Habsburkové*, s.165-166.

⁷¹ Henry KAMEN, *Spain in The Later Seventeenth Century 1665-1700*, London – New York 1980, s. 19-22; John LYNCH, *Spain under the Habsburgs*, New York 1981, s. 134.

⁷² R. SMÍŠEK, *Tajná smlouva mezi habsburskou monarchií a Francií*, s.165-166

⁷³ J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 67-69; John A. LYNN, *The Wars of Louis XIV, 1667-1714*, Harlow 1999, s. 113-144.

⁷⁴ J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 68-69; Cathal J. NOLAN, *Wars of the Age of Louis XIV, 1650-1715. An Encyclopedia of Global Warfare and Civilization*, Westport 2008, s. 319-320.

Přibližně první polovina vlády Leopolda I. byla rovněž spojena s okupací velké části Království uherského Osmany. Ti se do jihovýchodní části země dostali po vítězné bitvě u Moháče v roce 1526.⁷⁵ Po více jak jedno století proto Turci představovali neucházející hrozbu. A to nejen pro Římsko-německou říši, ale také pro celou křesťanskou Evropu.⁷⁶ Od roku 1606, kdy byla podepsána mírová dohoda v Žitvatoroku, se sice neustále obnovovalo příměří, i přesto docházelo k častým vpádům Turků na území habsburské monarchie, které ještě zesílily po nástupu sultána Mehmeda IV. na trůn v roce 1648.⁷⁷ Nicméně uherští magnáti dokázali schopně využívat tureckého nebezpečí ve vlastní prospěch. Současně se také obratně bránili různým nařízením z Vídně a jejím snahám o reformu zemské vlády.⁷⁸

Kořeny nových vojenských střetů mezi Osmany a Římsko-německou říší lze najít v Sedmihradsku. Zde povstal proti sultánovi roku 1660 sedmihradský velmož Jiří II. Rákóczi. Turci v návaznosti na toto povstání dobyli Velký Varadín, čímž se jim v podstatě otevřela přímá cesta do habsburské části Království uherského.⁷⁹ Následná diplomatická jednání nebyla úspěšná. Turecký vpád pokračoval směrem do Horních Uher. Vojska Vysoké Porty se dostala až do Budína a začala obléhat strategicky důležitou pevnost Nové Zámky. Osmanské jednotky se následně dostaly až k Prešpurku (Bratislavě). Odtud podnikaly výpady na území jižní Moravy.⁸⁰

V září roku 1663 Nové Zámky kapitulovaly. Leopold I. proto potřeboval vojenskou pomoc, kterou přislíbil říšský sněm svolaný do Řezna. Finančně a vojensky císaře také podpořil papež Alexander VII., Španělsko, některé říšské stavy a dokonce i Francie.⁸¹ Spojenecká vojska se připojila k císařským vedeným polním maršálem Raimondem Montecuccolim⁸² a vydala se vstříc Turkům. S nimi se střetla na severním břehu řeky Ráb, poblíž cisterciáckého kostela svatého Gottharda u Mogersdorfu. Již před bitvou započalo vzájemné vyjednávání ohledně smíru. Po drtivé porážce armády

---

⁷⁵ K této bitvě například Zdeněk VYBÍRAL, *Bitva u Moháče. Krvavá porážka uherského a českého krále Ludvíka Jagellonského v boji s Osmany 29. srpna 1526*, Praha 2008.

⁷⁶ J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 52-53.

⁷⁷ Kenneth M. SETTON, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, Toronto 1991, s. 31; J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 73-74.

⁷⁸ TAMTÉŽ, s. 52-53.

⁷⁹ Miroslav ŽITNÝ, *Habsbursko-turecká válka (1663-1664) a tatarský vpád do střední Evropy*, in: V. BŮŽEK – R. SMÍŠEK, *Habsburkové*, s. 156-158. K tomu také Georg B. MICHELS, *The Habsburg Empire under Siege. Ottoman Expansion and Hungarian Revolt in the Age of Grand Vezier Ahmed Köprülü (1661-76)*, Montreal 2021.

⁸⁰ Vojtech DANGL – Vojtech KOPČAN, *Vojenské dějiny Slovenska II. 1526-1711*, Bratislava 1995, s. 158-167; M. ŽITNÝ, *Habsbursko-turecká válka*, s. 156-158.

⁸¹ J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 77-78.

⁸² I. CERMAN, *Raimundo Montecuccoli*, s. 568-603.

velkovezíra Mehmeda Köprülüho proto došlo v srpnu 1664 k rychlému uzavření mírové dohody ve Vasváru.⁸³ Navzdory uzavřené smlouvě docházelo však i nadále k vpádům tureckých jednotek na území habsburské monarchie.⁸⁴

Turecké vpády ještě výrazněji ovlivňovaly již tak chladný vztah mezi císařským dvorem a uherskou šlechtou. V Uhrách dlouhodobě panovala obava před absolutistickou vládou panovníka. Důvodem k ještě větší roztržce mezi Leopoldem I. a uherskými stavy byla neúčast uherských magnátů na mírovém jednání s Turky v již zmiňovaném Vasváru. Výsledky rokování vedly k všeobecné nespokojenosti, neboť došlo k územnímu zmenšení Království uherského.⁸⁵ Roku 1666 se proto uherský palatin František Wesselényi spojil se sedmihradským knížetem Michalem Apafim. Společně začali vyjednávat s tureckým sultánem ohledně uznání svrchovanosti vůči němu.⁸⁶ Po smrti Wesselényiho roku 1667 se do čela spiklenců postavil František Nádasdy a chorvatský bán Petr Zrinský. Jejich aktivita vedla v roce 1670 k propuknutí otevřeného povstání v Království uherském a Království chorvatském proti Leopoldovi I.⁸⁷ Neúčastnila se ho pouze uherská a chorvatská šlechta, ale angažovali se v něm také někteří rakouští šlechtici, například štýrský hrabě Jan Erasmus Tattenbach.⁸⁸

V již zmíněném roce 1670 se císař rozhodl zasáhnout, nechal zatknout Petra Zrinského, Jana Erasma Tattenbacha a později i hraběte Františka Nádasdyho. Mocný sedmihradský šlechtic František I. Rákóczi v souvislosti s tímto zatýkáním začal dobývat uherské pevnosti. Jeho postup nicméně zastavila císařské vojsko a František I. Rákóczi musel složit zbraně. Po potlačení povstání došlo k soudnímu líčení se zúčastněnými povstalci. Vůdci spiknutí byli popraveni, mnozí další uvězněni, následovaly vysoké finanční pokuty a konfiskace majetku.⁸⁹ Následkem konspirace došlo k omezení samosprávné autonomie Království uherského, zrušení úřadu uherského palatina a vytvoření královského gubernia.⁹⁰ K hlavním cílům gubernia patřilo upozadění tradiční

---

⁸³ Michael HOCHEDLINGER, *Austria's Wars of Emergence. War, State and Society in the Habsburg Monarchy 1683-1797*, London-New York 2003, s. 66-67; M. ŽITNÝ, *Habsbursko-Turecká válka*, s. 156-158.

⁸⁴ Andrew WHEATCROFT, *Nepřítel před branami. Habsburkové a Osmané v bitvě o Evropu*, Praha 2010, s. 61.

⁸⁵ J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 86-88.

⁸⁶ Géza PÁLLFY, *Spiknutí velmožů a kurucké války v Uhrách za Leopolda I.*, in: V. BŮŽEK – R. SMÍŠEK (edd.), *Habsburkové*, s. 161-165.

⁸⁷ TAMTÉŽ.

⁸⁸ J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 88.

⁸⁹ Ch. W. INGRAO, *The Habsburg Monarchy*, s. 67-69; J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 88-93; G. PÁLLFY, *Spiknutí velmožů a kurucké války v Uhrách za Leopolda I.*, s. 61-165.

⁹⁰ Ch. W. INGRAO, *The Habsburg Monarchy*, s. 69-71; J. MIKULEC, *Leopold*, s. 90-93.

stavovské moci v čele s uherským palatinem a nastolení absolutistické vlády, uznání dědičného nástupnictví Habsburků, nenásilné znovuzavedení všeobecného katolického vyznání a desetinásobné zvýšení zemské daně.⁹¹ Avšak ani tyto kroky nevedly k uklidnění situace. Krátce po založení gubernia však došlo k jeho paralýze a celý daňový systém selhal, ze strany Vídně navíc docházelo k útokům na protestanty.⁹² Celá situace vyvrcholila povstáním kuruců. Do jejich čela se postavil Imrich Thököly. Navázal kontakty s Francií i Osmanskou říší a vyvíjel snahu o vytvoření vlastního, na habsburské monarchii nezávislého, státu.⁹³ Narůstající konflikt s Turky donutil Leopolda I. k ústupkům. Na sněmu v Šoproni v roce 1681 se uvolil zrušit gubernium a obnovit v Království uherském úřad uherského palatina, jímž se stal Pavel Esterházy. Císař rovněž povolil náboženskou svobodu v celé zemi.⁹⁴

Nebezpečí ze strany Osmanské říše však nabíralo již delší dobu na síle a od nástupu velkovezíra Kary Mustafy v roce 1663 se Turci začali vážněji zaobírat novým vojenským tažením na Vídeň. Habsburské monarchii se nedařilo prodlužovat vasvárský mír, navíc v Království uherském neustále docházelo ke konfliktům s kuruci, kteří se v podstatě stali závislí na tureckém sultánovi. Roku 1682 již bylo jisté, že se schylovalo k novému útoku. Leopoldovi I. proto nezbývalo nic jiného než hledat spojence.⁹⁵ Především se obrátil na říšské stavy. Vlivné pomocníky našel u bavorského kurfiřta Maxmiliána II. Emanuela a saského vévody Jana Jiřího III. Současně se mu podařilo zajistit podporou papeže Innocence XI, který poskytl na válku proti Osmanské říši značný finanční obnos. Na svou stranu rovněž získal polského krále Jana III. Sobieského.⁹⁶ Jen několik měsíců po uzavření spojenecké smlouvy mezi polským vladařem a Leopoldem I. se již turecká armáda spojila s uherskými povstanci a táhla na metropoli habsburského soustátí, která zahájila urychlené zdokonalování opevnění a připravovala se na možné obléhání.⁹⁷ Počátkem července téhož roku císař obdržel zprávu o porážce vojsk pod

---

⁹¹ V. DANGL – V. KOPČAN, *Vojenské dějiny*, s. 167-169; László KONTLER, *Dějiny Maďarska*, Praha 2001, s. 161-162; G. PÁLLFY, *Spiknutí velmožů a kurucké války v Uhrách za Leopolda I.*, s. 162-165.

⁹² TAMTÉŽ., s. 162-163.

⁹³ TAMTÉŽ. K povstání Imricha Thökölyho blíže Peter KÓNYA, *Imrich Thököly a jeho povstanie*, Prešov 2021.

⁹⁴ J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 95.

⁹⁵ TAMTÉŽ., s. 129-135; M. HOCHEDLINGER, *Austria's Wars*, s. 154-155.

⁹⁶ J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 129-134; A. WHEATCROFT, *Nepřítel*, s. 139-141.

⁹⁷ John STOYE, *The Siege of Vienna. The Last Great Trial Between Cross & Crescent*, New York 2006, s. 36-90; A. WHEATCROFT, *Nepřítel*, s. 83-103.

velením Karla V. Lotrinského u Rábu. To v podstatě otevřelo osmanské armádě cestu na Vídeň.⁹⁸

Leopold I. opustil své sídelní město na počátku července a odjel do Lince. Velení nad vojskem svěřil Janu III. Sobieskému a Karlu V. Lotrinskému.⁹⁹ Dne 12. září došlo k rozhodující bitvě, v níž byla turecká armáda poražena. Ani v tomto případě se Osmanům nepodařilo dobýt metropoli habsburského soustátí.¹⁰⁰ Úspěšné odražení tureckých vojsk navíc následně zahájilo protiofenzívu v Dolních Uhrách. Spojenecká vojska dobyla Ostrihom a za přispění papeže uzavřela habsburská monarchie s Polskem a Benátkami smlouvu o společném postupu. Tímto krokem vznikla takzvaná Svatá liga.¹⁰¹ Leopold I. rovněž uzavřel v roce 1684 v Řezně dvacetiletý mír s Francií.¹⁰² Císařská vojska úspěšně v Uhrách postupně dobyla nazpět Prešpurk (Bratislavu), Nové Zámky a Budín.¹⁰³ Roku 1686 podnikla útok do jižních Uher, získala Segedín a uzavřela dohodu se sedmihradským knížetem Michaellem Apafim.¹⁰⁴ Spojenecké vojsko navíc v září 1688 dobylo Bělehrad.¹⁰⁵

I přes tyto dílčí úspěchy Leopolda I. nedošlo v Evropě k uklidnění situace. Během celých devadesátých let 17. století pokračovaly boje s Osmany. Spojenecká vojska se pokoušela proniknout na Balkán, čemuž se oslabená turecká armáda snažila ze všech sil zabránit. K zásadnímu zlomu došlo v bitvě u Zenty 11. září 1697, v níž císařské vojsko v čele s Evženem Savojským porazilo osmanskou armádu pod vedením samotného sultána Mustafy II.¹⁰⁶ Tato porážka vedla v roce 1699 k mírovému jednání v Karlovicích. Mír oficiálně zbavil Vysokou Portu nadvlády nad historickými Uhrami. Jediné, co

---

⁹⁸ J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 129-135. K obléhání Vídně blíže Thomas M. BARKER, *Double Easel and Crescent. Vienna's Second Turkish Siege and Its Historical Setting*, Albany 1967; Jiří M. HAVLÍK, *Druhé obléhání Vídně v reflexích dobového tisku a literatury v českých zemích*, *Marginalia historica* 7, 2003, s. 199-231; Jiří BORITZKA, *Obležení Vídně roku 1683 a počátek ústupu Osmanů z Evropy*, *Historický obzor* 22, 2011, s. 2-23.

⁹⁹ J. STOYE, *The Siege*, s. 90-161, Vít VLNAS, *Turecké obléhání Vídně 1683*, in: V. BŮŽEK – R. SMÍŠEK, *Habsburkové*, s. 169-171.

¹⁰⁰ A. WHEATCROFT, *Nepřítel*, s.144-157.

¹⁰¹ Osvald MACHATKA, *Kterak „Svatá liga“ verbovala proti Turkům kozáky a Kalmyky (1684-1686)*, in: Alexandra BLODIGOVÁ (ed.), *Kde je domov (sborník k životnímu jubileu Raisy Machatkové)*, Praha 2002, s. 139-144; Vít VLNAS, *Velká turecká válka v letech 1683-1699*, in: V. BŮŽEK – R. SMÍŠEK (edd.), *Habsburkové*, s. 171-173.

¹⁰² J. A. LYNN, *The Wars*, s. 38.

¹⁰³ J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 144.

¹⁰⁴ M. HOCHEDLINGER, *Austria's Wars*, s. 159-160.

¹⁰⁵ A. WHEATCROFT, *Nepřítel*, s. 191-206.

¹⁰⁶ V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 109-115, TÝŽ, *Velká turecká válka v letech 1683-1699*, s. 171-173.

Turkům zůstalo, bylo území Banátu a Slavonie. Osmané se také zřekli podpory Imricha Thökölyho a uznali svrchovanost Leopolda I. nad Sedmíhradskem.¹⁰⁷

Na konci osmdesátých let 17. století rovněž došlo k upevnění postavení císaře v Království uherském.¹⁰⁸ Na podzim 1687 zasedl v Prešpurku (Bratislavě) zemský sněm. V jeho průběhu Leopold I. získal uherskou korunu jako dědičnou v rakouské větvi habsburského rodu. Dne 9. prosince 1687 rovněž došlo ke korunovaci císařova nejstaršího syna Josefa I. uherským králem. Sněm současně zrušil článek Zlaté buly Ondřeje II., který uherským stavům přiznával právo postavit se na odpor panovníkovi v případě porušování stavovských privilegií.¹⁰⁹ Navzdory tomu vypuklo na jaře 1703 povstání, do jehož čela se postavil František II. Rákóczi. Tato vzpoura se však od ostatních odlišovala. Na rozdíl od předchozích povstání za vlády Leopolda I. i jeho předchůdců se František II. Rákóczi pokusil o osamostatnění Uher vlastními silami, bez vojenské a finanční podpory jiných zemí. Avšak ani tato vzpoura nebyla úspěšná.¹¹⁰

Pro Leopolda I. se situace nevyvíjela příznivě ani na západě. Po úspěších v Království uherském císař opět upřel svou pozornost k Francii. V roce 1686 byla založena augšpurská liga, která sdružovala císaře, Španělsko, Švédsko, Bavorsko a Falc.¹¹¹ Jejich obava se v konečném důsledku ukázala být oprávněná, neboť již v roce 1688 Francie vtrhla do Porýnské Falce, na níž si Ludvík XIV. po vymření zdejší větve Wittelsbachů činil nárok.¹¹² Na stranu augšpurské ligy se následně rovněž přiklonilo Nizozemí a Anglie, později také většina říšských knížat a Savojsko. To vedlo roku 1689 ke vzniku takzvané Velké aliance.¹¹³ Leopold I. využil napjaté situace a v roce 1690 prosadil volbu svého prvorozeného syna Josefa I. římským králem.¹¹⁴ Zdlouhavý konflikt s Francií nakonec vedl roku 1697 k mírovému jednání v nizozemském Rijswijku, na jehož konci došlo k uzavření míru mezi Anglií, Nizozemskem, Španělskem a Francií. Mír s Římsko-německou říší si ze strany Francie vyžádal určité ústupky. Ludvík XIV. musel vrátit Lotrinsko a vzdát se územních nároků v Porýní.¹¹⁵

---

¹⁰⁷ TAMTÉŽ.

¹⁰⁸ R. A. KANN, *A History of the Habsburg Empire*, London 1974, s. 57.

¹⁰⁹ Š. HOLČÍK, *Korunovačné slávnosti*, s. 32; Václav BŮŽEK – Rostislav SMÍŠEK, *Habsburkové uprostřed raně novověké Evropy*, in: TITÍŽ (edd.), *Habsburkové*, s. 24-26. O symbolickém významu korunovace Josefa I. uherským králem blíže R. SMÍŠEK, *Uherská korunovace Josefa I.*, s. 624-654.

¹¹⁰ G. PÁLLFY, *Spiknutí velmožů a kurucké války v Uhrách za Leopolda I.*, s. 163-164.

¹¹¹ J. A. LYNN, *The Wars*, s. 189-190, J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 147-149.

¹¹² V. VLNAS, *Princ Evžen Savojský*, s. 92.

¹¹³ TAMTÉŽ, s. 97-156.

¹¹⁴ Valentin URFUS, *Císař Josef I. Nekoronovaný Habsburk na českém trůně*, Praha 2004, s. 24-39. Ke korunovaci Josefa I. římským králem blíže N. MICHŇOVÁ, *Korunovace Josefa I. římským králem*.

¹¹⁵ J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 148-149.

Nicméně uzavřený mír s Francií neměl dlouhého trvání a Leopolda I. čekal další spor s francouzským králem. V listopadu 1700 zemřel poslední mužský člen španělské větve habsburského rodu, Karel II.¹¹⁶ Otázka ohledně nástupnictví na španělský královský trůn vedla k novému konfliktu v Evropě. Na jedné straně stál Ludvík XIV., který chtěl do čela hispánské monarchie dosadit vlastního vnuka Filipa z Anjou, na druhé straně Leopold I., který toužil získat španělskou korunu pro svého druhorozeného syna Karla. Filip z Anjou jako Filip V. vtrhl v čele francouzského vojska na Pyrenejský poloostrov, zatímco Ludvík XIV. oblehl Španělské Nizozemí.¹¹⁷ Anglické vojsko v čele s velitelem Johnem Churchillem, vévodou z Marlborough, se připojilo k říšské armádě ve Švábsku a společně plenily území profrancouzsky orientovaného Bavorska. Spojenecké vojsko nakonec zvítězilo nad francouzským v bitvě u Höchstädtu v srpnu 1704.¹¹⁸ Ještě tentýž rok byl arcikníže Karel prohlášen španělským králem Karlem III., vstoupil do Španělska a obsadil Madrid.¹¹⁹ Avšak válka o španělské dědictví nakonec skončila až po smrti Leopolda I. V letech 1713 a 1714 byly sepsány mírové smlouvy, na jejichž základě usedl na španělský trůn Filip V., neboť Karel III. se po smrti Josefa I. v roce 1711 stal vladařem habsburské monarchie, římsko-německým císařem a jako španělský král se stal nepřijatelným pro své dosavadní spojence.¹²⁰

V období bitvy u Höchstädtu již stárnoucí Leopold I. trpěl vleklými zdravotními potížemi a pocíťoval nutnost zabezpečit budoucnost říše. Proto v září 1704 uzavřel smlouvu o vzájemném nástupnictví (*Pactum mutuae successionis*) pro případ, že by jeden ze synů zemřel bezdětný. Důležitým bodem tohoto souboru dokumentů však byla možnost eventuálního ženského nástupnictví v případě vymření mužských potomků.¹²¹

---

¹¹⁶ J. LYNCH, *Spain*, s. 275; Petra KODETOVÁ, *Soumrak krále Slunce. Válka o španělské dědictví 1701-1714*, Praha 2016, s. 54-57.

¹¹⁷ J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 151; J. A. LYNN, *The Wars*, s. 266-286. Blíže k Leopoldovi I. za války o španělské dědictví Linda FREY – Marsha FREY, *A Question of Empire: Leopold I. and the War of the Spanish Succession, 1701-1705*, Austrian History Yearbook 14, 1978, s. 56-73.

¹¹⁸ Vít VLNAS, *Bitva u Höchstädtu/Blindheimu*, in: V. BŮŽEK – R. SMÍŠEK (edd.), *Habsburkové*, s. 182-184.

¹¹⁹ J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 153.

¹²⁰ TAMTĚŽ, s. 153-155; P. KODETOVÁ, *Soumrak*, s. 171-266. Ke konci války o španělské dědictví rovněž Vít VLNAS, *Utrechtský mír, habsburská říše a Evropa. Před třemi sty lety skončila válka o španělské dědictví*, *Dějiny a současnost* 36, 2014, č.1, s. 36-39. O osobě Karla VI. především Štěpán VÁCHA – Irena VESELÁ – Vít VLNAS – Petra VOKÁČOVÁ, *Karel VI. a Alžběta Kristýna. Česká korunovace 1723*, Praha 2009; Jiří KUBEŠ, *Volba a korunovace Karla VI. římským císařem v roce 1711*, *Český časopis historický* 111, 2013, s. 805-841.

¹²¹ Valentin URFUS, *19.4.1713. Pragmatická sankce. Rodný list podunajské monarchie*, Praha 2002, s. 23-64; Vít VLNAS, *Pactum mutuae successionis*, in: V. BŮŽEK – R. SMÍŠEK (edd.), *Habsburkové*, s. 181.

2.2 Manželky Leopolda I.

Leopold I. se za svůj dlouhý život oženil celkem třikrát. Již dříve bylo zmíněno, že první manželkou Leopolda I. se měla stát španělská infantka Marie Terezie. Ta se však po uzavření pyrenejského míru provdala za francouzského krále Ludvíka XIV. I přesto se Leopold I. stále snažil upevnit pouto se španělskou větví rodu. Nakonec se zasnoubil s mladší sestrou Marie Terezie – Markétou Terezou.¹²² Nastávající byla Leopoldovou neteří a současně také sestřenicí. Kvůli mladému věku španělské infantky (narodila se v roce 1651) se však muselo se svatbou posečkat, navíc se ho rovněž pokoušela překazit profrancouzská frakce na madridském dvoře.¹²³ Další komplikace nastaly díky úmrtí španělského krále Filipa IV. v roce 1665.¹²⁴ Až 25. dubna 1666 se v Madridu uskutečnil sňatek Markéty Terezy a Leopolda I. Této události se samotný Leopold I. neúčastnil, zastoupil ho španělský ministr a grand, vévoda Medina de las Torres.¹²⁵ Tři dny po svatbě novomanželka vyjela z Madridu do Barcelony, odkud po moři vyrazila do střední Evropy. V druhé polovině srpna roku 1666 dorazila do Janova, a po souši pokračovala dále do Vídně, kam slavnostně vjela 5. prosince 1666.¹²⁶ V září roku 1667 se sice manželům narodil toužebně očekávaný potomek, syn Ferdinand Václav, ovšem za necelé čtyři měsíce zemřel.¹²⁷ Pouze druhorozené dítě, dcera Marie Antonie, se jako jediná ze čtyř potomků páru dožila dospělého věku.¹²⁸ Šťastné manželství ukončilo roku 1673 předčasně úmrtí Markéty Terezy.¹²⁹

Leopoldovi I. proto nezbývalo nic jiného než se znovu oženit. Po půlročním smutku drženém za Markétu Terezu uzavřel nový sňatek s Klaudíí Felicitas Tyrolskou.

---

¹²² R. SMÍŠEK, *Střední Evropa*, s. 402-404.

¹²³ B. HAMANNOVÁ, *Habsburkové*, s.323; R. SMÍŠEK, *Leopold I. a Markéta Tereza Španělská*, s. 362.

¹²⁴ J. LYNCH, *Spain*, s. 134.

¹²⁵ R. SMÍŠEK, *Leopold I. a Markéta Tereza Španělská*, s. 362.

¹²⁶ TÝŽ, *Jáson a jeho družina. Leopold I. a účastníci slavnostního vjezdu do Vídně 5. prosince 1666 očima barokního básníka*, in: Josef HRDLÍČKA – Pavel KRÁL – Rostislav SMÍŠEK (edd.), *Symbolické jednání v kultuře raného novověku*. Věnováno Václavu Bůžkovi k jeho životnímu jubileu, Praha 2019, s. 48-64, zde s. 48. V souvislosti s tímto sňatkem bylo vytvořeno okolo dvaceti hudebních a divadelních představení. Jedním z nejznámějších byl koňský balet *La Contesa dell'aria e dell'acqua* pořádaný v Hofburgu v roce 1667 hra *La Galatea* a divadelní představení *Il Pomo d'oro*. Výběrově například Carl B. SCHMIDT, *Antonio Cesti's Il Pomo d'oro: A Reexamination of a Famous Habsburg Spectacle*, *Journal of the American Musicological Society* 29, 1976, s. 381-412; M. GOLOUBEVA, *The Glorification of Emperor Leopold I*; Kateřina FAJTOVÁ, *La Contesa dell'aria e dell'acqua. Koňský balet jako součást svatebních oslav Leopolda I. a Markéty Terezy*, in: TÁŽ – Miroslav KINDL (edd.), *Koně v piškotech. Slavnosti na dvoře císaře Leopolda I.*, Olomouc 2017 s. 55-61.

¹²⁷ Rostislav SMÍŠEK, *Markéta Marie Španělská v alegorické řeči barokních performancí*, České Budějovice 2021 (habilitační práce), s. 251.

¹²⁸ TAMTÉŽ, s. 329-332.

¹²⁹ Rostislav SMÍŠEK, *The Death, Burial and Funeral Ceremonies of Margaret Theresa of Spain in the Augustinian Church in Vienna in 1673*, *Opera historica* 23, 2022, s. 294-322.

Dcera arciknížete Ferdinanda Karla a Marie Anny Medicejské se za císaře provdala v říjnu 1673 ve Štýrském Hradci.¹³⁰ V druhém manželství se Leopoldovi I. rovněž narodily dvě dcery, Anna Marie a Marie Josefa, ovšem ani jedna z nich se nedožila prvního roku života. Necelé tři roky po svatbě Klaudie Felicitas Tyrolská onemocněla a krátce na to v dubnu 1676 skonala.¹³¹

Potřetí se Leopold I. oženil 14. prosince 1676 v Pasově s Eleonorou Magdalenou Falcko-Neuburskou. Poslední císařův sňatek se odlišoval od předchozích, neboť přinesl již tolik očekávaného následníka trůnu. Eleonora Magdalena Falcko-Neuburská porodila císaři celkem deset potomků, přičemž hned prvním z nich byl chlapec. Císařův nástupce Josef I., přišel na svět v červenci 1678.¹³² Následovalo ho dalších sedm sester a dva bratři, přičemž čtyři z nich se dožili dospělosti.¹³³ Eleonora Magdalena Falcko-Neuburská přežila nejen svého muže Leopolda I., ale také jejich nejstaršího syna Josefa I. Ten totiž zemřel již v roce 1711.¹³⁴ Nezanechal po sobě žádného legitimního mužského potomka. Proto na císařský trůn usedl jeho mladší bratr Karel VI. Eleonora Magdalena Falcko-Neuburská se stáhla do ústraní a věnovala se duchovnímu životu. Zemřela v lednu 1720 v Hofburgu.¹³⁵

---

¹³⁰ TÝŽ, *Kludie Felicitas Tyrolská – druhá manželka Leopolda I.*, in: V. BŮŽEK – R. SMÍŠEK (edd.), *Habsburkové*, s. 273-274.

¹³¹ J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 187-188.

¹³² Rostislav SMÍŠEK, *Eleonora Magdalena Falcko-Neuburská – třetí manželka Leopolda I.*, in: V. BŮŽEK – R. SMÍŠEK (edd.), *Habsburkové*, s. 275-276.

¹³³ J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 191.

¹³⁴ V. URFUS, *Císař Josef I.*, s. 160-167.

¹³⁵ Filip KOMÁREK – Tomáš VALEŠ, *Castra doloris raného novověku na Moravě jako fenomén barokní efemérní dekorace*, *Epigraphica & Sepulcralia* 4, 2013, s. 251-285; R. SMÍŠEK, *Eleonora Magdalena Falcko-Neuburská*, s. 276.

3. Dobrá smrt

Vnímání života i smrti se v dějinách proměňovalo. Křesťanský život byl vnímán jako pomíjivý, nestálý a těžký. Na smrt lidé nahlíželi jako na nevyhnutelnou, nečinící rozdíl mezi lidmi.¹³⁶ Smrt však nebyla vždy vnímána pouze jako hrůzný okamžik, mnozí ji také považovali za radostný moment. Dobrou smrtí lze proto označit úmrtí člověka spravedlivého, který na ni po celý život pamatoval.¹³⁷ Křesťanská víra slibuje vzkříšení těla, což zaručuje zmrtvýchvstání Ježíše Krista po jeho smrti na kříži.¹³⁸ Po fyzické smrti proto umírá pouze lidská schránka, naopak duše odloučená od těla dále přežívá.¹³⁹ Tato duše přistoupí po smrti k osobnímu soudu, který předjímá výsledek Posledního soudu a má proto podobnou formu.¹⁴⁰ V rámci tohoto rozsudku dochází k nahlédnutí do knih, v nichž jsou zaznamenány dobré i špatné činy člověka. V případě osobního soudu probíhá pomyslné vážení duší.¹⁴¹ Duše zatížená těžkými hříchy musí na věky trpět v pekle.¹⁴² Duše bez hříchů naopak smí žít v ráji.¹⁴³ Duše zatěžkaná pouze drobnými hříchy spočine v očištcí, ze kterého později může zamířit do Nebe.¹⁴⁴

Křesťané předmoderní doby navíc považovali život za propůjčený od Boha, který jednoho dne bude požadovat jeho navrácení. Člověk by se tedy měl již od narození řádně připravovat na smrt. Proto také vzniklo mnoho děl, které se zevrubně zabývaly přípravou na umírání.¹⁴⁵ Je však důležité zdůraznit, že smrt, jak již bylo uvedeno výše, nebyla vždy

---

¹³⁶ P. KRÁL, *Smrt a pohřby*, s. 26-27.

¹³⁷ P. ARIÈS, *Dějiny smrti II*, s. 32-33.

¹³⁸ Jacques LE GOFF, *Onen svět*, in: TÝŽ – Jean-Claude SCHMITT (edd.), *Encyklopedie středověku*, Praha 2008, s. 454-464, zde s. 454-455.

¹³⁹ P. KRÁL, *Smrt*, s. 43-48.

¹⁴⁰ R. PRCHAL-PAVLÍČKOVÁ, *Triumphus in mortem*, s. 164-165.

¹⁴¹ J. LEGOFF, *Onen svět*, s. 458-461.

¹⁴² Samotné popisy pekla byly velmi časté a detailní. Peklo se popisovalo jako podzemní roklina přeplněná smůlou, zápachem, sírou, mlhou, neuhasitelným ohněm, ale také tmou. Duše zde procházely řadou nejrůznějších utrpení, jako například uhořením, mrazem, slepotou či neutichajícím křikem. Tresty za hříchy byly často individuální; za nejzávažnější se považovaly tresty psychické. Miloš SLÁDEK, *Vítr jest život člověka*, Praha 2000, s. 20-21. Katolická církev popisovala předněji hrůzy a nástrahy pekla a touhu po ráji spíše přesouvala na vedlejší kolej. Tím si upevňovala své postavení v rámci společnosti. J. LE GOFF, *Onen svět*, s. 460-461. O hříchu blíže Jean DELUMEAU, *Hřích a strach. Pocity viny na evropském Západě ve 13. až 18. století*, Praha 1998.

¹⁴³ Ráj se na rozdíl od pekla nijak detailně nepopisoval. Podle barokních spisovatelů totiž nebylo možné jej nikdy přesně vyobrazit. Soudobí literáři se proto spíše soustředili na vykreslení samotné atmosféry ráje, na nepopsatelnou radost, lásku bez závisti, upřímnost a potěšení. M. SLÁDEK, *Vítr*, s. 20-21.

¹⁴⁴ Očištec se objevil v katolickém prostředí ve 12. století. Jednalo se o místo vyhrazené pro duše, které lze napravit. Avšak názory na jeho podobu se velmi odlišovaly. Někteří teologové chápali očištec v podstatě jako peklo, ve kterém však na rozdíl od mučení docházelo k očištění. Délka zdejšího pobytu poté závisela na počtu a závažnosti hříchů, množství proseb živých za mrtvého, na almužnách a v neposlední řadě na zádušních mších za zesnulého. Některé směry v nekatolickém prostředí však v očištec nevěřily. P. KRÁL, *Smrt*, s. 49-51. Ke vzniku a vývoji očištele blíže Jacques LE GOFF, *Zrození očištele*, Praha 2003.

¹⁴⁵ P. KRÁL, *Mezi životem a smrtí*, s. 30.

vnímána jako pozitivní jev, a to převážně z důvodu nutnosti rozloučení se s příbuznými, přáteli i majetkem. Jistá byla nevyhnutelnost smrti, avšak nejistý okamžik příchodu smrti a její nepředvídatelnost přinášely lidem mnoho potíží.¹⁴⁶

3.1 Koncept dobré smrti

Umění dobré smrti prolínalo celý život člověka již od jeho narození. Avšak především v posledních okamžicích života se očekávalo jednání spojené s dobrým skonem.¹⁴⁷ Nejdůležitější návod či zprostředkovatele správného postupu a porozumění konceptu dobrého umírání představovaly knihy zvané *ars moriendi*.¹⁴⁸ Tyto stručné příručky o vhodném chování během života i při posledním vydechnutí, většinou doplněné o cyklus vyobrazení, byly žánrem známým od středověku.¹⁴⁹ Původně knihy obsahovaly návody, jak se měl na smrt připravit zdravý či nemocný člověk. Nicméně v 16. století se autoři těchto příruček více soustředili na to, jak praktikovat dobrý život, který vedl k vytouženému dobrému skonu a k cestě do ráje. Celý lidský život byl proto vnímán jako cesta ke spasení, přičemž rituály dobré smrti provázely nejen raně novověkého člověka již od narození. Příručky *ars moriendi* zdůrazňovaly nevyhnutelnost smrti, neznalost času, místa a okolností jejího příchodu.¹⁵⁰ V souvislosti se šťastnou smrtí pak také vycházely zvláštní modlitební knihy, které obsahovaly výběr modliteb a rady, jak se modlit a jak přistupovat k nemocnému.¹⁵¹ Paměť na smrt a její nevyhnutelnost neboli *Memento mori*¹⁵² se projevovaly také v četných ikonografických, hmotných a písemných pramenech. Stejně tak se již ve středověku vyobrazovaly takzvané tance smrti,¹⁵³ které

---

¹⁴⁶ TÝŽ, *Smrt*, s.47-58.

¹⁴⁷ TAMTÉŽ, s. 67.

¹⁴⁸ M. Catherine O'CONNOR, *The Art of Dying Well: the Development of the Ars Moriendi*, New York 1966; N. Lee BEATY, *The Craft of Dying*. Pro české prostředí P. KRÁL, *Knihy o dobrém umírání*, s. 7-22.

¹⁴⁹ P. ARIÈS, *Images of Man and Death*, s. 147-152.

¹⁵⁰ R. PRCHAL-PAVLÍČKOVÁ, *Triumphus in mortem*, s. 140-142; P. KRÁL, *Smrt*, s. 62-76.

¹⁵¹ M. SLÁDEK, *Vitr*, s. 106-108.

¹⁵² V Čechách lze prvky *Memento mori* nalézt například ve výzdobě někdejší tabulnice hradu Rožmberk. K tomu blíže Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL, *Carpe diem versus Memento mori. K výzdobě Rytířského sálu na Rožmberku jako obrazu myšlení Jana Zrinského ze Serynu*, in: Zlatý věk Českokrumlovska 1550-1620, Český Krumlov 2002, s. 77-91; Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha-Litomyšl 2002; Václav BŮŽEK – Ondřej JAKUBEC – Pavel KRÁL, *Jan Zrinský ze Serynu. Životní příběh synovce posledních Rožmberků*, Praha 2009.

¹⁵³ Tance smrti zobrazují kolový tanec mrtvých a živých tanečníků, avšak pouze mrtví tancují. Živí jsou oděni podle svého společenského postavení. Současně se zde vyskytuje také Smrt, která chce živé vtáhnout do tance. Tance smrti symbolizovaly myšlenku, že Smrt si pro člověka může přijít kdykoli a také, že si jsou před smrtí všichni lidé rovni. P. ARIÈS, *Dějiny smrti I*, s. 149. Mimo jiné tance smrti také poskytovaly možnost ke kritice společnosti. Norbert OHLER, *Umírání a smrt ve středověku*, Praha 2001, s. 318-325.

naopak člověku měly připomenout, že smrt nečinila rozdíly.¹⁵⁴ Smrt tvořila neoddělitelnou a všudypřítomnou součást každodenního života. Mrtví se připomínali kupříkladu během mší svatých, zejména zádušních.¹⁵⁵ Avšak právě tato pravidelná přítomnost smrti zapříčinila její všednost a běžnost, nedílnou součást každodenního života.¹⁵⁶

Protože raně novověký člověk již od narození směřoval ke smrti, měl se na ní důkladně připravit. Měl vést dobrý život, klást důraz na modlitbu, naslouchat božimu slovu, účastnit se církevních shromáždění, navštěvovat nemocné a chudé. Dále bylo patřičné si s předstihem vybrat místo svého posledního odpočinku, nechat si vyhotovit věci spojené s posledním rozloučením a také sestavit testament.¹⁵⁷ Právě těchto aspektů dobré smrti si vážili i mnozí kazatelé, kteří v určitých případech dokonce uváděli v obecnou známost dobrotivé skutky zesnulých. Například František Doudlebský při popisu osobnosti Leopolda I. uvedl, že byl „[c]hudých [...] pravý Otec, kterým tak štědře almužny rozdával, jakoby pro ně samé ze svých Zemí důchody sbíral.“¹⁵⁸

Člověk si během celého svého života uvědomoval nejistotu smrti, často přemýšlel o zbožnosti i o samotném skonu. Poslední chvíle života proto měly být spojeny s klidem, trpělivostí, odchodem bez nařikání nad bolestí a beze strachu z poslední hodiny. Právě neklid a rychlé pohyby totiž naznačovaly boj s nástrahami ďábla a představovaly příklady smrti špatné.¹⁵⁹ Umírající měl také odcházet za plného vědomí, při modlitbách a v plné víře v moc Kristovy smrti na kříži, obklopen svými blízkými.¹⁶⁰ Samotný okamžik smrti a doba, která mu bezprostředně předcházela, se řídila mnoha rituály a pravidly. Poslední hodiny před smrtí se lišily na základě konfese umírajícího. Katolická víra byla spojena především se třemi základními svátostmi – zpovědí, svatým přijímáním a posledním pomazáním. Uvedené svátosti uděloval kněz, který vystupoval jako prostředník mezi člověkem a Bohem. Cílem těchto rituálů bylo především učinit pokání, získat odpuštění hříchů a odolat nástrahám ďábla. Dbalo se na to, aby umírající byl v posledních chvílích

---

¹⁵⁴ P. KRÁL, *Smrt*, s. 45-76.

¹⁵⁵ N. OHLER, *Umírání*, s. 32-34.

¹⁵⁶ M. SLÁDEK, *Vítr*, s. 13-17.

¹⁵⁷ P. KRÁL, *Smrt*, s. 61-76.

¹⁵⁸ F. DOUDLEBSKÝ, *Truchlivý Západ Neygasněgssýho celé Ewropy Slunce*.

¹⁵⁹ R. PRCHAL-PAVLÍČKOVÁ, *Triumphus in mortem*, s. 142-153. Dábel měl několik možností, jak lidskou duši zahubit. Člověka nabádal k zoufání nad hříchy, k nadměrné jistotě ohledně vlastních zásluh, aby tak hřešil svou opovázlivostí. Dále pak pokoušel netrpělivostí, bolestí, představami tělesné rozkoše či pozemskými záležitostmi. Vše činil z toho důvodu, aby se duše nemohla plně odevzdat boží moci a vůli. M. SLÁDEK, *Vítr*, s. 16-17.

¹⁶⁰ R. PRCHAL-PAVLÍČKOVÁ, *Triumphus in mortem*, s. 142-153.

svého života při vědomí a spoluúčastnil se udělování posledních svátostí.¹⁶¹ V případě protestantů se kladl důraz převážně na celoživotní víru ve vykoupení. Protestantský duchovní přítomný u lože umírajícího pak nevystupoval jako zprostředkovatel kontaktu mezi umírajícím a Bohem, zároveň ani nedisponoval právem odpouštět hříchy. Naopak představoval pouze pomocníka, který přinášel ponaučení, a vystupoval v roli průvodce při vyznání se z hříchů.¹⁶²

Význam a podoba posledních svátostí byla formulována během tridentského koncilu, který se konal v druhé polovině 16. století. V českých zemích pak na tato ustanovení reagovala olomoucká a pražská synoda v letech 1591 a 1605.¹⁶³ Poslední pomazání sloužilo jako prostředek, jenž pomáhal vyhýbat se a překonávat nástrahy vyvolané ďáblem. Mohl jej obdržet dospělý člověk, který byl nemocný, starý nebo se nacházel v jakémkoli smrtelném nebezpečí. K obřadu pomazání se používal zvláštní olej, přičemž celý rituál doprovázel kněz promluvou o odpuštění. Duchovní při posledním pomazání většinou potřel posvátným olejem oči, nos, uši, nohy, popřípadě i jiné části těla umírajícího. Při samotném aktu se také kladl důraz na jednotlivé předměty, které se používaly. Nejdůležitější roli zde hrály především svíce a krucifix.¹⁶⁴

Barokní kazatelé oceňovali příkladnou smrt, a proto také aspekty dobrého umírání zdůrazňovali během posledních rozloučení se zesnulými. Například v pohřebním kázání proneseném Jiřím Schoffbergerem k osobnosti Leopolda I. kazatel zmínil určité aspekty císařovy veskrze příkladné dobré smrti. Predikant uvedl, že císař „*chlebem Andělským se posilnil na cestu věčnosti*“ a poté, „*když přijal poslední Svátosti a jak dí Honorius [...], již dosáhl ovoce toho, z kterého kdo bude požívati, neumře na věky.*“¹⁶⁵ Autor smuteční řeči rovněž neopomněl zdůraznit požehnání, které dal Leopold I. svému synovi Josefu I.: „*Do toho království se odbírá [...] počítaje šedesáte pět let, pátého roku toho nového věku, pátého měsíce, pátého dne: když své Otcovské požehnání dal, jako někdy Izák Jakobovi.*“¹⁶⁶

---

¹⁶¹ TAMTÉŽ, s. 149-154.

¹⁶² TAMTÉŽ.

¹⁶³ P. KRÁL, *Smrt*, s. 122-123.

¹⁶⁴ Oheň svíce symbolizoval očištění umírajícího a ochranu před ďábelskými silami. Svíce také ukazovaly cestu do nového světa. Zároveň představovaly přítomnost Ježíše Krista a reprezentovaly lidskou duši. Krucifix pak symbolizoval stejnou cestu Ježíše Krista, který také musel zemřít, aby vykoupil hříchy spravedlivých. V. BŮŽEK – P. MAREK, *Nemoci*, s. 14; P. KRÁL, *Smrt*, s. 127-128.

¹⁶⁵ J. SCHOFFBERGER, *Palmový strom Při veřejném Smutku wsseho Křestianstwa.*

¹⁶⁶ TAMTÉŽ. Stylizace Leopolda I. a Josefa I. do postav biblického Izáka a Jáкова je rozebírána níže, v kapitole zabývající se biblickými motivy užitými v analyzovaných kázáních.

Až do 19. století byla smrt vnímána jako veřejná událost. V posledních hodinách umírajícího se kolem něj objevilo mnoho lidí.¹⁶⁷ V okamžiku nastupujícího příchodu smrti měl být k nemocnému přivolán kněz a lékař. Umírající člověk se měl před smrtí přichozímu knězi vyznat ze svých hříchů a žádat o jejich odpuštění. Kromě těchto dvou osob se u lůžka umírajícího vyskytovali také jeho příbuzní a přátelé. Osoba, která ležela na smrtelné posteli, měla v posledních chvílích svého života odpustit shromážděným všechny jejich zlé skutky a zároveň je měla nabádat k vedení zbožného života.¹⁶⁸ Přítomní příbuzní a přátelé u lůžka setrvali především proto, aby následně vypověděli o vytrvalosti a pravosti víry umírajícího. Součástí katolického odchodu z pozemského světa tvořily také přímluvy ke svatým.¹⁶⁹

V neposlední řadě byly poslední hodiny života spojeny s rozloučením se se světem. To souviselo s představou, že člověk měl před smrtí uspořádat své pozemské záležitosti, rozloučit se s bližními, odpustit jim a sám žádat o odpuštění.¹⁷⁰ Nikdo z přítomných však neměl u lůžka projevovat bolest a truchlit. Příbuzní měli naopak poklidně rozmlouvat s nemocným o duchovních záležitostech a společně se modlit. Umírající pak také mohl rozjímat za pomoci takzvané duchovní procházky, kdy měl v mysli následovat Ježíše Krista na Kalvárii.¹⁷¹ Kromě lékaře, kněze, příbuzných a přátel se kolem lůžka umírajícího měli vyskytovat také představitelé Nebe a Pekla, kteří bojovali o tělo skomírajícího. Z reprezentantů nebeských lze jmenovat například anděly, Svatou Trojici, Pannu Marii a další světcy spjaté s umírajícím, kupříkladu křestní patrony. Na straně pekla pak stál ďábel a jeho armáda démonů.¹⁷²

Smrt se stala také příležitostí ke sloužení mší svatých. Umírající si většinou určoval počet bohoslužeb, které za něj měly být odslouženy. Takzvané přímluvné mše za mrtvého pak většinou započaly ještě před smrtí daného člověka, zpravidla ve chvíli, kdy umírající upadl do agónie. Od konce 17. století se ustálila nutnost odsloužit alespoň jednu velkou mši v přítomnosti těla zesnulého. Přednost se většinou dávala smutečnímu obřadu, který se uskutečnil bezprostředně před uložením tělesné schránky do hrobu.¹⁷³ Pozůstalí měli na zemřelého vzpomínat v modlitbách, při zádušních mších a prostřednictvím charitativních skutků. Všechna tato jednání měla dopomoci zesnulým v případě, že se ocitl v očistci a

---

¹⁶⁷ P. ARIÈS, *Dějiny smrti I*, s. 32-33.

¹⁶⁸ P. KRÁL, *Smrt*, s. 61-76; V. BŮŽEK, *Smrt a pohřby*, s. 135-136.

¹⁶⁹ R. PRCHAL-PAVLÍČKOVÁ, *Triumphus in mortem*, s. 148-157.

¹⁷⁰ TAMTÉŽ.

¹⁷¹ M. SLÁDEK, *Vítr*, s. 105-106.

¹⁷² P. ARIÈS, *Dějiny smrti I*, s. 140-141.

¹⁷³ TAMTÉŽ, s. 216-225.

souvisela tak se spásou duše daného jedince. Rozloučení se zesnulým přinášela přítomným útěchu, nabádala je ke zbožnosti a pravověrnosti.¹⁷⁴ Pohřební kázání naopak ujišťovala posluchače o dobré smrti zesnulého. Zároveň sloužila jako morální ponaučení přítomným. K jejich dalším vedlejším účinkům pak taktéž patřilo překonání strachu z umírání a ze smrti.¹⁷⁵

Nejen barokní pohřební slavnosti se pojily s velkolepostí a pompézností. Při smutečních obřadech se proto do centra dění v kostelech dostávaly efemérní stavby zvané *castra doloris*,¹⁷⁶ které vyjadřovaly poselství o zbožnosti, moci a světovládě zesnulých (Habsburků).¹⁷⁷ Konstrukce známé také jako smrtoslavné lešení neboli hrady smrti se vyvinuly z úmrtních lůžek.¹⁷⁸ Většinou se jednalo o dřevěnou konstrukci potaženou plátnem, lepenkou, dekorovanou štukem.¹⁷⁹ Nejčastějším tvarem byl baldachýn, který napodoboval nebesa. Dále se také tyto stavby stavěly v podobě pyramidy či obelisku.¹⁸⁰ Hlavní konstrukci dále zdobily alegorické sochy ctností, vlastností a skutků zemřelého. Dále se zde vyskytovaly například skeletoni, svíce a lampy. Vše bylo navíc protkáno hlubokou symbolikou. V centru *castra doloris* stála na katafalku rakev, ve které nutně nemuselo být umístěno tělo zesnulého. Každý předmět i použitá alegorie v této stavbě měly svůj důvod a napomáhaly dotvořit celkovou myšlenku symbolického poselství konstrukce. Jejich účelem však nebylo pouhé připomenutí si zesnulého, jeho vlastností, ctností a zásluh. Sloužily také jako symbol vítězství nad smrtí. Současně zobrazovaly cestu duše zemřelého k nebesům. Proto byla často vrchní část uvedených staveb zakončena schody nebo bránou do nebe, jimiž se duše symbolicky dostávala na věčnost.¹⁸¹ Tyto konstrukce mimo jiné nabádaly přítomné osoby k modlení se za nebožtíka a spásu jeho duše.¹⁸²

Atmosféra celého smutečního obřadu hrála zásadní roli. Prostor chrámu, ve kterém se pohřební slavnost odehrávala, byl značně pozměněn. Přesunuly se některé

---

¹⁷⁴ R. PRCHAL-PAVLÍČKOVÁ, *Triumphus in mortem*, s. 158.

¹⁷⁵ TAMTÉŽ, 140-143.

¹⁷⁶ Jitka HELFEROVÁ, *Castra doloris doby baroka v Čechách*, *Umění* 22, 1974, s. 290-307, zde s. 290-292. Autorka mimo základní popis těchto staveb také přináší popis několika zobrazených *castra doloris*. Dále se těmito efemérními stavbami v českém prostředí zabývali F. KOMÁREK – T. VALEŠ, *Castra doloris raného novověku na Moravě*; Martina ZETKOVÁ, *Castrum doloris baroka v českých zemích*, Olomouc 2017 (diplomová práce).

¹⁷⁷ V. BŮŽEK – P. MAREK, *Nemoci*, s. 19-20.

¹⁷⁸ M. SLÁDEK, *Vitr*, s. 209.

¹⁷⁹ J. HELFERTOVÁ, *Castra doloris*, s. 290-292.

¹⁸⁰ M. SLÁDEK, *Vitr*, s. 209

¹⁸¹ J. HELFERTOVÁ, *Castra doloris*, s. 290-305.

¹⁸² M. SLÁDEK, *Vitr*, s. 211.

lavice, po bocích se stavěly dřevěné konstrukce s místy pro diváky.¹⁸³ Interiéry kostelů zdobilo černé sukno. Součástí výzdoby tvořily také emblematické obrazy a hořící voskovice.¹⁸⁴ Rovněž samotné osvětlení prostoru hrálo nezanedbatelnou úlohu. Při těchto smutečních obřadech byla okna zatemněna, denní světlo nahradily právě svíce a olejové lampy. Jejich správná instalace byla velmi důležitá, protože díky jejich světlu vynikaly určité architektonické detaily a prvky umístěné ve smuteční místnosti. Atmosféru dotvářel samotný hlavní vchod a průčelí chrámu. Před vstupem si v některých případech divák mohl koupit leták s popisem castra doloris, který objasňoval určité aspekty stavby. S odstupem několika měsíců pak také vycházely tiskem obsáhlé popisy celého hradu smrti, mnohdy s rytinou celé efemérní stavby.¹⁸⁵

3.2 Smrt a pohřeb Leopolda I.

V dubnu 1705 se začal zhoršovat zdravotní stav císaře Leopolda I. Necítil se dobře, objevily se u něj problémy s dýcháním, nechutenství a symptomy hrozících srdečních příhod. Krátce na to ulehl na lože a sepsal poslední verzi svého testamentu.¹⁸⁶ Ke konci měsíce byl již panovník tak zesláblý, že nemohl vykonávat úřední povinnosti. Ty proto přenesl na svého nejstaršího syna a dědice trůnu Josefa I. Jak již bylo uvedeno výše, Leopold I. v posledních dnech života požehnal svému nástupci Josefu I. a skrze přinesený portrét také druhorozenému synu Karlovi VI., který se v té době nacházel na Pyrenejském poloostrově. Rozloučil se s manželkou Eleonorou Magdalenou Falcko-Neuburskou, dcerami a vnučkami. V posledních chvílích svého života přijal v rámci myšlenky na dobrou smrt poslední pomazání, vykonal zpověď a od kardinála Leopolda Karla Kollonitsche, který zastupoval papeže Klimenta XI., obdržel plnomocné odpustky.¹⁸⁷ Zemřel 5. května 1705.¹⁸⁸

Po císařově skonu následovala úprava jeho těla a stanula u něj čestná stráž. Dvořané i celý Hofburg se zahalili do černého.¹⁸⁹ Nejvyšší hofmistr panovníka Ferdinand

---

¹⁸³ TAMTĚŽ, s. 211-215.

¹⁸⁴ J. HELFERTO VÁ, *Castra doloris*, s. 290-291.

¹⁸⁵ M. SLÁDEK, *Vitr*, s. 211-215.

¹⁸⁶ J. P. SPIELMAN, *Leopold I. of Austria*, s. 196-197.

¹⁸⁷ J. MIKULEC, *Leopold I*, s. 156-161; Václav BŮŽEK – Rostislav SMÍŠEK, *Pohřby Habsburků*, in: TITÍŽ (edd.), *Habsburkové*, s. 622-624.

¹⁸⁸ Ferdinand MENČIK, *Die letzten Tage Kaiser Leopolds I.*, *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung* 19, 1989, s. 518-520.

¹⁸⁹ J. MIKULEC, *Leopold I*, s. 156-161.

Bonaventura z Harrachu¹⁹⁰ společně s nejvyšším komorníkem Jindřichem Františkem z Mansfeldu¹⁹¹ probírali další kroky. Ty se netýkaly pouze pitvy a balzamování, ale také uložení těla mrtvého vladaře do hrobu. Stejně pohotově musela být opatřena rakev, schránky na vnitřní orgány (intestina) a náležitá smuteční výzdoba.¹⁹² Den po císařově smrti zasedla tajná konference, poradní orgán císaře v otázkách vnitřní i zahraniční politiky habsburského soustátí, která se zaobírala konkrétní podobou pohřbu zesnulého. Jakýmsi návodem se jim stal popis pohřební slavnosti za Ferdinanda III. v roce 1657.¹⁹³

Druhý den po smrti Leopolda I. rovněž proběhla pitva,¹⁹⁴ z těla se vyjmul srdce a další orgány, které se pohřbívaly samostatně.¹⁹⁵ Samotné tělo zemřelého panovníka bylo nabalzamováno. Po pitvě následovalo uložení srdce a jazyku do stříbrné pozlacené urny. Ostatní orgány včetně mozku a očí se umístily do jiné schránky.¹⁹⁶ Pitva ukázala, že hlavní příčinou smrti Leopolda I. byla vodnatost. Nabalzamované tělo se následně odělo do smutečního šatu a odneslo do Rytířského sálu císařské rezidence. Zde bylo po dobu tří dnů vystaveno. Nad tělem uloženém v rakvi se na pódiu tyčil baldachýn z černého sametu, u nohou stál velký stříbrný kříž a pohřební insignie. Kolem panovníkova těla hořely svíce. I zde stála čestná stráž tvořená z dvořanů, osobní stráž panovníka a duchovních. U oltářů, které se v místnosti nacházely, probíhaly neustálé bohoslužby. Dvakrát denně zde hráli císařští hudebníci a vždy v poledne se rozezněly po celé Vídni zvony.¹⁹⁷ Právě vystavení ostatků zesnulého vladaře bylo prvním krokem katolického pohřebního rituálu, při němž odcházelo biologické tělo panovníka a nahrazovalo ho tělo sociální.¹⁹⁸

Po vystavení těla byly pozůstatky císaře uloženy do dřevěné rakve potažené černým sametem, zdobené zlatem, stříbrem a iniciálami L.I. Následovalo uzamčení rakve zámkem a překrytí smuteční pokrývkou. Stříbrnou urnu obsahující panovníkovo srdce

---

¹⁹⁰ Mark HENGERER – Rostislav SMÍŠEK, *Tajná rada, její vývoj a vznik tajné konference*, in: V. BŮŽEK – R. SMÍŠEK (edd.), *Habsburkové*, s. 691-692.

¹⁹¹ Ferdinand MENCÍK, *Beiträge zur Geschichte der kaiserlichen Hofämter*, *Archiv für österreichische Geschichte* 87, 1899, s. 449-563, zde s. 474-475.

¹⁹² Mark HENGERER, *The Funerals of the Habsburg Emperors in the Eighteenth Century*, in: Michael SCHAICH (ed.), *Monarchy and Religion. The Transformation of Royal Culture in Eighteenth-Century Europe*, Oxford 2007, s. 367-394, zde s. 377.

¹⁹³ TAMTĚŽ.

¹⁹⁴ J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 156-161.

¹⁹⁵ V. BŮŽEK – Pavel MAREK, *Smrt Rudolfa II.*, s. 20-25; V. BŮŽEK, *Smrt a pohřby*, s. 141-142; R. SMÍŠEK, *The Death*, s. 300.

¹⁹⁶ Srdce panovníků bývala zpravidla umístěna v Loretánské kapli v kostele svatého Augustína, ostatní orgány byly uloženy v katedrále svatého Štěpána ve Vídni. J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 156-161; M. HENGERER, *The Funerals*, s. 381.

¹⁹⁷ J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 156-161.

¹⁹⁸ V. BŮŽEK, *Ferdinand I.*, s. 417; R. SMÍŠEK, *The Death*, s. 299.

průvod odnesl a uložil Loretánské kaple kostela svatého Augustina, druhou, zlatou, urnu s vnitřními orgány uložili ve svatoštěpánském dómu. Večer 9. května byla rakev s tělem panovníka přenesena z Rytířského sálu Hofburgu do kostela svatého Augustina. Za zvuku zvonů odtud vyšel smuteční průvod a ubíral se ulicemi Vídně do kapucínského chrámu. Za dodržení hierarchického uspořádání zahajovali průvod lidé ze špitálů, následovali je řeholníci, členové městské rady a dolnorakouské zemské správy. Za nimi šli příslušníci císařského dvora, kapituly svatého Štěpána a preláti. Leopoldovu rakev nesli komorníci. V bezprostřední blízkosti za rakví kráčeli členové vládnoucího habsburského rodu. Chyběla zde však choť zesnulého panovníka Eleonora Magdalena Falcko-Neuburská, která setrvala v modlitbách ve dvorské kapli. Po rodině následovali velitelé císařských gard, nejvyšší dvorští úředníci, kardinál Leopold Karel Kollonitsch a benátský vyslanec. Celý kondukt zakončovalo značné množství obecného lidu, který stejně jako další účastníci držel v rukou svíce.¹⁹⁹

Poté, co průvod dorazil do kapucínského kostela, došlo k závěrečným církevním obřadům a umístění rakve do tamní krypty. Zde následovalo poslední požehnání, nejvyšší hofmistr Ferdinand Bonaventura z Harrachu se podle tradice po otevření rakve zeptal zástupce kapucínů, zda znal zesnulou osobu. Po ujištění, že tomu tak bylo, přišlo na řadu definitivní uzamčení rakve a její uložení do krypty.²⁰⁰ Následující měsíce se nesly ve znamení smutečních slavností konaných v kostelech po celé monarchii i mimo ni. Smutečně vyzdobenými kostely zaznívala četná pohřební kázání, která si připomínala a oslavovala zesnulého panovníka, císaře Římsko-německé říše Leopolda I.²⁰¹ Po dvou letech byla rakev umístěna do nově zhotoveného cínového sarkofágu.²⁰²

---

¹⁹⁹ V. BŮŽEK – R. SMÍŠEK, *Pohřby Habsburků*, s. 622-624.

²⁰⁰ J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 163-166. O Kapucínské kryptě blíže Magdalena HAWLIK-VAN DE WATER, *Die Kapuzinergruft, Die Begräbnisstätte der Habsburger in Wien*, Freiburg-Basel-Wien 1993.

²⁰¹ V. BŮŽEK – R. SMÍŠEK, *Pohřby Habsburků*, s. 624.

²⁰² J. MIKULEC, *Leopold I.*, s. 163-166.

4. Barokní kázání

Kázání lze definovat jako duchovní řeč, jejíž hlavním cílem je zapůsobit na morálku, náboženské vědomí a vzdělání určitého okruhu posluchačů. Křesťanské kazatelství se vyvíjelo ruku v ruce s šířením víry. Velký vliv na něj mělo především antické řečnictví a filozofie.²⁰³ Pravidelně po staletí se s tímto literárním žánrem setkávaly všechny vrstvy společnosti.²⁰⁴ Právě z toho důvodu se kázání stala jedním z nejefektivnějších způsobů, jak zapůsobit a ovlivnit široké masy lidí.²⁰⁵ Avšak homiletika byla dlouhou dobu upozadována. Nejrozšířenějším literárním žánrem se stala až na konci 17. a na počátku 18. století, protože právě období baroka se vyznačovalo vzrůstající zbožností, která se mimo jiné projevovala častými návštěvami kostela a konáním mnoha různých slavností.²⁰⁶

V druhé polovině 17. století došlo k obměně celkového stylu přednesu kázání. Zájem o kázání se zvyšoval nejen duchovním vzepětím dané doby, ale také samotnou podobou řeči.²⁰⁷ Ještě před započatím 18. věku se v českých zemích objevil konceptuální přístup.²⁰⁸ Namísto předčítání obsáhlých částí evangelia kazatel představil pouze určité myšlenky, které posléze dále rozvíjel. Důraz byl kladen především na předání určité idey a na uměleckost samotného přednesu. Predikanti ve svých proslovech častěji používali symboly, emblematické obrazy, podobenství a alegorie, čímž přitahovali větší zájem přítomných.²⁰⁹ Mnohdy také užívali humorných výrazů či jiných zábavných vložek, aby tak udrželi pozornost posluchačů.²¹⁰ K docílení gradace, poutavosti a zároveň předání hlavní pointy proslovu se musel autor přednesu vyznačovat určitými dovednostmi. Především musel dokázat obstojně pracovat s texty, být sečtělý, vzdělaný a mimo jiné měl mít velmi bohatou obrazotvornost.²¹¹ Snaha o neočekávaný nápad vedla k nutné připravenosti řečníka. Text proto začal být dopředu rozvržený a připravený. Právě díky tematické propracovanosti si pak řečník mohl dovolit používat neobvyklé výrazy, vyvolávat údiv a ohromit posluchače či pozdější čtenáře.²¹² Řečníci se tak snažili v praxi

---

²⁰³ Dagmar MOCNÁ – Josef PETERKA, *Encyklopedie literárních žánrů*, Praha-Litomyšl 2004, s. 295-301.

²⁰⁴ M. SLÁDEK, *Svět*, s. 12-13.

²⁰⁵ TÝŽ, *Vítr*, s. 22-26.

²⁰⁶ M. JANEČKOVÁ, *Čeští barokní kazatelé*, s. 253-255.

²⁰⁷ M. SLÁDEK, *Vítr*, s. 22-26.

²⁰⁸ Marie JANEČKOVÁ, *Koncept v barokní homiletice*, in: TÁŽ (ed.), *Růže prší krásná... Disputace o barokním jazyku a (chválo)řeči*, Praha 2016, s. 13-16.

²⁰⁹ M. SLÁDEK, *Malý svět*, s. 15-17.

²¹⁰ TÝŽ, *Svět*, s. 14-15.

²¹¹ TÝŽ, *Malý svět*, s. 15-17.

²¹² M. JANEČKOVÁ, *Čeští barokní kazatelé*, s. 255-259.

uplatnit veškeré své znalosti, nejen teologické, ale také historické, geografické nebo vědomosti o antické a moderní literatuře.²¹³

Samotní kazatelé se na své zaměstnání připravovali podle pevných pravidel. V první řadě nacvičovali přesvědčivé a jisté vystupování, dále také soustředili svou pozornost na upoutání a udržování bdělosti posluchačů.²¹⁴ Jejich úkolem bylo samozřejmě přítomné duchovně vést, ale také jim měli napomáhat v rozhodování a dopomáhat ke spáse.²¹⁵ Barokní kazatelství tyto dovednosti ještě doplnilo o schopnost vzbuzovat v posluchačích emoce. Cílem poté nebylo pouhé poskytnutí ponaučení a utvrzení ve víře, ale promluva také měla v posluchači vyvolat velmi silné citové pohnutí.²¹⁶ Predikanti při svých přednesech zprostředkovávali přítomným posluchačům prostřednictvím kázání tři hlavní cíle. Prvním z nich bylo vedení posluchačů ke zbožnému životu, čehož dosahovali za pomoci příkladů z Bible, ze života církevních Otců a ostatních svatých. Dále kazatelé měli udržovat mravnost v přítomných nasloucháčích. V neposlední řadě bylo jejich úkolem přesvědčit přítomné o jedině, nezpochybnitelné církvi.²¹⁷

Hlavní témata promluv pak vycházela z několika zdrojů. V první řadě se používalo Písmo svaté.²¹⁸ Dále se pracovalo s jednotlivými kázáními. V tištěné podobě se dochovaly sbírky kázání, které se nazývají postily. Ty zachycovaly nedělní či sváteční kázání pronesená jedním kazatelem za určité časové období. Avšak postily nesloužily pouze jako inspirace pro další predikanty, ale také představovaly oblíbenou lidovou četbu.²¹⁹ K snadnému vyhledávání poté sloužily takzvané kazatelské ukazatele, což byly rukopisy, které si kazatelé obvykle vedli ve dvou řadách – tematicky a poté podle jednotlivých svátků.²²⁰ Kromě citátů z Písma se také používaly úryvky z děl významných antických i křesťanských myslitelů. Ty měly především funkci krátkého odpočinku v průběhu kázání.²²¹ Mimo to autoři užívali při přípravě svých promluv také homiletické příručky.²²²

---

²¹³ Tomáš KNOZ, *Toden Gerüst. Dobrá smrt ctnostného šlechtice v pohřebních kázání Dona Florentina Schillinga*, Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity, *Studia Historica Brunensia* C 49, 2002, s. 121-134, zde s. 122.

²¹⁴ M. JANEČKOVÁ, *Čeští barokní kazatelé*, s. 255-259.

²¹⁵ M. SLÁDEK, *Vítr*, s. 22-26.

²¹⁶ M. JANEČKOVÁ, *Čeští barokní kazatelé*, s. 255-259.

²¹⁷ TAMTÉŽ, s. 253-255.

²¹⁸ Milan KOPECKÝ, *K české barokní homiletice*, in: *O barokní kultuře*, Brno 1968, s. 61-74, zde s. 67.

²¹⁹ M. SLÁDEK, *Vítr*, s. 22-26.

²²⁰ TÝŽ, *Malý svět*, s. 17.

²²¹ TÝŽ, *Svět*, s. 14-15.

²²² M. JANEČKOVÁ, *Koncept*, s. 13-16.

Uvedené písemnosti doporučovaly vést kázání ve třech částech. Autor měl nejprve v úvodu představit posluchačům hlavní téma celé řeči a vzbudit v nich zájem o daný námět. Následovala hlavní stat', která se rozdělovala ještě na další tři části: výklad, důkaz a vyvrácení námitek. Celý projev završil závěr, jenž shrnoval nejdůležitější myšlenky promluvy a mohl také obsahovat závěrečnou prosbu či modlitbu. Mimo tyto pasáže zpravidla kázání obsahovala také motto, citát z Bible, který tematizoval hlavní myšlenku celého přednesu.²²³ V souvislosti s tištěnými promluvami se však vyskytuje mnoho dalších otázek, například do jaké míry text kázání skutečně kopíroval pronesenou řeč. Miloš Sládek usuzuje, že kázání byla dodatečně upravena, ať už co do rozsahu nebo argumentace predikanta.²²⁴

4.1 Pohřební kázání

Samotná pohřební kázání lze definovat jako poučné, teologicky ani rozsahově nikterak rozsáhlé texty související s uctíváním zesnulých, které se vždy uzpůsobovali konkrétnímu publiku.²²⁵ Tradice projevování úcty k zemřelým prostřednictvím literatury vycházela již z antiky. S vývojem křesťanství se do popředí dostávala modlitba za zemřelého a kázání tak postupně ustupovala do pozadí. Přestože však netvořila pevnou součást pohřebních slavností, po celý středověk pravděpodobně přetrvávala u většiny pohřbů společensky nejvýše postavených duchovních a světských osob.²²⁶ Období raného novověku uvedenou touhu po zachování dobré památky na zesulé obohatilo o nová média a formy. Na jedné straně došlo k vynálezu knihtisku, který umožnil přenesení zvukové roviny sdělení do trvalé písemné formy. Na straně druhé také do značné míry ovlivnila raně novověká pohřební kázání konfesní rozrůzněnost.²²⁷

Těžiště protestantského pohřbu netvořily přímluvy a mše za zesulé, ale samotní přihlízející. Prostřednictvím kázání se jim dostalo poučení slovem Božím. Kázání jim současně poskytovalo následováníhodný příklad dobrého života a smrti. V protestantské víře proto pohřební kázání představovalo ústřední bod samotné smuteční slavnosti. Hlavním cílem těchto promluv bylo pozůstalým poskytnout útěchu za smrt blízkého.²²⁸ V katolickém prostředí nicméně také docházelo v období druhé poloviny 16. až do 18.

---

²²³ TAMTÉŽ.

²²⁴ M. SLÁDEK, *Svět*, s. 22-23.

²²⁵ R. PRCHAL-PAVLÍČKOVÁ, „Co jest spasení?“, s. 108-109.

²²⁶ TÁŽ, *Triumphus in mortem*, s. 12-16.

²²⁷ TÁŽ, „Dobrá památka“, s. 138-139.

²²⁸ TAMTÉŽ, s. 139.

století k oblíbě pohřebních kázání a k jejich následnému tisku. Jejich hlavní prioritou však nadále zůstávalo zkrácení utrpení duší v očistci.²²⁹ Téměř výhradně se výtisky kázání objevovaly pouze u vyšších společenských vrstev.²³⁰ K hlavním důvodům poměrně finančně nákladného tisku pronesených kázání patřilo šířit dobrou památku a prezentovat samotného zesnulého, moc jeho rodu či instituce, ve které působil, v očích širší veřejnosti.²³¹ Prostřednictvím tisku se tak zemřelý stával nesmrtelným a zůstával nadále uchován v paměti společnosti.²³²

Se vzestupem popularity pohřebních kázání v období baroka souvisí i dochování několika různých promluv pronesených nad jedním zesnulým. Především u řečí pronesených k oslavě panovníků, kteří zemřeli v 18. století, lze dokonce hovořit o několika desítkách dochovaných kázání. Stejně tak bylo v tomto období vytištěno a proneseno více kázání nad významnými knížecími biskupy v Římsko-německé říši.²³³ Pro autora kázání byl tento druh promluv výjimečný a ojedinělý. Při přípravě vycházel především z již vzniklých pohřebních kázání či jejich předloh. Tímto vznikala možnost propojit tematiku oslavy skutků zemřelého, poskytnout útěchu pozůstalým a zároveň promluvit o posledních věcech člověka.²³⁴

Pohřební kázání předkládala posluchačům především naději křesťanstva na věčný život. Dále se zabývala spásou, poučovala o správném jednání člověka a víře. Připomínala nevyhnutelnost smrti a poskytovala útěchu v souvislosti s Kristovou obětí. Kázání vždy zobrazovala život pravověrného člověka.²³⁵ Proto je nutné zmínit, že promluvy zobrazovaly především obecný dobový ideál. Konkrétní životopisné údaje, které přirozeně obsahovaly řádky kázání, byly doplněny o oslavu základních křesťanských ctností, jako je například milosrdenství vůči bližnímu, láska k poddaným, moudrost při výkonu úřadu, zbožnost a spravedlnost. Posluchači a čtenáři tak získávali téměř legendistický příběh o dobrém životě zesnulého, jenž dospěl k vytoužené dobré

---

²²⁹ R. PRCHAL-PAVLÍČKOVÁ, „*Co jest spasení?*“, s. 91-94.

²³⁰ TÁŽ, *Konfessionelle Polemik in der Begräbnischomiletik: Fünf Leichenpredigten des Kontroverspredigers Georg Scherer aus den Jahren 1583-1603*, Acta Comeniana 24, 2010, s. 7-41.

²³¹ M. SLÁDEK, *Poznámky*, s. 191-195.

²³² R. PRCHAL-PAVLÍČKOVÁ, „*Siroťci učinění jsme bez otce*“, s. 109-127.

²³³ Philippine DAUGA-CASAROTTO, *Katolische Leichenpredigten auf die Habsburgerkaiser 1519-1792. Bestandsaufnahme und Gattungsmerkmale*, in: Rudolf LENZ (ed.), *Leichenpredigten als Quelle historischer Wissenschaften*, Stuttgart 2004, s. 459-476.

²³⁴ M. SLÁDEK, *Vítř*, s.157-169.

²³⁵ R. PRCHAL-PAVLÍČKOVÁ, „*Co jest spasení?*“, s. 94.

smrti a následné spáse.²³⁶ Pozornost zároveň byla věnována také milosrdným skutkům, péči o chudé, zakládání špitálů a sirotčinců nebo udílení almužen.²³⁷

V popředí pohřebních kázání zaznívala chvála zemřelého, poskytnutí útěchy pozůstalým a napomenutí posluchačů k napodobování zesnulého v jeho příkladném životě a smrti.²³⁸ Právě nárek pozůstalých a rovněž kazatelova chvála dobrého života a smrti vedla k vytváření kolektivní paměti.²³⁹ Samozřejmě byly také prosby za spásu jeho duše. Pohřební řeč proto v první řadě vystupovala jako chvalořeč, která zesnulého téměř výhradně idealizovala.²⁴⁰ Dále kázání sloužila jako jakýsi apel, neboť pojednávala o podstatných záležitostech spásy. A to právě v momentě, kdy se přítomní nacházeli těmito tématům nejbližší. Apelace a určitého emočního pohnutí kazatel docílil většinou za pomoci přímého oslovování publika, řečnickými otázkami a četnými imperativy.²⁴¹ Kromě již zmíněných cílů také pronesená kázání formulovala požadavky, které byly adresovány novému panovníkovi. Řečníci chválili vlastnosti, jimiž se měl nový vladař vyznačovat. Současně v textech představovaly osobnostní rysy, které by panovník na základě svého mimořádného společenského postavení měl vlastnit.²⁴²

Pohřební kázání se vyznačovala poměrně pevnou vnitřní strukturou. Obsahovala vždy tři části, které se však mohly prolínat celým textem. V první řadě se zde vyskytovalo *laudatio*. Šlo o úsek, kdy řečník chválil dobré vlastnosti zemřelého, oslavoval jeho skutky a ctnosti. Následně se v promluvách objevila také část zvaná *lamentatio*. Jednalo se o pasáž, ve které autor naříkal nad smrtí zesnulého. V neposlední řadě kázání obsahovala *consolatio*, kdy predikant uklidňoval přítomné.²⁴³ V průběhu 17. století postupně narůstala důležitost *laudatio* a obsah kázání tak směřoval především k představení ctnostného života a zdůraznění pozitivních příkladů ze života zesnulého.²⁴⁴ Radmila Prchal Pavlíčková nadto zmiňuje ještě další dvě části, které kázání obsahovala, a to vstupní biblický citát a rozžehnutí.²⁴⁵

---

²³⁶ TÁŽ, „Dobrá památka“, s. 140-141; V. BŮŽEK – P. MAREK, *Smrt Rudolfa II.*, s. 94-97.

²³⁷ R. PRCHAL-PAVLÍČKOVÁ, *Triumphus in mortem*, s. 83-84.

²³⁸ TÁŽ, „Sirotci učiněni jsme bez otce“, s. 109-127.

²³⁹ P. DAUGA-CASAROTTO, *La „Doucer“*, s. 143.

²⁴⁰ R. PRCHAL-PAVLÍČKOVÁ, „Sirotci učiněni jsme bez otce“, s. 109-127.

²⁴¹ TÁŽ, „Co jest spasení?“, s. 108-109.

²⁴² P. DAUGA-CASAROTTO, „*Plumer le coq gaulois.*“, odst. 51.

²⁴³ M. SLÁDEK, *Malý svět*, s. 191-197.

²⁴⁴ TAMTÉŽ.

²⁴⁵ R. PRCHAL-PAVLÍČKOVÁ, *Triumphus in mortem*, s. 45-47.

4.2 Česky psaná pohřební kázání za Leopolda I.

Tři česky psaná pohřební kázání, která jsou analyzována na následujících řádcích, byla vyřčena roku 1705 na počest zesnulého Leopolda I. Uvedené promluvy se zabývaly v první řadě ctnostmi a vlastnostmi, kterými mrtvý panovník bohatě oplýval. Současně ho predikanti stylizovali do mnoha antických, biblických a křesťanských motivů, jejichž prostřednictvím kladli důraz na výjimečné mocenské a sociální postavení panovníka i celého habsburského rodu a rovněž zdůrazňovali legitimitu vladařovy moci, která spočívala právě ve starobylém a domnělém božském původu panovnického rodu a v hrdinných činech jeho předků.²⁴⁶ V souvislosti s císařovou smrtí rovněž uvedená kázání ubezpečovala posluchače o pokračování dynastie prostřednictvím panovníkova syna Josefa I.

4.2.1 Osobnost Leopolda I.

„*Takové, tak vznešené jsou ctnosti LEOPOLDOVE, že když někdy na světlo vyjdou, celý svět jich nepochopí.*“²⁴⁷ Všechna pohřební kázání, se kterými autorka pracovala, opakují určité společné rysy a motivy. Tím základním tématem, které prostupovalo všemi promluvami, byla v první řadě oslava osobnosti Leopolda I. Zesnulý císař byl nejen kazateli glorifikován a zobrazován jako ideální panovník a bezchybný mravní člověk, jak si ho ostatně také představovala středověká scholastika.²⁴⁸ Zvláštní důraz kladli především na ctnosti, které vhodně dotvářely osobnost panovníka způsobilého vládnout nad ostatními lidmi.²⁴⁹ Tato skutečnost ostatně byla charakteristická pro všechny mužské příslušníky habsburského rodu. Účelem naznačené stylizace bylo navzdory úmrtí císaře zdůraznit kontinuitu celé dynastie, která pokračovala osobou Josefa I.²⁵⁰ Především v jičínském kázání proneseném Jiřím Schoffbergerem se kladl velký důraz na uvedení nejdůležitějších předků zesnulého panovníka a jejich slavných vítězství, která se však podle autora nedokázala vyrovnat vojenským triumfům, jichž za svého života dosáhl samotný Leopold I.: „*Veliké vítězství obdrželi jeho předkové z Domu Rakouského: Rudolf*

---

²⁴⁶ Václav BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010, s. 158

²⁴⁷ F. DUBSKÝ, *LIBITANA VINDICATA*.

²⁴⁸ F. DOUDLEBSKÝ, *Truchlivý Západ Neygasněgssýho celé Ewropy Slunce*; F. DUBSKÝ, *LIBITANA VINDICATA*; J. SCHOFFBERGER, *Palomový strom Při veřegném Smutku wsseho Křestianstwa*; V. BŮŽEK a kol., *Společnost*, s. 162.

²⁴⁹ TAMTÉŽ.

²⁵⁰ M. GOLOUBEVA, *The Glorification of Emperor Leopold I.*, s. 1-18; R. PRCHAL-PAVLÍČKOVÁ, „*Sírotci učiněni jsme bez otce*“, s. 125.

*I. nad Ottogarem: Rudolf II. po třikrát nad Turkem: Albrecht I. nad Adolffem Nassawiem zvíťezil: Albrecht II. několikrát žižkovskou holotu na hlavu porazil: Maxmilián I. maje jenom pět set svých vojáků, porazil šest tisíc Francouzů: Maxmilián II. Solymanna Tureckého Císaře přemohl: Karel V. Františka Krále Franského zajal, chytil: Matyáš císař sto tisíc Turku nedaleko od Města řečeného Alba pochoval. Ferdinand I. Jana Vejvodu: Ferdinand II. Fridricha Palatynského: Ferdinand III. rotu kacířskou v Nortlingu přemohl.*²⁵¹

František Dubský poté ve svém kázání nezacházel příliš detailně do rodové historie, ale vyzdvihl jednoho konkrétního předka zesnulého císaře, a to v souvislosti se dvěma vlastnostmi, které prý podle něj vyznačoval každý člen habsburského rodu: „... *Rudolfa a od něho pocházejících Rakouských knížat pobožnost a mravopoctnost.*“²⁵² Rudolf I. byl zvolen roku 1273 římským králem a o tři roky později se ujal vlády v rakouských zemích.²⁵³ Rovněž představoval mocného protihráče českého krále Přemysla Otakara II., kterého porazil v bitvě na Moravském poli roku 1278. Podle legendy se cestující Rudolf I. setkal s knězem, jenž právě nesl eucharistii těžce nemocnému. Proto uvedený Habsburk sesedl z koně a přenechal ho duchovnímu, aby co nejrychleji dorazil do cíle své cesty.²⁵⁴ Za tento čin si prapředek Habsburků údajně vysloužil zvláštní přízeň nebes a zmiňovanou říšskou korunu.²⁵⁵ Nebylo proto náhodou, že Habsburkové pokládali Rudolfa I. za svůj rodový vzor.²⁵⁶ Tělo Páně se stalo pro středověké i raně novověké příslušníky zmiňovaného rodu jakýmsi dědičným mystickým znamením. Sloužilo jako posilující chléb, který činil rod způsobilý k vládě.²⁵⁷ Avšak Rudolfův čin nepoložil pouze základ účtě k eucharistii jako takové, ale také k pomoci bližnímu svému. Panovník se také stal prototypem vladaře, jenž zachránil své poddané před nebezpečím smrtelného strádání.²⁵⁸ Rudolf I. představoval jakýsi rodový ideál ctností, především zbožnosti a statečnosti, které se dále dědily z generace na generaci.²⁵⁹

Habsburští panovníci 17. a 18. století odvozovali svou moc z představy o vyvolení vlastní osoby i celé dynastie Bohem. Celý rod v čele s císařem proto vystupoval v myšlení

---

²⁵¹ J. SCHOFFBERGER, *Palmový strom Při veřejném Smutku wsseho Křestianstwa.*

²⁵² F. DUBSKÝ, *LIBITANA VINDICATA.*

²⁵³ V. BŮŽEK – R. SMÍŠEK, *Habsburkové uprostřed raně novověké Evropy*, s. 10-11.

²⁵⁴ Mayumi OHARA, *Rudolf of Habsburg and the Priest: A Study in Iconography of the Counter-Reformation under the House of Habsburg*, Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte 49, 1996, s. 91-135.

²⁵⁵ R. SMÍŠEK, *Markéta Marie Španělská*, s. 168.

²⁵⁶ V. BŮŽEK a kol., *Společnost*, s. 163.

²⁵⁷ R. SMÍŠEK, *Markéta Marie Španělská*, s. 280-281.

²⁵⁸ J. HRBEK, *Christomimésis*, s. 44-45.

²⁵⁹ Pavel MAREK, *Adorace Habsburků ve Věnci narození*, in: V. BŮŽEK – R. SMÍŠEK, *Habsburkové*, s. 392-394.

současníků jako ochránce katolické víry nejen v Evropě.²⁶⁰ Idea panovníka, skrze něhož vládne světu Bůh, se objevila již v prvním bodě dříve zmíněného výchovného spisku *Princeps in compendio*. Avšak nejednalo se o pouhou obranu katolického náboženství, ale především se zde zrcadlila povinnost panovníka neustále prohlubovat svou zbožnost a zajímat se o řádný průběh bohoslužeb.²⁶¹ Kromě zbožnosti na pomyslném vrcholu křesťanských ctností stály shovívavost a uměřenost. Těmito vlastnostmi údajně rovněž bohatě oplýval každý příslušník habsburského rodu již od narození.²⁶² Dalšími povahovými rysy, které se hojně užívaly ve spojení s habsburskými panovníky, byla rovněž mírnost a laskavost.²⁶³

Jiří Schoffberger při své smuteční řeči v souvislosti s panovníkovými ctnostmi zmínil, že by bylo na místě oslavit císařovu osobnost stavbou chrámu. Dále ve své řeči jmenovitě uvedl v jeho očích význačné povahové rysy zesnulého panovníka, které ho k této stavbě předurčovaly: „*Měli bychom chrám slávy postavití nejdobrotivějšímu Otci naší Vlasti, Pánu ctnostnému, Pánu jak v štěstí, tak v neštěstí nepřemožitelnému, nejslavnějšímu Vítěziteli a Mocnáři LEOPOLDOVI [...] Zasloužila to jeho přívětivost, zasloužila udatnost, zasloužila ctnost a spravedlnost, zasloužila o nás starostlivá pečlivost.*“²⁶⁴ Taktéž František Doudlebský v kázání tematizoval císařovi vlastnosti. Dokonce použil metaforu školy ctností, do které údajně Leopold I. velmi často chodíval, pročež se také stal jakýmsi jejím mistrem: „*V té Škole od knížete pokory Krista naučil se nejhlubší poniženosti, když na mramorovém sloupě cti a Slávě nerozdílné Trojice Svaté nákladně postaveným nechtěl stojící, ale klečící vyryt býti [...]. V té škole od nejčistšího Beránka naučil se ctnosti čistoty, který nikdy ani Mládenec, ani Manžel, ani Vdovec nezrušil.*“²⁶⁵ Autoři kázání rovněž přítomné posluchače ujišťovali, že právě vynikající ctnosti zajisté předurčily císaře k posmrtnému životu v Nebi. Ne náhodou František Dubský zmínil, že: „*[c]tnosti Leopoldové takové byly, tak vznešené, že raději nebi, nežli zemi příslušeli. A protože jestli že nám smrt nějakou žalost způsobila, však jemu spravedlnost prokázala, poněvadž více hoden byl nebe nežli země.*“²⁶⁶

Jak již bylo uvedeno výše, jednotliví kazatelé Leopoldu I. připisovali vlastnosti, kterými měl oplývat každý skutečný panovník. Nejdůležitějším povahovým rysem císaře

---

²⁶⁰ J. HRBEK, *Christomimésis*, s. 37-60.

²⁶¹ TAMTÉŽ.

²⁶² I. CERMAN, *Panovník*, s. 68; R. SMÍŠEK, *Deplua Charitum Aurora*, s. 41-71, zde s. 53.

²⁶³ Anna CORETH, *Pietas Austriaca. Fenomén rakouské barokní zbožnosti*, Olomouc 2013, s. 13-14.

²⁶⁴ J. SCHOFFBERGER, *Palmový strom Při veřejném Smutku wsseho Křestianstwa*.

²⁶⁵ F. DOUDLEBSKÝ, *Truchlivý Západ Neygasněgssýho celé Ewropy Slunce*.

²⁶⁶ F. DUBSKÝ, *LIBITANA VINDICATA*.

se v analyzovaných kázáních jevila zbožnost. Právě zbožnost a opravdová víra představovaly nedílnou součást koncepce rodové legitimacy Habsburků. Díky jejich nezměrné víře se těšili ochraně a přízni Nebes, a právě to jim mělo dopomoci ke světovládě.²⁶⁷ Proto František Dubský ve své řeči pronesené v Kutné Hoře charakterizoval Leopolda I. jako horlivého věřícího: „*Nebylo jednoho svátku, jedině slavnosti, jedině téměř pobožnosti v nějakým chrámě Páně tu, kdež on sídlo své měl, aby přítomnosti svou, pobožností a vroucností ji nebyl ozdobil.*“²⁶⁸ Autor uvedené smuteční řeči přisvojoval císaři skrze jeho zbožnost až nadpřirozené schopnosti: „*Skrze touž pobožnost svou onen ukrutný mor v městě Vídni vprostřed běhu jeho zastavil a uhasil.*“²⁶⁹ Rovněž František Doudlebský popisoval zesnulého panovníka, jako zaníceného křesťana, který uctíval světce s „*nevypravitelnou pobožností, a právě Andělskou uctivostí, s mnohými častěji slzami, které horlivá láska ven ze Srdce vyváděla, přijímal a svou duší spojoval...*“²⁷⁰ Časté veřejné projevy zbožnosti lze vysledovat také v životě Leopolda I., jenž si uvědomoval nezastupitelný význam každodenní pobožnosti a modlitby.²⁷¹

Zbožnost úzce souvisela s pokorou, jež patřila k dalším charakteristickým vlastnostem zesnulého vladaře. František Doudlebský v souvislosti s pokorou Leopolda I. popisoval mramorový sloup Nejsvětější Trojice ve Vídni, na němž se císař údajně nechal vyobrazit v kleče. Tímto aktem podle kazatele Leopold I. zřetelně vyjadřoval své postavení pokorného služebníka Božího.²⁷² Uvedený kazatel taktéž zmínil panovníkovu dobrotu a mírnost. Uvedl, že dotčený vladař „*naučil se natoliko milovati Přátelé, ale i nepřátelé, když ani slyšeti nemohl, aby se co zlého o nich mluvilo...*“²⁷³ Užitím těchto vlastností autoři kázání nezdůrazňovali pouze dobrou vládu Leopolda I., ale zároveň vyzdvihovali panovníkovu mocenskou a společenskou autoritu a prestiž.²⁷⁴

---

²⁶⁷ Karl VOCELKA, *Habsburská zbožnost a lidová zbožnost. K mnohovrstevnatosti vztahů mezi elitní a lidovou kulturou*, Folia Historica Bohemica 18, 1997, s. 225-240; R. SMÍŠEK, *Markéta Marie Španělská*, s. 159-160.

²⁶⁸ F. DUBSKÝ, *LIBITANA VINDICATA*.

²⁶⁹ TAMTÉŽ.

²⁷⁰ F. DOUDLEBSKÝ, *Truchlivý Západ Neygasněgssýho celé Ewropy Slunce*.

²⁷¹ Rostislav SMÍŠEK, *Leopold I., Markéta Tereza Španělská a Ferdinand z Dietrichsteina. Návštěva císařské rodiny v Mikulově roku 1672 jako prostředek symbolické komunikace*, in: Václav BŮŽEK – Jaroslav DIBELKA (edd.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, České Budějovice 2007 (= Opera historica 12), s. 65-111, zde s. 92.

²⁷² F. DOUDLEBSKÝ, *Truchlivý Západ Neygasněgssýho celé Ewropy Slunce*. Vyobrazení klečícího panovníka se stalo rovněž motivem castor doloris postavených na jeho počest. Blíže P. DAUGA-CASAROTTO, *La „Douceur“*, s. 151.

²⁷³ F. DOUDLEBSKÝ, *Truchlivý Západ Neygasněgssýho celé Ewropy Slunce*.

²⁷⁴ R. SMÍŠEK, *Markéta Marie Španělská*, s. 33.

Dále duchovní hodnostáři ve zmíněných promluvách přisoudili zesnulému vladaři moudrost. František Doudlebský dokonce tvrdil, že Leopold I. „*tak mluvil, jako by byl dokonalý mistr moudrosti.*“²⁷⁵ Další povahový rys, kterým se mohl císař chlubit, představovala dobrotivost. Ne náhodou o něm František Dubský ve svém kázání hovořil jako o knížeti tak dobrotivém „*že kdyby samá dobrotivost z nebe byla sstoupila a osobu nějakou na sebe byla měla přijiti, v žádného jiného nežli v LEOPOLDA našeho nebyla by se oblekla.*“²⁷⁶ Kromě těchto ctností zesnulý vladař během svého života vykonal mnoho charitativních skutků, které výmluvně odkazovaly na jeho příslovečnou dobročinnost. I proto podle Jiřího Schoffbergera „*žáného ten milostivý Císař prázdného nepropouštěl, svědčí to špitáli, chudí, sirotci, vdovy jich se ujímal, jim hojně almužny dával.*“²⁷⁷ Další z vlastností, kterou František Doudlebský přisoudil zesnulému vladaři, byla spravedlnost: „*[A] jestli kdy Spravedlnost k pomstě nutila, tak nepřátelé trestal, aby ten trest jejich potomkům neškodil...*“²⁷⁸ Barokní panovník byl nahlížen jako svědomitý služebník Boha, k jehož hlavnímu poslání patřilo zabezpečit klid a pořádek ve své zemi. Proto i mírumilovný a shovívavý vladař musel čas od času sáhnout po zbraních a potrestat zlo; právě proto, aby jeho vláda byla spravedlivá.²⁷⁹

4.3 Křesťanské motivy

Analyzovaná kázání rovněž obsahovala četné biblické a křesťanské motivy a přirovnání, které se nějakým způsobem dotýkaly osobnosti Leopolda I. Panovník předmoderní doby posiloval za pomoci biblických příběhů svou autoritu a vystupoval jako pomyslný prostředník mezi oběma entitami.²⁸⁰ Již z 12. století pocházela idea o vyvolení panovníka Bohem a tato myšlenka se udržela po celý raný novověk.²⁸¹ Habsburkové 17. a 18. století byli hluboce věřící katolíci, a proto myšlenku o vyvolenosti od Boha samozřejmě vnímali jako středobod jejich vlády. Od Boha neodvozovali pouze svou moc, ale vnímali ho rovněž jako nejvyšší autoritu, které se jednou budou muset zodpovídat. Proto habsburští panovníci vystupovali v očích poddaných jako vzor zbožnosti a dalších křesťanských ctností, jejichž nedosažitelný ideál představoval Ježíš Kristus.²⁸² Tato novozákonní

²⁷⁵ F. DOUDLEBSKÝ, *Truchlivý Západ Neygasněgssýho celé Ewropy Slunce.*

²⁷⁶ F. DUBSKÝ, *LIBITANA VINDICATA.*

²⁷⁷ J. SCHOFFBERGER, *Palmový strom Při veřegném Smutku wsseho Křestianstwa.*

²⁷⁸ F. DOUDLEBSKÝ, *Truchlivý Západ Neygasněgssýho celé Ewropy Slunce.*

²⁷⁹ R. SMÍŠEK, *Markéta Marie Španělská*, s. 283.

²⁸⁰ J. HRBEK, *Starozákonní motivy*, s. 73.

²⁸¹ TÝŽ, *Christomimésis*, s. 58.

²⁸² TAMTÉŽ, s. 33-36.

postava se stala jedním z nejdůležitějších biblických vzorů pro středověké i raně novověké panovníky, Habsburky nevyjímaje. Již během korunovace se král stával pomyslnou imitací Ježíše Krista, čímž docházelo k symbolickému spojení vladaře s Bohem.²⁸³ I během dalších obřadů se nakládalo s panovníkem jako s prostředníkem Kristova mystického těla. Například při procesích na Boží tělo kráčel císař bezprostředně za baldachýnem, pod nímž se nacházela monstrance s hostií. Tím demonstroval svou blízkost k eucharistii, k tělu Ježíše Krista.²⁸⁴

Právě Jiří Schoffberger stylizoval Leopolda I. přímo do postavy spasitele Ježíše Krista.²⁸⁵ Ve své řeči uvedl, že při obléhání Vídně Turky v roce 1683 musel Leopold I. opustit metropoli habsburského soustátí, aby mohl poddaným pomoci. Během cesty z Vídně mu nezbyvalo nic jiného než přespat na tvrdé slámě: „*Opusiv [...] všeho svýho pohodlí, aby tím bedlivěji svým okolním poddaným, jak radou, tak pomoci jakoukoliv v tom nebezpečnství přítomný býti mohl, odešel z Vídně: přihodilo se, že na tvrdé slámě, tvrdě ležel.*“²⁸⁶ Avšak právě tento moment prý přinesl Leopoldovi nejdokonalejší odpočinek.²⁸⁷ Nocování na slámě na tvrdé zemi samo o sobě symbolizovalo vladařovo spojení s Ježíšem Kristem, který se narodil v Betlémě ve chlévě, na slámě. Tři mudrci z východu pověděli judskému králi Herodesovi o Ježíšově narození. Znepokojený panovník se obával, že by toto dítě mohlo ohrozit jeho vládu, proto požadoval jeho smrt. Vyslal vojsko a zahájil vraždění nevinátek ve snaze zabít Ježíše Krista. Avšak Josefovi, pěstounovi Ježíše, se zjevil ve snu anděl a varoval ho. Josef proto s Marií, matkou dítěte, a Ježíšem pod rouškou noci odešel do Egypta.²⁸⁸ Jiří Schoffberger dokonce připodobňoval narození Ježíše Krista a nucený úprk Svaté rodiny z Betléma do Egypta k odchodu císařské rodiny z Vídně. Tím důmyslně vytvářel paralelu mezi samotným Ježíšem Kristem a Leopoldem I., neboť oba museli uniknout před nepříteli, kteří ho i celou jeho rodinu chtěli zahubit. Připodobnění císaře k Ježíši Kristu současně vyjadřovalo panovníkovu podobnost s Bohem.²⁸⁹ Právě prokazováním Božích vlastností se panovník stával Bohu podobný, svatý.²⁹⁰

---

²⁸³ J. HRBEK, *České barokní korunovace*, s. 80-100; TÝŽ, *Christomimésis*, s. 40-45.

²⁸⁴ TÝŽ, *Christomimésis*, s. 40-45.

²⁸⁵ J. SCHOFFBERGER, *Palmový Strom Při veřejném Smutku wsseho Křestianstwa*.

²⁸⁶ TAMTÉŽ.

²⁸⁷ TAMTÉŽ.

²⁸⁸ Matouš, 2, 1-23.

²⁸⁹ J. SCHOFFBERGER, *Palmový strom Při veřejném Smutku wsseho Křestianstwa*.

²⁹⁰ J. HRBEK, *Christomimésis*, s. 58.

Kromě přímého napodobování života Ježíše Krista se v habsburském prostředí ujalo především zdůrazňování podobnosti vlastností Spasitele světa s vlastnostmi konkrétního vladaře. Většinou se jednalo o pokoru a lásku k bližnímu.²⁹¹ K tradičnímu atributu habsburské zbožnosti patřila také úcta ke svatému Kříži, který symbolizoval připravenost snášet veškerá utrpení od Boha pro jedinou, pravou víru a řídit se jeho vůlí.²⁹² Avšak vztah k Ježíši Kristu se neprojevoval pouze uctíváním jeho kříže, ale také vlastní obětí. Tou mohl být míněn například půst, ale také to mohlo znamenat radikálnější formy utrpení.²⁹³ Jiří Schoffberger ve svém kázání uvedl, že „*LEOPOLD maje tolik nechuti od nevěrných a falešných, mohl se snad zdát dosti zmrtvený, jsa tak outlého a mdlého těla, sám sebe ještě mrtvil, aby tím hojnější palmy do slávy zanes.*“²⁹⁴

Další postavu, ke které Jiří Schoffberger připodobňoval Leopolda I. představoval starozákonní prorok Mojžíš: „*Přemohl si LEOPOLDE jak nepřátele, tak sebe samého, když jsi ruce k nebi zdvihal, pravý Mojžíš. Zvítězil jsi a tolik palm tobě ruce vyzdvižené přinesly.*“²⁹⁵ Mojžíšovi se podle Bible zjevil Bůh a vyzval ho, aby vyvedl Izraelity z Egypta, kde patřili k utlačovaným vrstvám, do země zaslíbené.²⁹⁶ Stejně jako Mojžíš rovněž Leopold I. ztělesňoval Bohem vyvoleného vůdce, k jehož hlavnímu poslání patřilo vést jemu svěřený lid. Další obdobnou analogii představovala bitva izraelského vojska v čele s Jozuem s Edomity. Během ní držel Mojžíš k nebi vztyčenou Hospodinovu hůl, díky čemuž Izrael vítězil. Jakmile však spustil unavené ruce k zemi, začali naopak vítězit Edomité. Proto mu Áron s Chúrem podepírali paže. Díky tomu vydržel Mojžíš se zdviženýma rukama až do západu slunce a Izraelité tak slavně zvítězili.²⁹⁷ Alegorií císařových zdvižených paží autor kázání odkazoval na vojenskou roli císaře a jeho bitvy, v nichž slavně zvítězil. Ne náhodou popisoval Leopolda I. jako „*nejslavnějšího vítězitele*“ nad barbary neboli Turky. A právě vítězstvím nad Osmany a zamezení dobytí metropole habsburského soustátí se císař stal nejen v očích predikanta osvoboditelem svého lidu, stejně jako Mojžíš.²⁹⁸

Ke konci kázání se pak Jiří Schoffberger rozhovořil také o Leopoldově následníkovi, Josefu I.: „*...když své Otcovské požehnání dal jako někdy Izák*

---

²⁹¹ TAMTĚŽ, s. 51.

²⁹² L. HELLER – K. VOCELKA, *Život Habsburků*, s. 13-19; A. CORETH, *Pietas Austriaca*, s. 47-55; R. SMÍŠEK, *Markéta Marie Španělská*, s. 340.

²⁹³ J. HRBEK, *Christomimésis*, s. 56.

²⁹⁴ J. SCHOFFBERGER, *Palmový strom Při veřegném Smutku wsseho Křestianstwa*.

²⁹⁵ TAMTĚŽ.

²⁹⁶ James HALL, *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*, Praha-Litomyšl 2008, s. 280-284.

²⁹⁷ R. SMÍŠEK, *Markéta Marie Španělská*, s. 391-392.

²⁹⁸ J. SCHOFFBERGER, *Palmový strom Při veřegném Smutku wsseho Křestianstwa*.

Jákobovi. ²⁹⁹ Jako starozákonní Izák požehnal svému synu Jákobovi, tak také Leopold I. dal na smrtelné posteli požehnání vlastnímu potomkovi a následníkovi trůnu Josefu I. „*Bůh všemohoucí požehnej tobě a dej abys rostl a rozmnožil se, abys byl v zástupy mnohého lidu a dejž tobě požehnání Abrahamova i semenu tvému po tobě.*“ ³⁰⁰ Kazatel tímto způsobem neodkazoval pouze na dobrou smrt zesnulého panovníka a kontinuitu rodové vlády, ale současně novému vladaři, Josefovi I., přál mnoho úspěchů, které zcela jistě povedou k rozšiřování území habsburské monarchie a blahobytu poddaných. Zároveň na tomto místě predikant vyjadřoval neochvějnou víru v pokračování habsburského rodu a bezpočet potomků.

František Doudlebský při popisu Leopoldových ctností rovněž zmínil, že v nemocích byl císař „*trpělivý jako Job.*“ ³⁰¹ Biblický Jób musel čelit mnohým zkouškám víry, které mu přichystal Hospodin na popud Satana. Postupně ho připravil o majetek, rodinu i zdraví. Z tohoto důvodu sousedé vyhnali Jóba z města, protože jeho utrpení vnímali jako Boží trest. Avšak Jób ve své víře nezakolísal i přesto, že již byl na hranici šílenství. Proto ho Bůh uzdravil, zdvojnásobil jeho bohatství a daroval mu deset dětí. ³⁰² Jób představoval v myšlení současníků člověka, jehož vírou nemohly otřást žádné náročné zkoušky, které na něj byly sesílány. ³⁰³ Obdobným způsobem František Doudlebský vykreslil ve svém kázání také Leopolda I. jako jedince, jenž navzdory nezměrné bolesti a životnímu soužení, kdy musel přihlížet úmrtí dvou manželek – Markéty Terezy Španělské a Klaudie Felicitas Tyrolské – a několika potomků, zůstával stálý a neotřesitelný ve víře a přijímal své utrpení s pokorou. ³⁰⁴ Stejně jako starozákonní Jób se taktéž císař vyznačoval příkladnou zbožností, velkým bohatstvím, mocí a již zmíněným nelehkým životním údělem. ³⁰⁵

Další starozákonní postavu, do které kazatelé Leopolda I. stylizovali, představoval David. Ten žil v 10. století před naším letopočtem a působil jako zbrojnoš na dvoře prvního izraelského krále Saula. Později se stal vládcem Judeje a Izraele a učinil z Jeruzaléma své hlavní město. Známy byl především tím, že porazil za pomoci praku a oblázků filištínského Goliáše, což z něj učinilo pomyslný předobraz Ježíše Krista. ³⁰⁶

---

²⁹⁹ TAMTÉŽ.

³⁰⁰ TAMTÉŽ.

³⁰¹ F. DOUDLEBSKÝ, *Truchlivý Západ Neygasnëggšýho celé Ewropy Slunce.*

³⁰² Adolf NOVOTNÝ, *Biblický slovník I*, Praha 1956, s. 444.

³⁰³ Hans BIEDERMANN, *Lexikon symbolů*, Praha 2008, s. 136.

³⁰⁴ R. SMÍŠEK, *Markéta Marie Španělská*, s. 389-390.

³⁰⁵ TAMTÉŽ.

³⁰⁶ H. BIEDERMANN, *Lexikon*, s. 62; J. HALL, *Slovník*, s. 108-111; J. HRBEK, *Starozákonní motivy*, s. 76.

Stejně tak tento souboj sloužil jako výmluvná alegorie vítězství spravedlivého nad špatným³⁰⁷ a slabšího nad silnějším.³⁰⁸ Mimo to byl také David hudebník a je mu připisováno autorství Knihy žalmů.³⁰⁹ Ne náhodou byl Leopold I. v uvedeném kázání prezentován „*ve všech protivenstvích a nešťastných příhodách nepohnutelný jako David*.“³¹⁰ David představoval pro současníky vzor zachránce vyvoleného národa, který porazil mocného nepřítele – Goliáše, a bojovníka, který zcela věřil Bohu, i když se jeho boj zdál z lidského hlediska marný. Stejně tak Leopold I. vystupoval v roli zachránce, když jeho vojska porazila početně silnější armádu tureckého sultána.³¹¹ Již za života Leopolda I. se stal tento izraelský vladař vhodným příměrem k císaři, a to nejen kvůli vítězství v nerovném boji proti „barbarskému Goliášovi“ – Turkům. Současně byl vnímán jako biblický sjednotitel říše a šířitel Hospodinova jména.³¹² Avšak starozákonní David nepředstavoval pouze archetyp bojovníka a zachránce, ale také vystupoval jako nadmíru zbožný panovník, který prosil Boha za svůj lid.³¹³ Ne náhodou současníci, jak již bylo uvedeno výše, vnímali Leopolda I. jako velmi zbožného vladaře.

František Doudlebský rovněž označil syna Ferdinanda III. za druhého Šalomouna: „*Naučil se od vtělené Moudrosti Božské nejmoudřejší Rady dávati, odkud se stalo, že i od nejmoudřejších druhý Šalamoun byl nazván*.“³¹⁴ Toto přirovnání autor samozřejmě používal ve vztahu k popisu císařovy pronikavé moudrosti. Avšak představitelé habsburského rodu dokonce považovali Šalomouna za svého mýtického předka, k jehož dědictví se často hlásili a pokoušeli se na něj navázat.³¹⁵ Šalomoun byl synem výše zmiňovaného Davida, krále Izraele. Hned na počátku jeho panování se mu ve snu zjevil Hospodin a umožnil mu vybrat si dary. Šalomoun neváhal a vyžádal si od Boha moudrost, rozumnost, bohatství a dlouhověkost.³¹⁶ Jeho moudrost je známá především díky soudu, kdy se dvě ženy hašteřily o dítě. Protože nešlo na první pohled dokázat, která z nich byla jeho skutečnou matkou, Šalomoun na oko rozkázal dítě rozpúlít, aby každá z nich získala jeho polovinu. Díky této lsti vyšla pravda najevo. Pravá matka se vzdala nároku na svého potomka jen proto, aby přežil. Jí také následně vrátili dítě a celý soud se stal pomyslným

---

³⁰⁷ J. HALL, *Slovník*, s. 108-111.

³⁰⁸ Udo BECKER, *Slovník symbolů*, Praha 2002, s. 228-229.

³⁰⁹ H. BIEDERMANN, *Lexikon*, s. 62. J. HALL, *Slovník*, s. 108-111.

³¹⁰ F. DOUDLEBSKÝ, *Truchlivý Západ Neygasnégssýgo celé Ewropy Slunce*.

³¹¹ J. HRBEK, *Starozákonní motivy*, s. 75-76.

³¹² Stanislava FEDROVÁ, *Kapitoly k panovnícké reprezentaci Josefa I. v grafice*, Praha 2012 (diplomová práce), s. 60.

³¹³ J. HRBEK, *Starozákonní motivy*, s. 74-77.

³¹⁴ F. DOUDLEBSKÝ, *Truchlivý Západ Neygasnégssýho celé Ewropy Slunce*.

³¹⁵ R. SMÍŠEK, *Leopold I. a Markéta Tereza Španělská*, zde s. 381.

³¹⁶ A. NOVOTNÝ, *Biblický slovník II*, s. 1058-1059.

předobrazem posledního soudu a symbolem spravedlnosti.³¹⁷ Mimo to se Šalomoun obklopil skvělými úředníky a vedl svou zemi k rozkvětu.³¹⁸ Proto také František Doudlebský popisoval Leopolda I. jako panovníka, který dával nejmoudřejší rady. S císařem však Šalomoun sdílel ještě další vlastnosti. Izraelský král spravedlivě spravoval svou zemi, přičemž jeho vláda se vyznačovala shovívavostí a slitováním. Během svého života údajně jen s těžkým srdcem trestal a lehce odpouštěl.³¹⁹ I zde bylo možné spatřit paralelu s obrazem Leopolda I. Také barokní Habsburk údajně vystupoval jako veskrze spravedlivý panovník, který měl velké slitování.

Poslední poměrně význačný aspekt česky psaných kázáních ve vztahu k biblickým a křesťanským motivům představovala stylizace Leopolda I. do postav světců z jednotlivých zemí, ve kterých vládnul, a zemských patronů. Podle Františka Dubského „[n]a LEOPOLDOVI měla jest Říše svého Jindřicha, Uherské Království svého Štěpána a Ladislava, České svého Václava, Rakouské země svého Svatého Leopolda.“³²⁰ Poměrně běžně se vladaři přirovnávali k určitým světcům, které osobně uctívali či kteří byli nějak spojováni s územím, jemuž vládli.³²¹ Proto výše uvedený kazatel stylizoval Leopolda I. jako císaře Římsko-německé říše do postavy svatého Jindřicha neboli Jindřicha II.³²² V případě Království uherského nesměly chybět příměry ke svatému Štěpánovi³²³ a Ladislavovi.³²⁴ S prostředím Království českého se samozřejmě pojila osobnost hlavního patrona českých zemí, svatého Václava.³²⁵ V neposlední řadě také František Dubský připodobňoval císaře k jeho jmenovci, svatému Leopoldovi,³²⁶ patronovi dědičných rakouských zemí a celého habsburského rodu.³²⁷ Právě svatý Leopold byl vnímán jako ideální představitel pravého křesťanského vladaře, jako předek a vzor pro další panovníky

³¹⁷ J. HALL, *Slovník*, s. 433-434.

³¹⁸ A. NOVOTNÝ, *Biblický slovník II*, s. 1058-1059.

³¹⁹ J. HRBEK, *Rituál jazyka*, s. 229; TÝŽ, *Starozákonní motivy*, s. 78.

³²⁰ F. DUBSKÝ, *LIBITANA VINDICATA*.

³²¹ A. CORETH, *Pietas Austriaca*, s. 93-100.

³²² Jindřich II. byl německý král a císař Římsko-německé říše. Patřil k církevním reformátorům a hojně zakládal chrámy. J. HALL, *Slovník*, s. 241.

³²³ Štěpán I. Uherský žil na přelomu 10. a 11. století. Roku 1000 byl korunován na uherského krále. Podporoval rozvoj křesťanské víry v Uhrách. L. KONTLER, *Dějiny Maďarska*, s.42-50.

³²⁴ Ladislav Uherský byl synem uherského krále Bély I. Roku 1077 se z něj stal uherský a později i chorvatský král. Porazil a zahnal Pečeněhy a upevňoval v zemi křesťanskou víru. TAMTÉŽ, s. 50-53.

³²⁵ Svatý Václav se narodil okolo roku 903. Byl českým knížetem z rodu Přemyslovců. Zavraždil ho jeho mladší bratr Boleslav ve Staré Boleslavi v roce 935. Úcta k tomuto světcovi započala v českých zemích již v 11. století. J. HALL, *Slovník*, a. 469-470

³²⁶ Leopolda III. byl babenberským markrabětem. Za císaře Leopolda I. se začalo více dbát na svaté jmenovce panovníků, a právě Leopold I. prohlásil svého jmenovce za patrona celého Rakouska. L. HELLER – K. VOCELKA, *Život Habsburků*, s. 25-29; A. CORETH, *Pietas Austriaca*, s. 96.

³²⁷ M. GOLOUBEVA, *The Glorification of Emperor Leopold I.*, s. 206.

z habsburského rodu.³²⁸ Stylizace zesnulého císaře do postav patronů jednotlivých zemí, v nichž vládl, pravděpodobně sloužila k zdůraznění návaznosti Leopolda I. na tyto význačné světce a křesťanské panovníky v jedné osobě. Ne náhodou se hlásil k jejich odkazu, neboť v myšlení současníků se vyznačoval přinejmenším stejnými vlastnostmi a ctností jako oni a v některých ohledech je dokonce převyšoval.

4.4 Antické a starověké motivy

V kázáních pronesených v Kutné Hoře se na rozdíl od promluvy, která zazněla v Jičíně, také vyskytlo několik odkazů na antický starověk. Jiří Schoffberger připodobnil Leopolda I. pouze k jedinému, ovšem nejslavnějšímu antickému hrdinovi, Herkulovi: „[...] druhého Herkula na LEOPOLDOVI spatříš, který jest [...] nejslavnější jedovaté ošemetnosti utlačitel: kterého nebesa chrání, ačkoliv by něčeho jedovatého pil, nebudeť mu to škoditi.“³²⁹ Herkules³³⁰ byl vnímán jako muž velké síly, který neváhal bojovat s osudem a využít svých schopností ku prospěchu lidstva.³³¹ Podle mýtů šlo o syna smrtelnice Alkmény a vládce olympských bohů Dia. Od narození mu Héra, manželka Dia, kladla z pomsty za nevěru svého muže různé nástrahy. Již do kolébky mu vložila jedovaté hady, avšak Herkules hady holýma rukama chytil a zardousil. V Eurystheových službách pak Herkules plnil složité úkoly, například se utkal s nemejským lvem, s lernskou hydrou nebo chytil erymnthského kance. V těchto úkolech se zrcadlila nejen Herkulesova neobyčejně velká síla, ale také důvtip.³³² Splněním zadaných úkolů získal uvedený antický hrdina vydobyl věhlas a nakonec získal nesmrtelnost.³³³

Habsburští panovníci se velmi často a rádi ztotožňovali s Herkulem, protože jako potomci burgundských vévodů odvozovali svůj původ právě od zmíněného antického

---

³²⁸ A. CORETH, *Pietas Austriaca*, s. 97.

³²⁹ J. SCHOFFBERGER, *Palmový strom Při veřejném Smutku wsseho Křestianstwa*.

³³⁰ Původně se jmenoval, po svém nevlastním dědovi Alkeidós. Jméno Héraklés (Herkules) získal až později, pravděpodobně v souvislosti s Hérou, díky níž dosáhl slávy. Vojtěch ZAMAROVSKÝ, *Bohové a hrdinové antických bájí*, Praha 2000, s. 34, 168-169.

³³¹ TAMTÉŽ, s. 168-177.

³³² J. HALL, *Slovník*, s. 152-159.

³³³ Rostislav SMÍŠEK – Irena VESELÁ, *Sňatky a svatební slavnosti Habsburků*, in: V. BŮŽEK – R. SMÍŠEK (edd.), *Habsburkové*, s. 609.

poloboha.³³⁴ Již císař Maxmilián I. se nechal vymalovat jako uvedený hrdina.³³⁵ V myšlení habsburských vladařů se toto spojení s Herkulem postupně přetvořilo v určité ikonografické kliše.³³⁶ Stylizace panovníka do postavy syna Dia samozřejmě dotvářela majestátnost celého rodu, neboť jeho božský původ symbolizoval také dynastickou velikost vládců z habsburského rodu.³³⁷ V případě Leopolda I. stylizace do této osoby také znamenala připodobnění k pravému křesťanskému válečníkovi a ochránci (ba dokonce zachránci) křesťanství před Turky.³³⁸ Označením císaře jako Herkula tak Jiří Schoffberger vyzdvihl vynikající povahové rysy zesnulého panovníka a současně naznačil dynastickou velikost celého habsburského rodu.³³⁹

S Herkulem se však vázala ještě jedna důležitá alegorie spojená s jeho umíráním. Manželka uvedeného mytického hrdiny Déianeira, obávající se ztráty svého milého, poslala svému muži plášť potřený jedem lernské hydry v domnění, že tím získá jeho náklonnost. Avšak jed Herkulovi způsobil nezhojitelnou ránu doprovázenou hroznými bolestmi. Uvedený nejslavnější antický hrdina proto požádal své přátele, aby mu postavili na hoře Oitos pohřební hranici a zapálili jí. Avšak v momentě vzplanutí hranice přiletěli z oblohy na zlatém voze bohyně moudrosti Athéna s poslem bohů Hermem, kteří odvezli Herkula na Olymp a posléze ho prohlásili za nesmrtelného.³⁴⁰ Autor jičínského kázání stylizací zesnulého císaře do uvedeného mytického hrdiny rovněž ujišťoval přítomné o jeho posmrtném životě v Nebi a zdůraznil vladařovu nesmrtelnost a věčnou slávu.

František Dubský rovněž přisuzoval Leopoldovi I. mnohé vynikající a výrazné vlastnosti dalších antických velikánů, zejména římských císařů. Uvedená četná srovnání s věhlasnými postavami starověku užívali kazatelé především proto, aby zdůraznili vynikající osobnost zesnulého. Leopold I. navíc tyto historické postavy v mnoha ohledech překonal, protože v sobě spojoval vynikající vlastnosti všech níže zmíněných jedinců, ne pouze jediné osoby, a tím vytvořil „novou normu“.³⁴¹ Ne náhodou mu proto

---

³³⁴ Friedrich POLLEROS, *From the „exemplum virtutis“ to the Apotheosis. Hercules as an Identification Figure in Portraiture: An Example of the Adoption of Classic Forms of Representation*, in: Allan ELLENIUS (ed.), *Iconography, Propaganda, Legitimation*, Oxford-New York, 1998, s. 37-62; M. GOLOUBEVA, *The Glorification of Emperor Leopold I.*, s.44; R. SMÍŠEK, *Deplua Charitum Aurora*, s. 66.

³³⁵ Guido BRUCK, *Habsburger als „Herculier“*; *Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen Wien* 50, 1953, s. 191-198; R. SMÍŠEK, *Deplua Charitum Aurora*, s. 66.

³³⁶ V. BŮŽEK a kol., *Společnost*, s. 171.

³³⁷ Rostislav SMÍŠEK, *Habsburkové v alegorické řeči soudobých panegyriků*, in: V. BŮŽEK – R. SMÍŠEK (edd.), *Habsburkové*, s. 638.

³³⁸ TÝŽ, *Leopold I. a Markéta Tereza Španělská*, s. 372.

³³⁹ TÝŽ, *Deplua Charitum Aurora*, s. 66.

³⁴⁰ V. ZAMAROVSKÝ, *Bohové a hrdinové*, s. 175; R. SMÍŠEK, *Markéta Marie Španělská*, s. 271.

³⁴¹ TÝŽ, *Markéta Marie Španělská*, s. 257.

František Dubský připisoval přívětivost Gaia Iulia Caesara,³⁴² dobromyslnost Oktaviána Augusta³⁴³ a dobročinnost Tita Flavia Vespasiana.³⁴⁴ Zejména první dvě zmiňované osobnosti tvořily nedílnou součást panovnické reprezentace rakouských Habsburků. V jejich očích představovali pomyslné zakladatele římského císařství, k jehož tradici se potomci Rudolfa I. rádi hlásili a považovali se za jejich právoplatné a přímě pokračovatele.³⁴⁵ Vzhledem k rozsahu starověkého římského impéria také chtěli tímto krokem obhájit své dějinné předurčení k světovládě.³⁴⁶

František Doudlebský také připisoval Leopoldovi I. mnoho vlastností dalších starověkých vládců a vzdělanců. Ve svém výkladu se na jedné straně zaměřil na historické postavy, jimž se během svého životního počínání dařilo, a jedince, kteří museli překonat četná úskalí, porážky a ústrky, aby nakonec našli své životní štěstí a nesmazatelně se zapsali do dějin lidstva. Do první skupiny zařadil na prvním místě thébského krále Epameinóndáse. Tento vynikající vojevůdce se proslavil především bitvou u Leukter, v níž porazil spartské vojsko, jež bylo současníky považováno za téměř neporazitelné.³⁴⁷ V tomto případě lze usuzovat, že autor kázání přirovnával císaře k tomuto vojevůdci především v souvislosti se slavnými vítězstvími Leopolda I. nad tureckými vojsky v bitvě u svatého Gottharda, Vídně a Zenty. V první skupině starověkých vládců nelze opomenout ani Kýra. V tomto případě se pravděpodobně jednalo o Kýrose staršího. Tento zakladatel Perské říše vládl v 6. století před našim letopočtem a podařilo se mu připojit mnohá území včetně Babylonu.³⁴⁸ Stylizací Leopolda I. do Kýrose autor s největší pravděpodobností opět narážel na vyhnání tureckých vojsk ze střední Evropy a znovudobytí rozsáhlého území v Uhrách. Ne náhodou starořecký spisovatel Xenofón považoval ve svých dílech Kýrose za ideálního vladaře.³⁴⁹

---

³⁴² Gaius Iulius Caesar byl především významným vojevůdcem, politikem a literátem. Politického vzestupu docílil po smrti diktátora Lucia Cornelia Sully a poměrně brzy si získal válečnou slávu. Rozšířil území Galie, kterou spravoval, a podnikl invazi do Británie. V návaznosti na tyto úspěchy vedl občanskou válku s Gnaem Pompeiem (stejně jako Caesar byl členem prvního triumvirátu). Po vítězství se stal diktátorem. Václav BAHNÍK, *Slovník antické kultury*, Praha 1974, s. 110-111.

³⁴³ Gaius Iulius Caesar Octavianus, Augustus, byl státník a politik, kterého adoptoval výše zmíněný Gaius Iulius Caesar. Ačkoli nevytvořil diktaturu, povedlo se mu získat veškerou moc ve státě. Zavedl pořádek ve správě provincií, zorganizoval vojsko a zachoval mír. Právě proto ho současníci vnímali jako vládce pokoje a spasitele. TAMTÉŽ s. 89-90.

³⁴⁴ Císař Titus Flavius Vespasianus vynikl jako vojevůdce v Británii a Judeji. Antickými historiky byl popisován jako dobrosrdečný panovník, který byl nadmíru štědrý a obdarovával potřebné. TAMTÉŽ, s. 622-623.

³⁴⁵ V. BŮŽEK a kol., *Společnost*, s. 169.

³⁴⁶ R. SMÍŠEK, *Deplua Charitum Aurora*, s. 53-54.

³⁴⁷ V. BAHNÍK, *Slovník antické kultury*, s. 185.

³⁴⁸ TAMTÉŽ, s. 335.

³⁴⁹ TAMTÉŽ, s. 675.

Do druhé skupiny František Doudlebský zařadil již zmíněného Xenofóna. Tento autor četných literárních děl a žák Sokratův pocházel z athénské rodiny. Účastnil se tažení perského krále Kýrose mladšího do středu Mezopotámie proti jeho staršímu bratrovi Artaxerovi II. a po jeho smrti dovedl desetitisícovou armádu k Černému moři.³⁵⁰ Leopold I. byl taktéž připodobněn k Démétriovi I. Poliorkétésovi. Tento král Makedonie a později celé Malé Asie nejprve utrpěl četné porážky od Ptolemaia, který bránil Egypt před Démétriovými útoky. Avšak poté se karta obrátila a Demétrios začal vítězit. Uvedený vladař byl také známý jako zachránce Athén, protože město zbavil nadvlády makedonské posádky.³⁵¹ Rovněž u obou zmíněných mužů lze nalézt paralelu s Leopoldem I. a jeho vojenskými úspěchy. Stejně jako v případě Démétria také za Leopolda I. jeho nepřátelé, Turci, několikrát vojensky porazili císařská vojska a zatlačili až k metropoli habsburského soustátí. Ovšem po roce 1683, kdy císař uhájil Vídeň, nastal obrat k lepšímu a vojska Leopolda I. začala vytlačovat Osmany pryč ze střední Evropy.

Z plejády starověkých panovníků František Dubský zmínil spartského krále Agésilaa II.³⁵² Podle něj zesnulý císař oplýval přinejmenším obdobnou láskou k právu jako on. Údajně stejně miloval spravedlnost podobně jako římský císař Marcus Ulpius Traián. Nakonec své úvahy František Dubský přirovnal Leopolda I. k Theodosiovi: „*Na LEOPOLDOVI ukazoval [...] Theodosius svou náklonost k příkázáním a ustanovením Božím.*“³⁵³ Tento římský císař představoval prototyp zbožného panovníka, který oddaně následoval Ježíše Krista, protože za jeho vlády došlo k rozsáhlým reformám v římské říši.³⁵⁴ Především povýšil křesťanství na státní náboženství a vydal příslušné dekrety zaměřené proti pohanství a rozličným křesťanským herezím. Kromě toho Theodosius vládl jako poslední panovník celé římské říši. Po jeho smrti roku 395 se říše rozdělila na západořímskou a východořímskou, v nichž vládli oba jeho synové.³⁵⁵ Predikant přirovnal Leopolda I. k uvedenému římskému císaři především proto, aby tím zdůraznil panovníkovu zbožnost a jeho zásluhy o ochranu a šíření křesťanství jako jediné a pravé víry. Užitím uvedené alegorie současně zdůraznil státní jednotu habsburské monarchie, neboť Leopold I. se stal po smrti své druhé manželky Klaudie Felicitas Tyrolské, jejímž

³⁵⁰ Později byl vypovězen z Athén, protože bojoval u Koroneie se Spartány. TAMTÉŽ, s. 674-675.

³⁵¹ PLÚTARCHOS, *Životopisy slavných Řeků a Římanů*, Praha 1967, s. 577-678.

³⁵² Spartský král, který vládl ve 4. století před Kristem. Válčil proti Peršanům a roku 394 porazil protispartskou koalici u Koroneie. V. BAHNÍK, *Slovník antické kultury*, s. 17.

³⁵³ F. DUBSKÝ, *LIBITANA VINDICATA*.

³⁵⁴ Václav DRŠKA, *Encyklopedie osobností Evropy od starověku do současnosti*, Praha 1993, s. 638; J. HRBEK, *Christomimésis*, s. 57.

³⁵⁵ V. BAHNÍK, *Slovník antické kultury*, s. 610.

prostřednictvím vymřela tyrolská větev habsburského rodu, jediným svrchovaným vládcem střeoevropské habsburské monarchie.³⁵⁶

V případě kázání Františka Dubského však následovala ještě další přirovnání Leopolda I. k starověkým učencům, vladařům či významným politikům: „*Na LEOPOLDOVI Bion vychoval svého Antigona, Anaxagoras svého Perikla, Xenofon svého Cyra, Mehorodorus svého Mithridata, Aristoteles svého Alexandra, Arsenius Honoria.*“³⁵⁷ Antigonos II. Gonatás byl makedonským králem ve 3. století před naším letopočtem. Toužil sjednotit Makedonii a Řecko, avšak kvůli odporu Sparty se mu tento sen podařilo splnit pouze částečně.³⁵⁸ Naopak Alexandr Veliký byl významným makedonským králem a vynikajícím vojevůdcem, který se díky úspěšné dobovatelské činnosti snažil vybudovat světovou říši.³⁵⁹ Autor kázání těmito přirovnáními dodával Leopoldovi I. na velikosti, přičemž tím zdůrazňoval především jeho vojenské úspěchy a neustálou snahu rozšiřovat své území.

František Dubský však neopomněl zmínit ani postavu Perikla, jednoho z nejvýznamnějších athénských politiků. Ten několikrát působil jako první strateg a právě za jeho působení se Atény staly střediskem řeckého kulturního života. Navíc byl skvělým a vzdělaným řečníkem.³⁶⁰ Také Leopold I. byl na základě panovnického ideálu „*Arte et Marte – Uměním i bojem*“ oslavován jako velmi vzdělaný, uměnilovný a mírový panovník, avšak vždy připravený v případě nutnosti pozvednout zbraň proti nepřítelům a bránit zájmy své i celé habsburské monarchie.³⁶¹ Vynikajícím vzděláním se údajně vyznačoval také pontský král Mithridatés VI. Vynikal neobvyklou pamětí, mluvil 22 jazyky, a během své vlády podstatně rozšířil svou říši.³⁶² Použitím výše uvedených postav predikant zdůrazňoval císařovu moudrost a sečtělost. Spjoval ho nejen s velkými dobovateli a strategy, ale taktéž s muži intelektuálně mimořádně vyspělými.

V neposlední řadě František Dubský přirovnal Leopolda I. k Honoriovi, synovi svrchu zmiňovaného císaře Theodosia. Jeho otec mu po své smrti roku 395 předal vládu nad západořímskou říší, kterou mnozí současníci považovali za přímou pokračovatelku římské říše.³⁶³ Navíc jeho vychovatelem a učitelem měl být Arsenius, jenž působil jako

---

³⁵⁶ R. SMÍŠEK, *Klaudie Felicitas Tyrolská*, s. 273-274.

³⁵⁷ F. DUBSKÝ, *LIBITANA VINDICATA*.

³⁵⁸ Ludvík SVOBODA *Encyklopedie antiky*, Praha 1973, s. 56.

³⁵⁹ TAMTÉŽ, s. 46-47; J. HALL, *Slovník*, s. 41-42.

³⁶⁰ L. SVOBODA, *Encyklopedie antiky*, s. 464.

³⁶¹ R. SMÍŠEK, *Jáson*, s. 58.

³⁶² L. SVOBODA, *Encyklopedie antiky*, s. 390.

³⁶³ V. BAHNÍK, *Slovník*, s. 265-266.

vysoký církevní hodnostář a později poustevník.³⁶⁴ Zde autor kázání pravděpodobně zdůrazňoval další ctnost zesnulého vladaře, zbožnost. Té se podle Františka Dubského mohl Honorius učit právě od Leopolda I. Navíc výběrem uvedené osobnosti artikuloval přímou návaznost Římsko-německé říše v čele s císařem z rodu Habsburků na západořímskou říši.

4.5 Nástupnictví

Nedílnou součástí všech analyzovaných kázání tvořila část, která se zabírala nástupcem Leopolda I. na císařský trůn jeho nejstarším synem Josefem I. Děti totiž vždy představovaly záruku kontinuity dynastie a současně dědice paměti odkazu sociálního těla.³⁶⁵ Habsburská dynastie nekončila smrtí biologického těla vládce. Její nepřetržitá křesťanská vláda nejen ve střední Evropě pokračovala nadále v následovnicích zesnulého vladaře.³⁶⁶ V kázáních pronesených v Kutné Hoře se v posledních částech František Dubský i František Doudlebský obraceli ke shromážděným lidem, případně budoucím čtenářům, a připomínali jim, že neměli zoufat, neboť Leopold I. navzdory úmrtí přetrvával stále na zemi v podobě svého nástupce: „*Neumřel LEOPOLD váš, ale ještě živ jest v nejmilejším Synu svém nejpřemoženějším a nejmilostivějším Císaři, králi a Pánu vašem JOZEFOVI.*“³⁶⁷

František Dubský připodobňoval zesnulého císaře k egyptskému faraonovi, který „*poddaným svým svého JOZEFA ukazuje a dí: Ite ad JOSEPH.*“³⁶⁸ Tím chtěl posluchače ujistit, že země nepřišla o svého panovníka. Naopak umně využil shodu jména s biblickým synem Ráchel a Jákoeba – Josefem. Starší bratři Josefa nenáviděli, a proto ho prodali do otroctví. Josef se následně dostal do egyptského vězení, kde si získal jistý věhlas tím, že uměl vykládat sny. Právě díky této činnosti se nakonec stal správcem celého Egypta.³⁶⁹ V období hladomoru dokonce faraon říkal lidem: „*Jděte k Josefovi a učíňte, cokoli vám.*“³⁷⁰ Stejná myšlenka se objevila také v kázání proneseném Jiřím Schoffbergerem: „*Setři tehdy slzy tvé České Království, zposledni vůle tebe poroučí*

³⁶⁴ Donald ATTWATER, *The Penguin Dictionary of Saints*, London 1995, s. 47-48.

³⁶⁵ V. BŮŽEK, *Odcházení Ferdinanda I.*, s. 35.

³⁶⁶ TÝŽ, *Ferdinand I.*, s. 425-426.

³⁶⁷ F. DUBSKÝ, *LIBITANA VINDICATA*.

³⁶⁸ „*Jděte k Josefovi*“. F. DUBSKÝ, *LIBITANA VINDICATA.*; J. SCHOFFBERGER, *Palmový Strom Při veřegném Smutku wsseho Křestianstwa.*

³⁶⁹ J. HALL, *Slovník*, s. 201-203.

³⁷⁰ Genesis 41, 39-57.

JOZEFOVI [...] *Jděte k JOZEFOVI.*³⁷¹ Jak již bylo zmíněno, v tomto textu se motiv nástupnictví a předání požehnání objevil ještě jednou, kdy kazatel doufal, že právě díky požehnání, které poskytl Leopold I. svému synovi, by nový panovník vládl tak, aby jeho země prosperovala a katolická víra se nadále upevňovala a dále rozšiřovala.³⁷²

Kázání pronesené František Doudlebským se od předešlých dvou v tomto aspektu mírně odlišovalo. I zde se dostalo posluchačům ujištění, že po smrti panovníka nedošlo k ukončení vlády Habsburků nad zemí. Avšak na rozdíl od předchozích dvou promluv kazatel zmínil oba syny zesnulého císaře – Josefa I., jakožto nástupce v Římsko-německé říši i jeho mladšího bratra Karla III. jako krále španělského: „*i podnes mnohem jasněji svítí váš LEOPOLD [...] dvojím Sluncem, jedním k východu v JOSEPHU I., Králi Uherským a v Císařském Trůnu náměstku [...], druhým k západu v svém KARLU Třetím [...]* V tom obojím Slunci svou vám jasnost zanechává, v tom obojím živý pozůstává váš LEOPOLD.“³⁷³ Motiv dvojího Slunce vyzdvihoval sociální a mocenské postavení obou jedinců a zdůrazňoval jejich dějinné poslání.³⁷⁴ Již za života Leopolda I. docházelo ke stylizaci císaře a jeho potomků do dvou Slunců, avšak nikoli ve spojení s oběma syny, ale pouze s prvorozeným Josefem I. V tom případě se jednalo o vyjádření významu zrození, toho, že syn – Josef I. – vyšel z otce – Leopolda I.³⁷⁵ Symbolické poselství analyzovaných proslovů však bylo odlišné. Predikanti v tomto případě zdůrazňovali, že královská koruna byla nesmrtelná. Ačkoli došlo k úmrtí panovníka, zemřelo pouze jeho biologické tělo. Jeho sociální tělo však nadále přežívalo na zemi v podobě jeho nástupců.³⁷⁶ Uvedenou alegorií kazatel potvrzoval nepřetržitost vlády a zachování řádu, který v zemi přetrval i po smrti Leopolda I.³⁷⁷

4.6 Další motivy

K dalším důležitým alegoriím, které autoři česky psaných kázání hojně využili, patřilo Slunce. Přirovnání vladařů k tomuto nebeskému tělesu bylo známé již od dob římských císařů. Panovníci rakouské větve Habsburků začali přejímat solární tematiku jako osobní znamení císařů již v 16. století.³⁷⁸ Pokoušeli se tak podtrhnout a obhájit myšlenku

³⁷¹ J. SCHOFFBERGER, *Palmový strom Při veřejném Smutku wsseho Křestianstwa.*

³⁷² TAMTÉŽ.

³⁷³ F. DOUDLEBSKÝ, *Truchlivý Západ Neygasněgssýho celé Ewropy Slunce.*

³⁷⁴ R. SMÍŠEK, *Leopold I. a Markéta Tereza Španělská*, s. 378.

³⁷⁵ S. FEDROVÁ, *Kapitoly*, s. 22-23.

³⁷⁶ Ernst KANTOROWICZ, *Dvě těla krále. Studie středověké politické teologie*, Praha 2014, s. 205-287.

³⁷⁷ V. BŮŽEK – P. MAREK, *Nemoci*, s. 18.

³⁷⁸ S. FEDROVÁ, *Kapitoly*, s. 20-21.

vlastního předurčení ke světovládě.³⁷⁹ Z toho důvodu nebyla srovnání se Sluncem výjimkou ani za života Leopolda I., kdy se prostřednictvím tohoto příoměru naznačovala božská přítomnost a dobrota vladaře.³⁸⁰ Leopoldův protivník, francouzský král Ludvík XIV., definoval Slunce, které je „*pro svou jedinečnost, pro zář, která je obklopuje, pro svit, který udílí ostatním hvězdám (jež pro ně tvoří jakoby dvůr), pro rovné s spravedlivé rozdělení tohoto světla do všech různých světových podnebí, pro dobro, které všude působí, neboť neustále na všech stranách vytváří život, radost a činnost, pro svůj neustávající pohyb, při němž vždy působí dojmem klidu, pro onu stálou a neměnnou dráhu, od které se nikdy neodchyluje a neodvrací, zcela jistě nejpůsobivějším a nejkrásnějším obrazem velkého monarchy.*“³⁸¹

Již první strana tištěného kázání Františka Doudlebského výmluvně představovala hlavní téma celého textu: „*Truchlivý západ nejjasnějšího celé Evropy Slunce...*“³⁸² V průběhu celé pohřební řeči predikant označoval zesnulého panovníka jako Slunce. Toto denní nebeské těleso tradičně symbolizovalo krále, otcovskou autoritu, slávu, vítězství, a především postavení ve světě. Slunce zaujímal první místo mezi všemi nebeskými jevy,³⁸³ stejně jako Leopold I stál na vrcholu pomyslné pyramidy evropských křesťanských panovníků: „*Jakými ctnostmi toto Slunce vaše, Trůn svůj ozdobilo! Slunce tak své paprsky na zemi spouští, že nikdy svého Nebe neopouští.*“³⁸⁴ Kutnohorský kazatel František Doudlebský dále popsal vladaře jako Slunce, které „*ohnivé své Paprsky nad Hory vypouští, Nebesa i Lesy jako nějakým Šarlatem přikrývá, Ptactvo k libému Zpěvu vzbuzuje a všechny Živočichy občerstvuje a obveseluje.*“³⁸⁵ Císař jako slunce na zemi měl v podstatě totožnou funkci jako Slunce na nebesích.³⁸⁶ Toto Slunce svými paprsky osvětlovalo území, jimž vládlo, chránilo je a dohlíželo na ne.³⁸⁷ Stejně jako uvedené nebeské těleso měl proto vladař spravedlivě vládnout nad svou zemí, zahánět vše, co bylo

³⁷⁹ R. SMÍŠEK, *Deplua Charitum Aurora*, s. 54.

³⁸⁰ M. GOLOUBEVA, *The Glorification of Emperor Leopold I.*, s. 95.

³⁸¹ Martin POKORNÝ (ed.), *Ludvík XIV. Paměti krále Slunce. Úvahy pro poučení dauphinovo*, Praha 2007, s. 127.

³⁸² F. DOUDLEBSKÝ, *Truchlivý Západ Neygasněgssýho celé Ewropy Slunce.*

³⁸³ H. BIEDERMANN, *Lexikon*, s. 325-327.

³⁸⁴ F. DOUDLEBSKÝ, *Truchlivý Západ Neygasněgssýho celé Ewropy Slunce.*

³⁸⁵ TAMTÉŽ.

³⁸⁶ Friedrich POLLERROSS, *Sonnenkönig und österreichische Sonne. Kunst und Wissenschaft als Fortsetzung des Krieges mit anderen Mitteln*, Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte 40, 1987, s. 239-256, 391-394, zde s. 253.

³⁸⁷ R. SMÍŠEK, *Markéta Marie Španělská*, s. 206.

škodlivé a zhoubné, prosazovat dobro, zajistit prosperitu poddaných a ochraňovat svou zem.³⁸⁸

Dále zde František Doudlebský nezapomněl zmínit, že i když „*turecký měsíc*“ chtěl toto Slunce připravit o jeho jas, naopak jeho svit začal slábnout a nastávalo zatmění. Motiv vítězství habsburského slunce nad tureckým měsícem se v císařské (sebe)prezentaci hojně užíval především od obléhání Vídně Turky v roce 1683. Od té doby zobrazování panovníka jako denní hvězdy nabylo zcela nový význam, neboť začal být vyobrazován právě jako živoucí slunce vítězí nad tureckým měsícem.³⁸⁹ Jedině smrt však dokázala přivést Slunce – Leopolda I. k západu. Ovšem pouze na krátkou chvíli, neboť jak již bylo zmíněno, toto jediné slunce nahradila dvě stejně jasná nebeská tělesa – Josef I. a Karel VI., v jejichž rukou měl spočinou celý svět.³⁹⁰ Kromě toho v křesťanské ikonografii představovalo každodenně vycházející Slunce rovněž nesmrtelnost a zmrtvýchvstání.³⁹¹ Právě nesmrtelnost zesnulého vladaře a život jeho duše v Nebi zdůraznil František Doudlebský na konci svého kázání: „*Slunce [...] Nalezlo v západu šťastnější východ, Aby věčně Svítilo v Nebesích.*“³⁹²

Jedním z hlavních motivů kázání proneseného v Jičíně Jiřím Schoffbergerem se naopak stala alegorie palmy a palmových ratolestí: „*O těch palmových ratolestech, které nepřemožitelný Císař obdržel a jak s nimi ad Regna odešel, já obsírněji jednati budu.*“³⁹³ Palmy symbolizovaly především vojenské vítězství,³⁹⁴ avšak také sloužily jako vhodné metafory věčného života a vítězství nad smrtí.³⁹⁵ V souladu s tím byl také Leopold I. v uvedeném kázání označen za palmový strom, který rozšiřoval svou zemi: „*Velice ta palma mohla se zdáti někomu nakloněná za času Barbarského pádu, když až k samé Vídni nepřítel se vylil.*“³⁹⁶ Vyhnáním Turků od Vídně a vítězstvím nad jejich vojskem Leopolda I. postupně získával nazpět území, které dříve patřilo jeho předkům. I proto Jiří Schoffberger výslovně uvedl, že zesnulý císař za svůj život získal mnohé palmy vítězství, neboť přemohl jak své nepřátele, tak i sebe samého. Ne náhodou někteří barokní

---

³⁸⁸ F. POLLERROSS, *Sonnenkönig*, s. 253.

³⁸⁹ TAMTÉŽ, s. 251.

³⁹⁰ F. DOUDLEBSKÝ, *Truchlivý Západ Neygasněgssýho celé Ewropy Slunce*.

³⁹¹ H. BIEDERMANN, *Lexikon*, s. 325-327.

³⁹² F. DOUDLEBSKÝ, *Truchlivý Západ Neygasněgssýho celé Ewropy Slunce*.

³⁹³ J. SCHOFFBERGER, *Palmový strom Při weřegném Smutku wsseho Křestianstwa*.

³⁹⁴ H. BIEDERMAN, *Lexikon*, s.249.

³⁹⁵ R. SMÍŠEK, *Markéta Marie Španělská*, s. 167.

³⁹⁶ J. SCHOFFBERGER, *Palmový strom Při weřegném Smutku wsseho Křestianstwa*.

vzdělanci pokládali palmu za strom, který se nikdy nesklonil pod tíží neseného břemena a vždy zůstal vzpřímeně stát.³⁹⁷

František Doudlebský ve svém kázání rovněž zmínil: „*LEOPOLDE! Tys byl veliké Světa Oko! Veliké Srdce Evropy, veliké Světlo Svaté Římské Říše!*“³⁹⁸ V případě přirovnání vladaře k oku světa se lze domnívat, že ho současníci považovali za člověka dohlížejícího na svět a jeho správné fungování. Oko také naznačovalo ochranu od Boha a jeho dohled nad panovníkem.³⁹⁹ Poněkud odlišný význam mělo slovní spojená „srdce Evropy“. Srdce bylo v očích současníků symbolem lásky a již od středověku se spojovalo především s láskou nebeskou.⁴⁰⁰ Lidé si ho také spojovali s intuicí a moudrostí.⁴⁰¹ Leopold I. proto představoval v očích kazatele skutečného katolického panovníka, který láskyplně chránil křesťanskou Evropu před pohanskými Turky. Stranou pozornosti však nelze nechat ani přirovnání císaře k velikému světlu Římsko-německé říše. Světlo bylo vždy především symbolem církevním a vztahovalo se k duchovnímu životu a Boží přítomnosti.⁴⁰² Uvedené příklady proto opět vykreslovaly Leopolda I. jako moudrého vladaře, který dohlížel na chod celého světa a zároveň působil v roli mocného ochránce katolické víry.

Stranou zájmu kazatelů nezůstávala ani přirovnání Leopolda I. k vybraným představitelům zvířecí říše, konkrétně ke lvu a orlici. Právě do těchto postav stylizovaly Leopolda I. také autoři jiných literárních památek, například kramářských písní.⁴⁰³ Oba uvedení živočichové reprezentovali krále zvířat a vyznačovali se svou majestátností a silou.⁴⁰⁴ Orel představoval v očích současníků především symbol moci, spravedlnosti a udatnosti. Oproti tomu lev ztělesňoval především válečnické ctnosti. Proto se již od středověku tato vznešená zvířata často dostávala do erbů a znaků četných urozených rodů.⁴⁰⁵ Ne náhodou sloužilo užití tohoto motivu v dochovaných česky psaných kázáních jako vhodná alegorie habsburského rodu a zároveň královského majestátu.⁴⁰⁶ Orlice

³⁹⁷ R. SMÍŠEK, *Markéta Marie Španělská*, s. 390-391.

³⁹⁸ F. DOUDLEBSKÝ, *Truchlivý Západ Neygasněgssýho celé Ewropy Slunce*.

³⁹⁹ R. SMÍŠEK, *Uherská korunovace*, s. 639-640.

⁴⁰⁰ H. BIEDERMAN, *Lexikon*, s. 333-334.

⁴⁰¹ U. BECKER, *Slovník symbolů*, s. 275.

⁴⁰² Tomáš PRCHAL, *Nový biblický slovník*, Praha 1996, s. 984-985.

⁴⁰³ Lukáš VOLNÝ, *Leopold císař pán římskii tenkrát mdlé posylnil hesky*, Praha 1710, Národní knihovna sign. 54G3018. Kramářské písně bratří Volných se zabývají především Leopoldovým prohlášením ovčáckého povolání za poctivé a plnoprávné s ostatními činnostmi. Leopold I. i jeho syn Josef I. zde byli zobrazeni jako orel. Zdeněk KALISTA, *České baroko. Studie, texty, poznámky*, Praha 1941, s. 350.

⁴⁰⁴ Jaroslav STUDENÝ, *Křesťanské symboly*, Olomouc 1992, s. 161-162, 210-211.

⁴⁰⁵ H. BIEDERMANN, *Lexikon*, s. 185-187, s. 241-243.

⁴⁰⁶ TAMTÉŽ, s. 34.

představovala erbovní zvíře Římsko-německé říše a současně vystupovala jako symbol samotných Habsburků.⁴⁰⁷ Na druhou stranu lev sloužil jako dobře čitelná alegorie spojená s Královstvím českým.⁴⁰⁸ S českými zeměmi se však pojilo ještě jedno označení. Jiří Schoffberger označil na několika místech svého kázání císaře za Otce vlasti: „*Nyní také čas jest, abychom my Obyvatelé Českého Království palmu předali, jakožto [...] Nejsvětějšímu Otci naší Vlasti.*“⁴⁰⁹ Otec se stal nanejvýš vhodným symbolem patriarchální společnosti, neboť tímto termínem se označovaly nejvyšší politické autority dané země.⁴¹⁰

---

⁴⁰⁷ R. SMÍŠEK, *Markéta Marie Španělská*, s. 121.

⁴⁰⁸ TAMTÉŽ s. 379-380.

⁴⁰⁹ J. SCHOFFBERGER, *Palmový strom Při veřejném Smutku wsseho Křestianstwa.*

⁴¹⁰ H. BIEDERMAN, *Lexikon*, s. 247.

5. Závěr

Předložená bakalářská práce se pokusila nahlížet na osobnost Leopolda I. optikou česky psaných pohřebních kázání z roku 1705. Uvedený panovník se narodil jako druhorozený syn císaře Římsko-německé říše, uherského a českého krále Ferdinanda III. Původně neměl na zmíněných trůnech vystřídat svého otce; k tomu byl předurčen jeho starší bratr Ferdinand IV. Avšak ten krátce po svém zvolení Římským králem roku 1654 zemřel na pravé neštovice. V důsledku této události došlo k zásadnímu obratu v životě Leopolda I. Poté, co byl korunován českým a uherským králem, následovala poměrně strastiplná, avšak úspěšná cesta za císařskou korunou. Uvedený barokní Habsburk vládl Římsko-německé říši celých 47 let. Během této poměrně dlouhé doby musel vojensky čelit dvěma úhlavním nepřítelům. Na západě proti němu účinně vystupoval francouzský král Ludvík XIV. Na východě představoval jeho litého protivníka turecký sultán Mehmed IV. Leopoldova vláda se pojila především s druhým obleháním Vídně, ke kterému došlo roku 1683, a s následným vytlačováním osmanských jednotek z Uher. Stejně tak je tato doba spojovaná s četnými povstáními, která v této části habsburské monarchie probíhala.

Leopoldův osobní život se dlouhá léta nesl neúspěšnou snahou o početí mužského potomka. Z prvních dvou manželství se dospělosti dožila pouze jediná dcera – Marie Antonie. Až císařův třetí sňatek mu dal vytouženého dědice trůnu. Leopoldovi I. a jeho ženě Eleonoře Magdaléně Falcko-Neuburské se narodilo celkem deset potomků. Nejstarší Josef I. se stal Leopoldovým nástupcem, druhorozený mužský potomek Karel VI. se osobně zapojil do války o španělské dědictví a na čas získal titul španělského krále. Když však Josef I. zemřel bez mužského potomka šest let po svém otci roku 1711, mladší bratr Karel III. musel opustit Pyrenejský poloostrov a stát se císařem Římsko-německé říše, uherským a českým králem.

Leopold I. skonal 5. května 1705 v nedožitých 65 letech. Již od dubna téhož roku trpěl četnými zdravotními neduhy. Proto na konci měsíce formálně přenesl své vladařské povinnosti na Josefa I. a dal svým potomkům požehnání. V rámci dobrého umítání přijal v posledních okamžicích svého života pomazání olejem křížmo, vykonal zpověď a od kardinála Leopolda Karla Kollonitsche obdržel plnomocné odpustky. Po smrti císaře došlo k pitvě a následnému vystavení těla v Rytířském sále vídeňského Hofburgu. Dne 9. května bylo císařovo tělo vloženo do rakve a večer v průvodu přeneseno do rodové hrobky v kapucínském chrámu. Zde proběhlo poslední rozloučení s Leopoldem I. a jeho

ostatky byly uloženy do zdejší hrobky. Následující měsíce se konaly po celé monarchii i Evropě smuteční slavnosti, během nichž zazněla mnohá pohřební kázání.

Tento literární žánr byl v období baroka, známém svou zbožností, velmi populární. Přestože promluvě nepřipadala během katolického smutečního obřadu prvořadá úloha, tvořila nedílnou součást pohřebních slavností. Smuteční řeči plnily mnoho funkcí. Především poskytovaly útěchu pozůstalým, připomínaly nevyhnutelnost smrti a zdůrazňovaly naději na věčný život. Pohřební kázání ovlivňovala přítomné posluchače a musela jim být obsahově i rétoricky uzpůsobená. Barokní promluvy proto prošly v průběhu 17. a na počátku 18. století značnou proměnou. Na rozdíl od předchozích období více cílily na emoce přítomných. Dalším důležitým aspektem, který do značné míry ovlivnil význam kázání, představoval vznik a vývoj knihtisku. Tisk byl poměrně finančně náročnou záležitostí, ale právě on nabídl možnost šířit kázání mezi širší společenské vrstvy. Tím narůstala prestiž dané osobnosti, jeho rodu či instituce, ve které zesnulý působil, neboť si to mohli dovolit pouze majetnější jedinci.

Pohřební kázání především nabízela možnost vzpomenout na zesnulého. Nejednalo se však o pouhé připomenutí si jeho osobnosti, především šlo o glorifikaci zemřelého. Během kázání sice docházelo k přiblížení skutečného života nebožtíka, mnohdy však značně zidealizovaného. Především se líčily ty nejlepší vlastnosti a ctnosti, kterými měl daný člověk bohatě oplývat již v průběhu svého života. Nadto musel vést dobrý a příkladný život. Dále se zevrubně přibližovaly poslední okamžiky života zesnulého a zdůrazňovala dobrá smrt. Smuteční řeči tak cílily na zkrácení případného utrpení duše zemřelého v očistci. Nikoli však u panovníků. U nich se vůbec nepochybovalo o tom, že jejich duše zamířily do nebe. Kázání věnovaná panovníkům proto spíše směřovala k oslavě jejich osobnosti a rodu, z něhož pocházeli. Dále kazatel zdůrazňoval, že před smrtí předal své nástupnictví nejstaršímu potomkovi a tím zajistil kontinuitu vlády.

V předložené práci autorka analyzovala tři česky psaná pohřební kázání tematizující osobnost Leopolda I. První dvě byla proslovena během pohřebních slavností v Kutné Hoře. Jejich autory se stali členové tamního Tovařystva Ježíšova František Dubský a František Doudlebský. Autorem třetího kázání byl taktéž člen Tovařystva Ježíšova, ovšem v Jičíně, Jiří Schoffberger. Všechna uvedená kázání vykazují společné rysy. Těmi je především oslava osobnosti Leopolda I., jeho vlastností a ctností. Dále kázání přinášela posluchačům a především čtenářům ujištění o tom, že panovníkova smrt pro něj byla spravedlivá, neboť jeho charakterové vlastnosti a osobní rysy jej přímo předurčovaly k životu věčnému po boku Ježíše Krista. Posledním společným aspektem

všech těchto kázání bylo ujištění přítomných, že úmrtím vladaře nedošlo k vymření habsburského rodu. Na jeho místo v čele podunajské monarchie a Římsko-německé říše nastoupil nejstarší syn Josef I. Přestože zemřelo císařovo biologické tělo, jeho sociální tělo nadále zůstávalo přítomné v jeho následovnicích.

Výše uvedení kazatelé připodobňovali ve svých promluvách Leopolda I. hned k několika křesťanským a antickým hrdinům, panovníkům a vzdělavcům. Tím demonstrovali nejen společenskou nadřazenost panovníka a jeho rodu nad ostatními sociálními vrstvami a dalšími evropskými vládci, ale taktéž zdůrazňovali dlouhou tradici, na níž habsburský rod navazoval. Ne náhodou mnohé ze skutečných či mytických postav, do kterých zmiňovaného vladaře stylizovali, také považovali za jeho předky. Toto konstatování platilo především v případě Herkula, antického hrdiny, ke kterému byli habsburští panovníci pravidelně a často přirovnáváni. Použitím této metafory kazatelé zdůrazňovali božský původ panovníků a jejich nesmrtelnost.

Dále autoři analyzovaných kázání připodobňovali zesnulého císaře k četným starověkým panovníkům a vzdělavcům. V první řadě se jednalo o římské císaře Gaia Iulia Caesara a Oktaviána, Augusta, kteří se zasadili o vznik římského císařství. Stylizací panovníka do těchto postav zdůrazňovali především starobylou, mnohastletou tradici, na níž habsburští panovníci jako císaři Římsko-německé říše navazovali. František Doudlebský navíc zmínil ve své smuteční řeči plejádu dalších starověkých vládců a myslitelů, kterým se dařilo v jejich životě, stejně jako Leopoldovi I. Také však jmenoval osobnosti, které musely nejdříve překonat četná úskalí a nástrahy, než našly životní štěstí a zapsali se do lidských dějin. Do první skupiny zařadil autor kázání Epameinonda a Kýrose staršího, do druhé jmenoval Xenofóna a Démétria I. V tomto případě František Doudlebský narážel především na vojenské úspěchy, jichž Leopold I. za své vlády dosáhl, hlavně proti Turkům.

Druhý kutnohorský kazatel, František Dubský, připisoval pestrou škálu veskrze kladných vlastností starověkých osobností zesnulému císaři. Podle jeho mínění Leopold I. miloval právo jako Agésilaos II. a byl spravedlivý jako Traján. V neposlední řadě vyzdvihl císařovu zbožnost, když ho připodobnil k Theodosiovi, který povýšil křesťanství na státní náboženství a rovněž představoval posledního skutečného císaře rozsáhlého římského impéria, než bylo rozděleno na východořímskou a západořímskou říši. František Dubský rovněž stylizoval zesnulého panovníka do postav slavných starověkých dobyvatelů Antigona II., Alexandra Velikého a vynikajících vzdělavců Perikla a Mithridata. Prostřednictvím těchto personifikací autor kázání představil císaře jako muže

oplývajícího nejen vojenskými schopnosti, ale rovněž mimořádnými intelektuálními znalostmi. Posledním starověkým vládcem, kterého kazatel v zesnulém panovníkovi spatřoval, byl Honorius, a to vzhledem k jeho císařské hodnosti a předkládané zbožnosti.

V analyzovaných kázáních také predikanti srovnávali Leopolda I. s různými biblickými postavami. V první řadě se jednalo o Mojžíše, který symbolizoval vůdce lidu vyvoleného od Boha. Stejně tak byl zesnulý panovník z pozice císaře Římsko-německé říše předurčen k vládě lidu nad svěřenými poddanými a k jejich ochraně. Jiří Schoffberger spatřoval v Leopoldovi I. novodobého Jóba, který i přes všechny nástrahy a nesnáze nepřestal věřit v Boha. Také zesnulý císař musel během svého života snášet mnoho politických i osobních útrap; navzdory tomu zůstal horlivým katolíkem. Stranou pozornosti nelze nechat ani postavu starozákonního Davida, protože právě on byl prototypem zachránce, bojovníka, sjednotitele říše a šířitele Hospodinova jména. Predikant tímto připodobněním narážel na boje, které císař sváděl s francouzskými i osmanskými vojsky a také na panovníkovu neotřesitelnou víru. Naopak František Doudlebský popsal panovníka jako druhého Šalomouna, čímž poukazoval na vladařovu nezměrnou moudrost a vytríbený smysl pro spravedlnost.

V případě Leopolda I. také nechybělo tradiční přirovnání k Ježíši Kristu. Podobně jako Svatá rodina, musel také císař s rodinou opustit svůj domov v metropoli habsburského soustátí a uprchnout před početným vojskem pohanského panovníka, tureckého sultána. Připodobněním k Ježíši Kristu se zesnulý vladař stal podobným Bohu. V analyzovaných kázáních však nechyběl ani příměr osobnosti císaře k patronům zemí, v nichž vládl. Nebožtík proto vystupoval ve smutečních promluvách jako svatý Leopold, svatý Jindřich, svatý Ladislav, svatý Štěpán a svatý Václav. Neopominutelnou součást kázání tvořil exkurz do rodové historie zesnulého panovníka. Zde kazatelé vyzdvihovali především osobnost Rudolfa I. Tento předek Leopolda I. získal císařskou korunu a rovněž započal vládu své dynastie v rakouských zemích. Ne náhodou byl považován za pomyslný vzor všech ctností a vynikajících vlastností. Ty po něm dědili a dále rozvíjeli jeho potomci, Leopolda I. nevyjímaje.

V analyzovaných kázáních rovněž nechyběly florální a živočišné motivy. Alegorie orlice a lva, představující krále zvířat, hojně užívali nejen barokní kazatelé, ale také další soudobí literáti a vzdělanci. Uvedení živočišné rovněž pronikaly do soudobé heraldiky spojené s habsburským rodem a Leopoldem I. Orlice představovala znak Římsko-německé říše a rovněž celé habsburské dynastie. Naopak lev zastupoval Království české, kterému císař vládl. Florální námět naopak dominoval kázání Jiřího Schoffbergera. Jeho

hlavním tématem se stala palma a palmové ratolesti, které symbolizovaly především císařova vítězství a vojenské úspěchy. Současně kazatel neopomenul zmínit rozpínavost palmy – Leopoldovy říše, což souviselo zejména s jeho úspěchy při znovudobývání území Království uherského.

Důležitý prvek, který spojoval všechny analyzované smuteční projevy, představovalo zdůraznění kontinuity habsburského rodu a panovnického úřadu, a to i přesto, že vladař zemřel. Ne náhodou připadlo ve všech kázáních nezastupitelné místo Leopoldovu prvoroznému synovi Josefu I. František Dubský s Jiřím Schoffbergerem shodně užívali ve svých promluvách biblický citát *Jděte k Josefovi*, který přinášel posluchačům a pozdějším čtenářům ujištění, že i nadále nad nimi bude bdít Bohem vyvolený panovník a v případě jakékoli tíživé situace a potřeby jim pomůže.

6. Seznam použitých pramenů a literatury

6.1 Prameny:

Národní knihovna ČR, Historické fondy, sign. 54C877, sign. 54C841, sign. 54G3018.

Zámecká knihovna Český Krumlov, sign. 19H3787 přív. 16.

6.2 Literatura:

ARIÈS, Philippe, *Dějiny smrti I-II*, Praha 2000.

ARIÈS, Philippe, *Image of Man and Death*, Cambridge 1985.

ATTWATER, Donald, *The Penguin Dictionary of Saints*, London 1995.

AUERSPERG, Joseph Cajetan von, *Geschichte des königlichen böhmischen Appellationsgerichtes*, Praha 1805.

BAHNÍK, Václav, *Slovník antické kultury*, Praha 1974.

BARKER, Thomas M., *Double Easel and Crescent. Vienna's Second Turkish Siege and Its Historical Setting*, Albany 1967.

BEATY, Nancy Lee, *The Craft of Dying. A Study in the Literary Tradition of the Ars Moriendi in England*, New Haven 1970.

BECKER, Udo, *Slovník symbolů*, Praha 2002.

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona (Podle ekumenického vydání z r. 1984), Praha 1993.

BIEDERMANN, Hans, *Lexikon symbolů*, Praha 2008.

BLUCHE, François, *Luis XIV.*, New York 1990.

BORITZKA, Jiří, *Obležení Vídně roku 1683 a počátek ústupu Osmanů z Evropy*, Historický obzor 22, 2011, s. 2-23.

BRUCK, Guido, *Habsburger als „Herculier“*, Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen Wien 50, 1953, s. 191-198.

BŮŽEK, Václav, *Die Vorbereitung der Begräbnisfeierlichkeiten der habsburgischen Kaiser und österreichischen Erzherzöge zu Beginn der Neuzeit*, in: Gerhard AMMERER – Ingonda HANNESSCHLÄGER – Martin HOLÝ (edd.), *Festvorbereitung. Die Planung höfischer und bürgerlicher Feste in Mitteleuropa*, Leipzig 2021, s. 111-129.

BŮŽEK, Václav, *Ferdinand I. ve svědectvích o jeho nemocech, smrti a posledních rozloučeních*, Český časopis historický 112, 2014, s. 402-431.

- BŮŽEK, Václav, *Odcházení Ferdinanda I. The Death of Ferdinand I.*, in: Jiří HANUŠ – Jiří SUK (edd.), *Dobrodružství historické interpretace. The Adventure of Historical Interpretation*, Brno 2021, s. 27-41.
- BŮŽEK, Václav, *Smrt a pohřby Ferdinanda I. a jeho synů. Repräsentace katolické víry, politické moci a dynastické paměti Habsburků*, Praha 2020.
- BŮŽEK, Václav, *Tod und Begräbnisse Ferdinands I. und seiner Söhne. Repräsentation katolischen Glaubens, politischer Macht und dynastischen Gedächtnisses bei den Habsburgern*, Wien-Köln-Weimar 2021.
- BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Zdeněk, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha-Litomyšl 2002.
- BŮŽEK, Václav – JAKUBEC, Ondřej – KRÁL, Pavel, *Jan Zrinský ze Serynu. Životní příběh synovce posledních Rožmberků*, Praha 2009.
- BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel, *Carpe diem versus Memento mori. K výzdobě Rytířského sálu na Rožmberku jako obrazu myšlení Jana Zrinského ze Serynu*, in: *Zlatý věk Českokrumlovska 1550-1620, Český Krumlov 2002*, s. 77-91.
- BŮŽEK, Václav – MAREK, Pavel, *Nemoci, smrt a pohřby Rudolfa II.*, *Český časopis historický* 111, 2013, s. 1-30.
- BŮŽEK, Václav – MAREK, Pavel, *Smrt Rudolfa II.*, Praha 2015.
- BŮŽEK, Václav – MAREK, Pavel, *The Funerals of the Emperor Rudolf II. in the Spanish Monarchy, 1612*, in: Tibor MARTÍ – Roberto QUIRÓS ROSADO (edd.), *Eagles Looking East and West. Dynasty, Ritual and Representation in Habsburg Hungary and Spain*, Turnhout 2021 (= Habsburg Worlds 4), s. 97-119.
- BŮŽEK, Václav – SMÍŠEK, Rostislav (edd.), *Habsburkové. Země Koruny české ve středoevropské monarchii (1526-1740)*, Praha 2017.
- BŮŽEK, Václav a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.
- CERMAN, Ivo (edd.), *Habsburkové 1740-1918. Vznikání občanské společnosti*, Praha 2016.
- CERMAN, Ivo, *Panovník*, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 54-78.
- CERMAN, Ivo, *Pojmy „frakce“, „strana“, a „kabala“ v komunikativní praxi dvořanů Leopolda I.*, *Český časopis historický* 100, 2002, s. 33-54.
- CERMAN, Ivo, *Raimundo Montecucoli a „válečná strana“ na dvoře Leopolda I.*, *Historie a vojenství* 51, 2002, s. 568-603.

- CORETH, Anna, *Pietas Austriaca. Fenomén rakouské barokní zbožnosti*, Olomouc 2013.
- DANGL, Vojtech – KOPČAN, Vojtěch, *Vojenské dějiny Slovenska II. 1526-1711*, Bratislava 1995.
- DAUGA-CASAROTTO, Philippine, „Plumer le coq gaulois.“ *Éloge du prince, guerre des images et stratégies médiatiques dans les oraisons funèbres et les catafalques éphémères en l'honneur de Léopold Ier (1705) et Joseph Ier de Habsburg (1711) dans l'Empire et les territoires de la Maison d'Autriche*, *Études Épistémè* 38, 2020, odst. 1- 62.
- DAUGA-CASAROTTO, Philippine, *Katolische Leichenpredigten auf die Habsburgerkaiser 1519-1792. Bestandsaufnahme und Gattungsmerkmale*, in: Rudolf LENZ (ed.), *Leichenpredigten als Quelle historischer Wissenschaften*, Stuttgart 2004, s. 459-476.
- DAUGA-CASAROTTO, Philippine, *La „Doucer“ autrichienne contre la superbe des Bourbons: un éloge funèbre en images à la gloire de l'empereur Léopold Ier (Vienne, 1705)*, *Exercices de Rhéoriques* 11, 2018, s. 136-169.
- DELUMEAU, Jean, *Hřích a strach. Pocit viny na evropském Západě ve 13. až 18. století*, Praha 1998.
- DRŠKA, Václav, *Encyklopedie osobností Evropy od starověku do současnosti*, Praha 1993.
- FAJTOVÁ, Kateřina – KINDL, Miroslav (edd.), *Koně v piškotech. Slavnosti na dvoře císaře Leopolda I.*, Olomouc 2017.
- FEDROVÁ, Stanislava, *Kapitoly k panovnické reprezentaci Josefa I. v grafice*, Praha 2012 (diplomová práce).
- FREY, Linda – FREY, Marsha, *A Question of Empire: Leopold I. and the War of the Spanish Succession, 1701-1705*, *Austrian History Yearbook* 14, 1978, s. 56-73.
- GOFF, Jacques le, *Onen svět*, in: TÝŽ – Jean-Claude SCHMITT (edd.), *Encyklopedie středověku*, Praha 2008, s. 454-464.
- GOFF, Jacques le, *Zrození očištění*, Praha 2003.
- GOLOUBEVA, Maria, *The Glorification of Emperor Leopold I in Image, Spectacle and Text*, Mainz 2000.
- HALL, James, *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*, Praha-Litomyšl 2008.
- HAMANNOVÁ, Brigitte (edd.), *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, Praha 1996.
- HAVLÍK, Jiří M., *Druhé obléhání Vídně v reflexích dobového tisku a literatury v českých zemích*, *Marginalia historica* 7, 2003, s. 199-231.

- HAWLIK-VAN DE WATER, Magdalena, *Die Kapuzinergruft, Die Begräbnisstätte der Habsburger in Wien*, Freiburg-Basel-Wien 1993.
- HELPEROVÁ, Jitka, *Castra doloris doby baroka v Čechách*, Umění 22, 1974, s. 290-307.
- HELLER, Lynne – VOCELKA, Karl, *Soukromý svět Habsburků. Život a všední dny jednoho rodu*, Praha 2011.
- HELLER, Lynne – VOCELKA, Karl, *Život Habsburků. Kultura a mentalita jednoho rodu*, Praha 2012.
- HENGERER, Mark, *Kaiser Ferdinand III. (1608-1657). Eine Biographie*, Wien-Köln-Weimar 2012.
- HENGERER, Mark, *Making Peace in an Age of War: Emperor Ferdinand III. (1608-1657)*, West Lafayette 2020.
- HENGERER, Mark, *The Funerals of the Habsburg Emperors in the Eighteenth Century*, in: Michael SCHAICH (ed.), *Monarchy and Religion. The Transformation of Royal Culture in Eighteenth-Century Europe*, Oxford 2007, s. 367-394.
- HÖBELT, Lothar, *Ferdinand III. Mírový císař proti vůli*, České Budějovice 2015.
- HOCHEDLINGER, Michael, *Austria's Wars of Emergence. War, State and Society in the Habsburg Monarchy 1683-1797*, London-New York 2003.
- HOLČÍK, Štefan, *Korunovačné slávnosti, Bratislava 1563-1830*, Bratislava 1986.
- HRBEK Jiří a kol., *Panovnický majestát. Habsburkové jako čeští králové v 17. a 18. století*, Praha 2021.
- HRBEK, Jiří, *Barokní Valdštejnové v Čechách 1640-1740*, Praha 2013.
- HRBEK, Jiří, *Císařský hon na křivoklátském panství v roce 1721*, Rakovnický historický sborník 8, 2011, s. 5-27.
- HRBEK, Jiří, *České barokní korunovace*, Praha 2010.
- HRBEK, Jiří, *Christomimésis. Habsburkové jako Kristovi následovníci v 17. a 18. století*, Český časopis historický 114, 2016, s. 32-63.
- HRBEK, Jiří, *Panovnické návštěvy Jindřichova Hradce v 17. a 18. století*, Opera historica 23, 2022, s. 323-347.
- HRBEK, Jiří, *Rituál jazyka – jazyk rituálu. Příspěvek k politické komunikaci raného novověku na příkladu českých barokních korunovací*, Folia Historica Bohemica 22, 2006, s. 211-250.
- HRBEK, Jiří, *Starozákonní motivy v habsburské reprezentaci doby barokní*, Historie – Otázky – Problémy 5, 2013, s. 73-82.

- HRDLIČKA, Josef – KRÁL, Pavel – SMÍŠEK, Rostislav (edd.), *Symbolické jednání v kultuře raného novověku. Věnováno Václavu Bůžkovi k jeho životnímu jubileu*, Praha 2019.
- INGRAO, Charles W., *The Habsburg Monarchy 1618-1850*, Cambridge 1994.
- JANEČKOVÁ, Marie (ed.), *Růže prší krásná... Disputace o barokním jazyku a (chválo)řeči*, Praha 2016.
- JANEČKOVÁ, Marie *Čeští barokní kazatelé a vliv konceptualismu*, in: Gertrude ZAND – Stephan NEWERKLA, *Jezuitská kultura v českých zemích = Jesuitische Kultur in der böhmischen Ländern*, Brno 2018, s. 253-273.
- JIREČEK, Hermenegild, *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*, Praha 1888.
- KALISTA, Zdeněk, *České baroko. Studie, texty, poznámky*, Praha 1941.
- KAMEN, Henry, *Spain in the Later Seventeenth Century 1665-1700*, London – New York 1980.
- KANN, Robert A., *A History of the Habsburg Empire 1526-1918*, London 1974.
- KANTOROWICZ, Ernst, *Dvě těla krále. Studie středověké politické teologie*, Praha 2014.
- KNOZ, Tomáš, *Toden Gerüst. Dobrá smrt ctnostného šlechtice v pohřebních kázání Dona Florentina Schillinga*, Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity, *Studia Historica Brunensia C* 49, 2002, s. 121-134.
- KODETOVÁ, Petra, *Soumrak krále Slunce. Válka o španělské dědictví 1701-1714*, Praha 2016.
- KOKOŠKOVÁ, Zdeňka, *Několik poznámek ke korunovačním slavnostem v Praze v roce 1656*, in: Jiří PEŠEK (ed.), *Pražské slavnosti a velké výstavy*, Praha 1995, s. 134-135 (= *Documenta Pragensia* 12).
- KOMÁREK, Filip – VALEŠ, Tomáš, *Castra doloris raného novověku na Moravě jako fenomén barokní efemérní dekorace*, *Epigraphica & Sepulcralia* 4, 2013, s. 251-285.
- KONTLER, László, *Dějiny Maďarska*, Praha 2001.
- KÓNYA, Peter, *Imrich Thököly a jeho povstanie*, Prešov 2021.
- KOPECKÝ, Milan, *K české barokní homiletice*, in: *O barokní kultuře*, Brno 1968, s. 61-74.
- KRÁL, Pavel, *“Knížka o smrti” Mikuláše Krupěhorského. Příprava ke smrti v českém prostředí na přelomu 16. a 17. století*, in: Jitka RADIMSKÁ (ed.), *Vita morsque et*

librorum historia. K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven, České Budějovice 2006, s. 141-154.

KRÁL, Pavel, *Knihy o dobrém umírání v českém prostředí ve druhé polovině 16. století a první půli 17. století*, in: Martin HOLÝ – Jiří MIKULEC (edd.), *Církev a smrt. Institucionalizace smrti v raném novověku*, Praha 2007, s. 7-22.

KRÁL, Pavel, *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty mezi léty 1550-1650*, České Budějovice 2002 (= Monographia historica 2).

KRÁL, Pavel, *Paměť a smrt v myšlení české šlechty na počátku novověku*, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL, *Paměť urozenosti*, Praha 2007, s. 173-187.

KRÁL, Pavel, *Pohřební slavnosti jako prostředek a místo komunikace raně novověké společnosti*, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000 (= Opera historica 8), s. 315-332.

KRÁL, Pavel, *Rituál a ceremoniál. Na příkladu pohřebních slavností na šlechtických dvorech v raném novověku*, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity C 49, 2002, s. 72-86.

KRÁL, Pavel, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004 (= Monographia historica 4).

KRÁL, Pavel, *Tod, Begräbnisse und Gräber. Funeralrituale des böhmischen Adel als Mittel der Repräsentation und des Andenkens*, in: Mark HENGERER (ed.), *Macht und Memoria. Begräbniskultur europäischer Oberschichten in der Frühen Neuzeit*, Köln-Weimar-Wien 2005, s. 421-448.

KUBEŠ, Jiří a kol., *V zastoupení císaře. Česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii 1640-1740*, Praha 2018.

KUBEŠ, Jiří, *Jan Marek z Clary a Aldringenu jako vyslanec Leopolda I. u saského kurfiřtského dvora na konci 17. století*, Český časopis historický 113, 2015, s. 346-380.

KUBEŠ, Jiří, *Trnitá cesta Leopolda I. za římskou korunou (1657-1658). Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*, České Budějovice 2009.

KUBEŠ, Jiří, *Volba a korunovace Karla VI. římským císařem v roce 1711*, Český časopis historický 111, 2013, s. 805-841.

KUBEŠ, Jiří, *Zápas o funkci nejvyššího štolmistra na dvoře císařovny vdovy Eleonory Gonzagové. Edice důvěrné korespondence bratří Ditrichštejnů z roku 1683*, Folia historica bohemia 28, 2013, s. 105-150.

LORENZI, Ernest, *Kaiser Leopold I.*, Wien 1986.

- LYNCH, John, *Spain under the Habsburgs*, New York 1981.
- LYNN, John A., *The Wars of Louis XIV, 1667-1714*, Harlow 1999.
- MACHATKA, Osvald, *Kterak „Svatá liga“ verbovala proti Turkům kozáky a Kalmyky (1684-1686)*, in: Alexandra BLODIGOVÁ (ed.), *Kde je domov (sborník k životnímu jubileu Raisy Machatkové)*, Praha 2002, s. 139-144.
- MARŠÁLKOVÁ, Lenka, *Ferdinand z Ditrichštejna a jeho boj o kanonikáty pro syna Waltera Xavera. Příspěvek ke komunikačním strategiím aristokracie z českých zemí v 17. století*, *Opera historica* 19, 2018, s. 33-55.
- MENČÍK, Ferdinand, *Beiträge zur Geschichte der kaiserlichen Hofämter*, *Archiv für österreichische Geschichte* 87, 1899, s. 449-563.
- MENČÍK, Ferdinand, *Die letzten Tage Kaiser Leopolds I.*, *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung* 19, 1989, s. 518-520.
- MICHELS, Georg B., *The Habsburg Empire under Siege. Ottoman Expansion and Hungarian Revolt in the Age of Grand Vezier Ahmed Köprülü (1661-76)*, Montreal 2021.
- MICHŇOVÁ, Nikola, *Korunovace Josefa I. římským králem v Augšpurku 26. ledna 1690*, České Budějovice 2013 (diplomová práce).
- MIKULEC, Jiří, *Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka*, Praha-Litomyšl 1997.
- MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef, *Encyklopedie literárních žánrů*, Praha-Litomyšl 2004.
- NOLAN, Cathal J., *Wars of the Age of Louis XIV, 1650-1715. An Encyclopedia of Global Warfare and Civilization*, Westport 2008.
- NOVOTNÝ, Adolf, *Biblický slovník I-II.*, Praha 1956.
- O'CONNOR, Mary Catherine, *The Art of Dying Well: the Development of the Ars Moriendi*, New York 1966.
- OHARA, Mayumi, *Rudolf of Habsburg and the Priest: A Study in Iconography of the Counter-Reformation under the House of Habsburg*, *Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte* 49, 1996, s. 91-135.
- OHLER, Norbert, *Umírání a smrt ve středověku*, Praha 2001.
- Ottův slovník naučný XX*, Praha 1903.
- PALACKÝ, František, *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků zemských i dvorských ve království českém, od nejstarších časů až do nynějška*, Praha 1941.
- PLÚTARCHOS, *Životopisy slavných Řeků a Římanů*, Praha 1967.
- POHL, Walter, *Habsburkové. Historie jednoho evropského rodu*, Praha 1996.
- POCHE, Emanuel – PREISS, Pavel, *Pražské paláce*, Praha 1973.

- POKORNÝ, Martin (ed.), *Ludvík XIV. Paměti krále Slunce. Úvahy pro poučení dauphinovo*, Praha 2007.
- POLLERROSS, Friedrich, *Die Immaculata, Kaiser Leopold I. und ein römisches Thesenblatt der Laibacher Franziskaner*, *Acta historiae artis Slovenica* 23, 2018, č.1, s. 93-11.
- POLLERROSS, Friedrich, *From the „exemplum virtutis“ to the Apotheosis. Hercules as an Identification Figure in Portraiture: An Example of the Adoption of Classic Forms of Representation*, in: Allan ELLENIUS (ed.), *Iconography, Propaganda and Legitimation: The Origins of the Modern State in Europe, 13th to 18th Centuries*, Oxford-New York, 1998, s. 37-62.
- POLLERROSS, Friedrich, *Sonnenkönig und österreichische Sonne. Kunst und Wissenschaft als Fortsetzung des Krieges mit anderen Mitteln*, *Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte* 40, 1987, s. 239-256, 391-394.
- PRESS, Volker, *Leopold I.*, in: *Neue Deutsche Biographie* 24, Berlin 1985, s. 256-260.
- PRCHAL, Tomáš, *Nový biblický slovník*, Praha 1996.
- PRCHAL-PAVLÍČKOVÁ, Radmila, „*Co jest spasení? Na čem záleží?*“ *Prezentace konfese v pohřebních kázáních: mezi násilím a spásou*, *Folia Historica Bohemica* 30, 2015, s. 91-111.
- PRCHAL-PAVLÍČKOVÁ, Radmila, „*Dobrá památka*“, *pohřební kázání a starší české dějepisectví. Německé pohřební kázání nad kardinálem Harrachem z roku 1667*, *Theatrum historiae* 2, 2007, s. 137-155.
- PRCHAL-PAVLÍČKOVÁ, Radmila, „*Sirotci učiněni jsme bez otce*“. *Pohřební kázání nad biskupy v raném novověku a konstrukce kontinuity diecéze*, *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Philosophica, Historica* 33, 2007, s. 109-127.
- PRCHAL-PAVLÍČKOVÁ, Radmila, *Konfesionelle Polemik in der Begräbnishomiletik: Fünf Leichenpredigten des Kontroverspredigers Georg Scherer aus den Jahren 1583-1603*, *Acta Comeniana* 24, 2010, s. 7-41.
- PRCHAL-PAVLÍČKOVÁ, Radmila, *Triumphus in mortem. Pohřební kázání nad biskupy v raném novověku*, České Budějovice 2008.
- PUMPRLA, Václav, *Knihopisný slovník českých, slovenských a cizích autorů 16.-18. století*, Praha 2010.
- Riegrův slovník naučný*, Praha 1867.
- ROUBÍK, František, *Místodržitelství v Čechách v letech 1577-1749*, *Sborník archivních prací archivu ministerstva vnitra* 17, 1967, s. 539-603.

- SÁNCHEZ, Magdalena S., *The Empress, the Queen, and the Nun. Women and Power at the Court of Philip III. of Spain*, Baltimore 1998.
- SETTON, Kenneth M., *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, Philadelphia 1991.
- SCHINDLING, Anton, *Leopold I.*, in: TÝŽ – Walter ZIEGLER (edd.), *Die Kaiser der Neuzeit 1519-1918. Heiliges römisches Reich, Österreich, Deutschland*, München 1990, s. 169-185.
- SCHMIDT, Carl B., *Antonio Cesti's Il Pomo d'oro: A Reexamination of a Famous Habsburg Spectacle*, *Journal of the American Musicological Society* 29, 1976, s. 381-412.
- SCHREIBER, Renate, „*ein galeria nach meinem humor*“. *Erzherzog Leopold Wilhelm*, Wien 2004.
- SCHUMANN, Jutta, *Die andere Sonne. Kaiserbild und Medienstrategien im Zeitalter Leopolds I.*, Berlin 2003.
- SLÁDEK, Miloš, *Malý svět jest člověk aneb Výbor z české barokní prózy*, Praha 1995.
- SLÁDEK, Miloš, *Poznámky k problematice českých pohřebních kázání 16. a 17. století*, *Literární archiv* 27, 1994, s. 191-208.
- SLÁDEK, Miloš, *Svět je podvodný verbiř aneb Výbor z českých svátečních a příležitostných kázání*, Praha 2005.
- SLÁDEK, Miloš, *Vítr jest život člověka aneb Život a smrt v české barokní próze*, Praha 2000.
- SMÍŠEK, Rostislav, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009 (= Monographia historica 11).
- SMÍŠEK, Rostislav, *Císařský dvůr v polovině 17. století očima nejvyššího hofmistra arciknížete Leopolda Viléma. Deník Jana Adama ze Schwarzenberku z roku 1657*, *Folia Historica Bohemica* 27, 2012, s. 263-314.
- SMÍŠEK, Rostislav, *Deplua Charitum Aurora. Leopold I. a Markéta Tereza Španělská v symbolické řeči gratulačního spisu Sebastiana Glaviniče k jejich sňatku roku 1666*, *Listy filologické* 137, 2014, s. 41-71.
- SMÍŠEK, Rostislav, *Jáson a jeho družina. Leopold I. a účastníci slavnostního vjezdu do Vídně 5. prosince 1666 očima barokního básníka*, in: Josef HRDLIČKA – P. KRÁL – Rostislav SMÍŠEK (edd.), *Symbolické jednání v kultuře raného novověku. Věnováno Václavu Bůžkovi k jeho životnímu jubileu*, Praha 2019, s. 48-64.

- SMÍŠEK, Rostislav, *Leopold I. a Markéta Tereza Španělská v alegorické řeči příležitostné poezie k jejich sňatku roku 1666*, Český časopis historický 119, 2021, s. 353-386.
- SMÍŠEK, Rostislav, *Leopold I., Markéta Tereza Španělská a Ferdinand z Dietrichsteina. Návštěva císařské rodiny v Miklově roku 1672 jako prostředek symbolické komunikace*, Opera historica 12, 2007, s. 65-111.
- SMÍŠEK, Rostislav, *Markéta Marie Španělská v alegorické řeči barokních performancí*, České Budějovice 2021 (habilitační práce).
- SMÍŠEK, Rostislav, *Markéta Tereza Španělská v symbolické řeči barokních performancí. Teze habilitační práce*, Opera historica 16, 2015, č. 1, s. 70-99.
- SMÍŠEK, Rostislav, *Střední Evropa a Španělsko v polovině 17. století. Markéta Tereza Španělská a její španělský hofštát očima soudobých pozorovatelů*, Český časopis historický 109, 2011, s. 397-413.
- SMÍŠEK, Rostislav, *The Death, Burial and Funeral Ceremonies of Margaret Theresa of Spain in the Augustinian Church in Vienna in 1673*, Opera historica 23, 2022, s. 294-322.
- SMÍŠEK, Rostislav, *Uherská korunovace Josefa I. jako prostředek symbolické komunikace*, Český časopis historický 112, 2014, s. 624-654.
- SPIELMANN, John P., *Leopold I. of Austria*, New Brunswick 1977.
- SPIELMANN, John P., *Leopold I. Zur Macht nicht geboren*, Graz 1981.
- SRBIK von RITTER, Heinrich, *Abenteurer am Hofe Kaiser Leopold I. (Alchemie, Technik und Merkantilismus)*, Archiv für Kulturgeschichte 8, 1910, s. 52-72.
- STOLLBERG-RILINGER, Barbara, *Symbolische Kommunikation in der Vormoderne. Begriffe Thesen Forschungsperspektiven*, Zeitschrift für historische Forschung 31, 2004, s. 489-527.
- STOYE, John, *The Siege of Vienna. The Last Great Trial Between Cross & Crescent*, New York 2006.
- STUDENÝ, Jaroslav, *Křesťanské symboly*, Olomouc 1992.
- SVOBODA, Ludvík, *Encyklopedie antiky*, Praha 1973.
- URFUS, Valentin, *19.4.1713. Pragmatická sankce. Rodný list podunajské monarchie*, Praha 2002.
- URFUS, Valentin, *Císař Josef I. Nekorunovaný Habsburk na českém trůně*, Praha 2004.
- URFUS, Valentin, *Nejvyšší zemský sudí František Karel Přehořovský, barokní velmož, právník a ekonom v Čechách na počátku 18. století*, Právněhistorické studie 31, 1990, s. 194-208.

- VÁCHA, Štěpán – VESELÁ, Irena, – VLNAS, Vít – VOKÁČOVÁ, Petra, *Karel VI. a Alžběta Kristýna. Česká korunovace 1723*, Praha 2009.
- VÁCHA, Štěpán, „*Mutatio vestis*“ v korunovačním ceremoniale českých králů z rodu Habsburků v 16. až 18. století, *Folia historica bohamica* 22, 2006, s. 251-266.
- VALENTA, Aleš, *Lesk a bída barokní aristokracie*, České Budějovice 2011.
- VLNAS, Vít, *Princ Evžen Savojský. Život a sláva barokního válečníka*, Praha 2001.
- VLNAS, Vít, *Utrechtský mír, habsburská říše a Evropa. Před třemi sty lety skončila válka o španělské dědictví*, *Dějiny a současnost* 36, 2014, č.1, s. 36-39.
- VOCELKA, Karl, *Habsburská zbožnost a lidová zbožnost. K mnohovrstevnatosti vztahů mezi elitní a lidovou kulturou*, *Folia Historica Bohemica* 18, 1997, s. 225-240.
- VYBÍRAL, Zdeněk, *Bitva u Moháče. Krvavá porážka uherského a českého krále Ludvíka Jagellonského v boji s Osmany 29. srpna 1526*, Praha 2008.
- WEAVER, Andrew H., *Sacred Music as Public Image for Holy Roman Emperor Ferdinand III. Representing the Counter-reformation Monarch at the End of the Thirty Years' War*, Farnham-Burlington 2012.
- WHEATCROFT, Andrew, *Nepřítel před branami. Habsburkové a Osmané v bitvě o Evropu*, Praha 2010.
- ZAMAROVSKÝ, Vojtěch, *Bohové a hrdinové antických bájí*, Praha 2000.
- ZEMAN, Vojtěch, *Pohřební řeč a kázání Františka Daudlebského na počest císaře Leopolda I. podle kodexu 65.C.1705 Národní knihovny České republiky, Ústí nad Labem 2016* (diplomová práce).
- ZETKOVÁ, Martina, *Castrum doloris baroka v českých zemích*, Olomouc 2017 (diplomová práce).

7. Seznam vyobrazení

1. Císař Leopold I. na obraze od Benjamina von Blocka z roku 1672 [Převzato z: <https://www.khm.at/objektdb/detail/2401>].
2. Castrum doloris císaře Leopolda I. v jezuitském kostele ve Vídni z roku 1705 [Převzato z: https://www.webumenia.sk/dielo/SVK:SNG.G_13572].
3. Sarkofág Leopolda I. v kapucínské hrobce ve Vídni [Převzato z: [https://de.wikipedia.org/wiki/Leopold_I._\(HRR\)#/media/Datei:GrabLeopold_I.JPG](https://de.wikipedia.org/wiki/Leopold_I._(HRR)#/media/Datei:GrabLeopold_I.JPG)].
4. Detail na sarkofágu Leopolda I. umístěného v kapucínské hrobce ve Vídni [Převzato z: https://en.wikipedia.org/wiki/Leopold_I,_Holy_Roman_Emperor#/media/File:Detail_sarcophagus_Leopold_I_Kaisergruft_Vienna.jpg].
5. Titulní strana pohřebního kázání proneseného Františkem Doudlebským v Kutné Hoře roku 1705 [Národní knihovna České republiky v Praze, sign. 54 C 841].
6. Titulní strana pohřebního kázání pronesená Františkem Dubským v Kutné Hoře roku 1705 [Národní knihovna České republiky v Praze, Historický fond, sign, 54 C 877].
7. Titulní strana pohřebního kázání proneseného Jiřím Schoffbergerem v Jičíně roku 1705 [Zámecká knihovna Český Krumlov, sign. 19 H 3787 přív.16].

8. Obrazové přílohy

1. *Císař Leopold I. na obraze od Benjamina von Blocka z roku 1672*

2. *Castrum doloris* císaře Leopolda I. v jezuitském kostele ve Vídni roku 1705

3. Sarkofág Leopolda I. v kapucínské hrobce ve Vídni

4. Detail na sarkofágu Leopolda I. umístěného v kapucínské hrobce ve Vídni

218 a

Stručlivý Západ
Nepřasněššého celé Evropy Slunce /
Ale
Šťastněššého w Neběšch Východu
Radošná Naděje :
w
Zalostné Smrti
Nevšlavněššého Římského Císaře
Seopolda
Brvního /
Šeršého / a Šešého Šerále / R.
Když gi sobě bolestně připomínalo při veřejných Exequiích /
Bešlavné Šratštvno Nevšvěteššé Šodičky Šoji pod
Štulem Archangelského Švěštvání na Šorách
Šutnáš jaloženě.
Pod Šektoráštštvím :
Šeho Šraběch Excellench
Wyšce Šrozeného Pána /
Pána Šrantiška Šarla Šřešorovššého /
Švate Římské Šřiše Šraběte z Švafegovic /
Pána na Šonopiššti / Šobřešovičch / Šamenic / Šetrovičch /
a Šulic / též Šaštvoněch / a nášemněch Šanštví Šbircovššého / Šočaněššého / a Škrá-
šodvorněššého Šešitel / Šeho Šil: Šyf: Štatečné Šeguč / Šobdy / Šomorněšška / Škrálovšš:
Šištodrěššého / a Ševyšššého Šaudce / též Šlavného Šurádu Šepurišvaného /
nad Šuchodem Šolním / též Nášognan Šbjetau w Škrálovššví Šeššém
Ševnišho Širectoru Pána Šána Šilostivého.
Wyobrazený od Švoničšhodněššého Šuže
P. Šrantiška Šaudlešššého / z Šovarněšštvna Pána Šešišše /
w Šhrámě Š. Šanny Šarbory / na Šorách Šutnáš.
Šeššce Šryna Šne 19. Šita Šáni 1705.

Hoře roku 1705

LIBITINA
VINDICATA,

Zastání Smrti/

Aneb

Řeč Pohřební/

Kteráž proti spravedlivému všech věrných
Poddaných stěžování/a zehráni/smrti ospravedlnuje; že ačkolí ona
nám všem nemyslitelnou bolest způsobila/

Když

Leopolda I.

Slavné a nesmrtelné paměti

Rímského Císaře r. r.

nám vzala;

Gemu nicméně / a jeho ctností / více nebeské /
nežli zemské koruny hodným /

Spravedlnost učinila.

Držána od Dwogicetihodného Kněze
Frantiska Dubského z Towarýšstva Bež-
šova / při veřejných téhož Towarýšstva
na Horách Kutných Exe-
quích.

Léta Páně 1705. dne Měsíce Čerwence.

***

W Praze w Impressy Univerf. Carolo-Ferdin. w Kolegi Towarýš-
stwa Pána Bežšve v S' Aljmenta blíž Mostu / Léta 1705.

7. Titulní strana pohřebního kázání proneseného Jiřím Schoffbergerem v Jičíně
roku 1705

